

HALİT ÇELENK

**UMUT HANGİ
DAĞIN ARDINDA ...**

Birinci Baskı: Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1993
İnternet Edisyonu: Nisan 2020

***“Hakça toplumsal bir düzen için yaşamını ve
özgürlüğünü yitirenlerin anısına”***

H.Ç.

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

**ÇAĞDAŞ GAZETE, DEĞİ, KİTAP BASIM VE ÇAĞ PAZARLAMA
ANONİM ŞİRKETİ**

Türkocağı Caddesi No: 39-41 Cağaloğlu-İstanbul

Dizgi-Baskı-Cilt

Erdini Basım ve Yayınevi

İÇİNDEKİLER

BİRKAÇ SÖZ.....	9
ÖNSÖZ YERİNE.....	11
BÖLÜM	
GEZMİŞ - ASLAN - İNAN	18
“ÜÇ DAL ÇİÇEĞE DURDULAR”	19
12 MART İNFAZLARI YİRMİNCİ YILINDA.....	23
Adli hata mı?	24
Hükümsüz infaz.....	24
Biraz bilim biraz hukuk.....	26
Olağanüstü dönemlerin özelliği hukuksuzluk-tur	26
UNUTULMAYANLAR	30
Yargıya müdahale.....	31
Uygulama değişiyor	32
Çıkar yol.....	33
BÖLÜM:	
DEMOKRATİKLEŞME.....	35
NAR AĞACI VE İNSAN HAKLARI	36
FATİH SULTAN MEHMET SANIK SANDALYESİNDE	38
İNSANCIL HUKUK VE YASALAR.....	42
Neden insancıl hukuk?	43
Hukuka bakış	44
Sonuç	45
HUKUKÇU EĞİTİMİ	47
I — Hukuk fakültelerinde hukuk eğitimi yetersizdir.	47
II — Hukuk fakültelerinde “İnsan Hakları kürsüsü” kurulmalıdır.	49
KOALİSYONDAN BEKLENTİLER VE DEMOKRATİKLEŞME	58
1- İhtiyatlı iyimserlik	58
2- Kamuoyu tartışmaları	59
3- Demokratikleşme - Hukuk Reformu.....	59
4- Her şey insan için	60

5- Tüm yasalar incelenmeli	61
6- Adalet kolluğu kurulmalıdır	63
7- Ceza Yasası	64
8- Terör yasası kaldırılmalıdır	65
9- DGM'ler kaldırılmalıdır	66
10- Yargının bağımsızlığı	67
11- Cezaevleri	68
DEMOKRATİKLEŞME SORUNU	71
Kavramlar	71
Niçin böyledir?	72
Önemli sorunlar	73
Demokratikleşme	75
Gelişmelere gelince:	75
Eksiklikler	76
Cumhurbaşkanının itirazı	77
DEMOKRATİKLEŞME SERÜVENİ	79
Olay nedir?	79
Hükümet programı	80
Kamuoyunda beklentiler	81
Serüven başlıyor	82
DYP vazgeçiyor	83
Demirel ağız değiştiriyor	84
İnançlı bir tutum	85
Sonuç:	86
KOALİSYON HÜKÜMETİ VE DEMOKRATİKLEŞME	89
Önemli sorun	90
Yeterli değil	91
Emniyet buna da karşı çıkıyor	92
EMNİYET VE SORGU	94
İşkenceyi savunurcasına!	94
YCGK ne diyor?	96
Emniyette sorgu	97
Çıkar yol	97
Adalet kolluğu	98
Sonuç	99
YARGI REFORMU ÜZERİNE	100
Emniyetin görüşü	102

Çözüm Yolu.....	102
Karakol şeffaflaşması.....	104
HUKUKTA DEMOKRATİKLEŞME	105
Bakanlar Kurulu'nda tartışmalar.....	106
Polisin yargılanması	107
DEMOKRATİKLEŞMEDE YANLIŞ ADIM	110
Demokratikleşmede ölçü	111
Yasanın getirdiği	112
ANAYASA VE DEMOKRATİKLEŞME	114
Göstergeler	115
Anayasalara gelince.....	116
C. Y. U. YASASI VE DEMOKRATİKLEŞME	118
Yassı Ada ve Disk sanıkları.....	121
YENİ YILA GİRERKEN	123
BİR TARTIŞMA/BİR GÖRÜŞ	126
Engellenen haklar.....	130
DEMOKRATİKLEŞME ÇIKMAZI.	138
Geriye dönüş mü?.....	139
Yanlışlık nerede?.....	140
SORGUDA GÜVENCE VE DEMOKRATİKLEŞME	142
Yeterli midir?.....	143
ADLİ KOLLUK YASA TASARISI.....	147
Soruşturma müfettişleri	148
Önemli nokta	149
İki tasarı	149
ADALET KOLLUĞU ÜZERİNE TARTIŞMALAR	151
Olay nedir?.....	151
Yeni tasarıya gelince	153
Soruşturma müfettişleri	154
BÖLÜM:	
NÂZİM HİKMET DAVALARI	155
NAZİM HİKMETİN YARGILANMASI ADLİ HATA'DAN DA	
ÖTE.....	156
Delilsiz Mahkûmiyet.....	158
Kanunsuz Suç	160
Adli Hatayı Doğrulayan Gelişmeler	162

“NAZIM’IN DAVALARI”	168
Harp okulu olayı.....	170
Adaletsizliğin itirafı	171
Mahkeme de kabul ediyor	172
NÂZIM’IN YURTTAŞLIĞI	174
Bakanlar Kurulu Kararı.....	175
Yurttaşlık Konusu Mahkemede	177

BÖLÜM:

ANTİ-TERÖR YASASI181

UMUT HANGİ DAĞIN ARDINDA?	182
Eşitlik ilkesine aykırılık	183
Anayasa Mahkemesi ve Eşitlik İlkesi	184
İnfaz hukuk açısından:	186
Suçların yasallığı ilkesi.....	186
Eylemler açısından.....	188
141-142. maddeler	190
Baskı gurupları	192
İşkenceyi teşvik	192
Suç ve Cezada orantı	193
Basın için cezalar	194
Demokratik kitle örgütleri.....	195
Savunma hakkı açısından.....	195
Diğer personel.....	196
Hak arama özgürlüğü.....	196
Yurt dışında bulunanlar.....	196
ANAYASA MAHKEMESİ VE EŞİTLİK İLKESİ.....	198
Anayasa Mahkemesi ne diyor?	200
Şartlı salıvermeye gelince.....	201
TERÖRLE MÜCADELE YASASI YARGI VE GÜÇLER	
AYRILIĞI.....	203
Sorun nedir?.....	203
Anayasaya aykırılıklar.....	204
Yargıya müdahale.....	205
Eşitlik ilkesi	207
TERÖRÜ ÖNLEME Mİ, POLİS DEVLETİ Mİ?	208
141-142-163 kaldırıldı mı?	209

İki yüzölçü düzenleme	210
İşkenceyi teşvik	211
Çift standart	211
Suç ve cezada orantı	212
BASIN VE TERÖRLE MÜCADELE YASASI	213
ANTİ-TERÖR YASASI VE İSVEÇ CEZAEVLERİ	216
İnfazda çağdaşlık	217
İsveç'te cezaevleri	217
Üç ay tatil	219
Cinsel gereksinme	220
YARGISIZ İNFAZ VE HUKUK	222
Yasal durum	223
"Nefsi müdafaa"	224

BÖLÜM:

DEĞİŞİK KONULAR.....226

DİSK DAVASI II YAŞINDA	227
Dava neden açıldı?	227
Koç Evren'den ne istedi?	228
Yargılama	230
Sıkıyönetimsiz sıkıyönetim mahkemeleri	230
Dava II yaşında	232
Mallara el konuldu	232
Mallar halâ kayyumda	233
DİSK VE TÖB-DER MALLARI	235
PİŞMANLIK YASASI	238
Hukuk ve yasa	238
Her şey insan için	239
Düşünmek gerekir	241
12 EYLÜL YARGISI VE TÖB-DER KARARI	243
TÖB-DER olayı	244
Askeri Yargıtay'ın gerekçesi	244
Güvenceden yoksun	246
Sonuç	247
22 MİLLETVEKİLİ VE 125. MADDE	248
Demokratikleşmede Engeller:	250
İŞKENCE SÖZLEŞMESİ VE YARGILAMALAR	253

Neler Getirdi?	254
“Vcdani Delil Sistemi”	255
Geriye Yürür.....	257
MEMUR SENDİKALARI AMA NASIL?	259
DİKİLİ VE ÖREN'DE ANAYASA TARTIŞMASI	263
DİKİLİ'DE BİR GÜN.....	266

BİRKAÇ SÖZ

Hukuksuz demokrasi olmaz; demokrasisiz de hukuk!

Çağımız, binbir deneyimden ve olanca acılardan sonra öğrenmiştir bu gerçeği. Bir tür “ilmihal”idir bu çağımızın; yalnız söylemek yetmez, yürekten de inanmalı.

Çağdaş Türkiye, bu ilkenin yaşama geçirilmesinin çetin kavgası ile doludur. Söz konusu kavga, 12 Eylül 1980’den bu yana da, kıran kıranadır: Çünkü, 12 Eylül, Türkiye’nin “demokratikleşme” sürecine indirilmiş korkunç bir darbedir; 200 yıla yaklaşan “Aydınlanma” tarihimizde de bir kopuş, dahası bir leke. Bedeninde ya da kafasında, doğrudan doğruya ya da dolayısıyla, o yılların yarasını taşımayan pek az insanımız vardır.

Ve o yara, kapanmayı bekler hala...

Hakkın çiğnendiği yerde onu tutup kaldıran ve göğsünü de zulmün sillesine siper eden yiğitler olmuştur hep; bir ülkenin tarihinin gerçek kahramanları da onlardır.

Halit Çelenk, biridir onlardan.

12 Eylül’den önce ve sonra, hakları çiğnenen, örgütleri darma-duman edilen, dahası canlarına kastedilen öğrenci, öğretmen, memur, işçi, sendikacı... aydınlığın çeşitli kesiminden insanlarımızın savunulmasında, her türlü tehlikeyi göze alıp en önde koşanlar arasında onu görürsünüz.

“Dar günlerin dostu”dur Halit Çelenk!

Yalnız mahkeme heyetlerinin önünde hakkı savunmakla da yetinmez; gazetelere, dergilere yazdığı yazılarla da, “hukuksuz demokrasi olmaz, demokrasisiz de hukuk” ilkesinin ışığı altında, ülkesindeki yasal gelişmeleri izleyip sergiler, boşlukları gösterir, tehlikeleri haber verir, geleceğe lamba tutar.

Kürsüsü olmayan bir üniversite hocasıdır o!

Halit Çelenk, bugün de sürdürüyor bu eylemini; artık bellidir, ölünceye değin de sürdürecektir...

Onun, 12 Eylül döneminde yazdığı yazıların bir bölümünü kitaplaştırmak istediğini duyduğumda, çocuklar gibi sevindim; çünkü, gazete ve dergi sayfalarında unutulup gitmemeliydi bu çalışmalar.

O kitap işte elinizde şimdi!

Yazıların başlıklarından da anlaşılacağı gibi, hemen hepsi de acı bir güncellik taşıyor ne yazık ki! Böylece, Halit Çelenk’in kitabını okumak, bu sorunların çözümünde bugün de sürdürdüğümüz kavgaya ışık tutacak nitelikte. “Hukuksuz demokrasi olmaz, demokrasisiz de hukuk” ilkesine bir ömür vermiş usta bir hukukçunun, bir aydın demokratin, tek kelimeyle çağının bilincinde bir insanın kaleminden öğreneceklerimiz var.

Tam da zamanında çıkmış bir eser!

Okuyunuz bu kitabı ve kavgada safınızı tutunuz hemen; Halit Çelenk’e verilebilecek en güzel ödüldür bu...

Strasbourg, 1 Ağustos 1993

Server TANİLLİ

ÖNSÖZ YERİNE

Bu kitapta yer alan incelemeleri, Türkiye insanının mutluluğu, insanca yaşaması, demokratik haklarına sahip olması ve hakça toplumsal bir düzene kavuşması amacıyla yaptım. İnsan sevgisi, insanın emeğine saygı, insanın kendi yarattığı değerlere sahip olması inancı, kimi yasaların baskıcı yönlerini gün ışığına çıkarma ve bunlara karşı mücadele gereği bu çalışmaların itici gücü oldu.

İşçi ve emekçi sınıf ve tabakaların yani yönetilenlerin, düşünce ve örgütlenme hak ve özgürlüklerini kazanmaları ve bunları kullanabilmeleri için gerekli ortamın hazırlanması, demokratikleşmenin ön koşuludur. Kitabımızdaki inceleme yazıları bu amaçla hazırlanmıştır.

İncelemelerde; 12 Eylül döneminde darbeciler, daha sonra 12 Eylül uzantısı iktidarlar tarafından çıkarılan yasalar ve birinci koalisyon dönemindeki “Demokratikleşme” çalışmalarının önemli bölümleri ele alınmış, hazırlanan yasalar daha tasan halinde iken incelenmiş, gerek bu aşamada ve gerekse tasarı yasa-laştıktan sonra eleştirileri yapılmış ve bunlar basın yoluyla kamuoyuna açıklanmıştır. 12 Eylül döneminde çıkarılan:

- Terörle mücadele yasası
- Pişmanlık yasası
- CMUK’ta yapılan değişiklikler
- Adli Polis yasa tasarısı (Adalet kolluğu)

demokrasi, hukuk devleti, ve insan haklarına dayalı, bir

hukuk anlayışı açılarından ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu konular dışında:

- Nazım Hikmet hakkında açılan davalar
- Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarının 20. ve 21. yıl dönümleri
- Dikili festivali tartışmaları
- Yargısız infazlar
- 22 Milet vekili hakkında TCY'nın 125. maddesine göre açılan dava
- DİSK ve TÖB-DER malları
- İşkence ve Birleşmiş Milletlerin İşkence sözleşmesi
- TÖB-DER davası

ve benzeri konu ve gelişmelerle ilgili incelemelere kitapta yer verilmiştir.

Kitabın yazarı, birinci koalisyon hükümeti döneminde “Demokratikleşme” programı çerçevesine Adalet Bakanlığında yapılan toplantıya katılmış ve CMUK'un hazırlanma çalışmalarında bulunmuştur.

İşkencenin önlenmesi, demokratik ve çağdaş bir yargılama işlevinin gerçekleştirilmesi amacıyla yapılan bu toplantıya Adalet Bakanlığı müşavirleri ve personeli, Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Hukuk Fakülteleri Ceza ve Ceza Yargılamaları Usulü öğretim üyelerinden üçer profesör, İstanbul, Ankara ve İzmir barolarından, Türk Hukuk Kurumu'ndan, Çağdaş Hukukçular Derneği'nden ve İnsan Hakları Derneği'nden birer temsilci katılmışlardır.

Bu toplantıda Basın ve kamuoyunda CMUK adı verilen, Ceza Yargılamaları usulü yasasında değişiklikler yapan yasanın taslağı hazırlanmıştır. Toplantıda CMUK tartışılırken tarafımızdan: İşkence olgusunun önlenmesi amacıyla öngörülen önlemlerin yararlı olduğu ancak işkenceyi tamamen önlemede yeterli bulunmadığı, amaca ulaşabilmek için Hazırlık soruşturması aşamasında ifade alma yetkisinin emniyetten alınarak C. savcısına ve hâkime verilmesi gerektiği, işkencenin ancak bu yolla önlenebileceği açıklanmış ve yasal düzenlemelerin bu yolda yapılması önerilmiştir. Çağdaş Hukukçular Derneği adına toplantıya katılan Dernek Başkanı Avukat Şenal Sarıhan da bu önerimizi desteklediğini söylemiştir. Ancak hazırlanan tasarıda bu öneriye yer verilmemiştir. Daha sonra Adalet bakanı Seyfi Oktay’la yaptığımız görüşmede, önerimizin yerinde olduğu ve Bakanlıkça Adalet kolluğu konusunda bir yasa tasarısının hazırlanmakta bulunduğu ve bu yasa ile sorunun çözüme kavuşturulacağı bize açıklanmıştır. Daha sonra Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan “Adli Kolluk yasa tasarısı” Adalet Bakanı’nın tüm çabalarına karşın birinci koalisyon döneminde yasalaşamamıştır. Okuyucu bu taslak hakkındaki görüş ve eleştirilerimizi kitapta okuyabilecektir.

CMUK, demokrasiye içtenlikle bağlı, değerli hukukçu, Adalet Bakanı Seyfi Oktay’ın çabalarıyla TBMM’nde kabul edilmiş ancak cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın deyimi ile bir gün sonra “Üst düzeyde yapılan ve Başbakan Süleyman Demirel’in de katıldığı bir toplantıda”, yasanın getirdiği demokratik hükümlerin Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin görevine giren suçlarla

olağanüstü hal bölgelerinde işlenen suçlar hakkında uygulanmaması istenilmiş, yasa bu gerekçe ile C. başkanı tarafından Meclise geri gönderilmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisince de bu görüş tek toplantıda tartışmasız kabul edilerek CMUK bu yeni niteliğiyle yasalaşmıştır. Böylece TBMM'nin üstünde bir güç ve iradenin etkisiyle bu yasa demokratik ilkelere ve Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı biçimde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu biçimde son şeklini alan CMUK incelemelerimizde görüleceği gibi, birçok açıdan eleştirilmiştir. Okuyucu bu eleştirileri ve Anayasanın eşitlik ilkesiyle ilgili karar ve açıklamaları kitapta bulabilecektir.

12 Eylül döneminde daha belirgin olarak görülen antidemokratik uygulamalardan birisi de Türkiye'nin imzaladığı uluslararası antlaşma ve sözleşmelerin yargı organlarınca uygulanmaması olmuştur. Birleşmiş Milletlerce imzaya açılan ve Türkiye tarafından da imza edilen, TBMM'ce onaylanarak yasa niteliği kazanan "İşkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı, küçültücü muamele ve cezaya karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" ülkemizde demokratik bir sorgulama ve yargılamanın yerleşmesine önemli katkıda bulunabilecek bir düzenlemedir. Bu sözleşme işkencenin doğru ve ayrıntılı bir tanımını yapmakta ve işkence altında alınan ikrar anlatımlarının yargı organlarınca kanıt olarak kabul edilemeyeceğini öngörmektedir. Ülkemizde yargı organları, öteden beri sürdürdükleri bir alışkanlığın gereği olarak yürürlükteki yasaları uygulamakta, uluslararası antlaşma ve sözleşme hükümlerini uygulamaktan kaçınılmaktadırlar. Anayasanın 90. maddesi bu

tür sözleşme ve antlaşmaların yasa hükmünde olduğunu kabul etmekteyse de mahkemeler sözü edilen alışkanlığı sürdürmektedirler. Birinci koalisyon hükümeti döneminde kabul edilen ve Ceza Yargılamaları usulü yasasında değişiklikler yapan yasa (CMUK) işkenceyle elde edilen ikrar anlatımlarının mahkemelerce kanıt olarak kabul edilemeyeceğini hükme bağlayarak sorunun bu bölümünü çözüme kavuşturmuştur. Mahkemelerce İşkence Sözleşmesi'nin tüm hükümleriyle uygulanabilmesi için yeni bir düzenlemenin yapılmasında ve bu konuda gerekli önlemlerin alınmasında yarar görüyoruz.

Çünkü işkence uygulamaları, siyasal iktidar temsilcilerinin, işkencenin sona erdiği yolundaki savlarına karşın sürmektedir. Bu olguyu ancak tasarı halinde olan ve yasalaşmasını dilediğimiz Adalet kolluğu yasası ile Birleşmiş Milletler 'in adı geçen sözleşmesinin yargı organlarınca ve C. Savcılıklarınca uygulanması büyük oranda önleyebilir inancındayız.

Ülkemizin, adalet açısından kesin çözüm bekleyen sorunlarından birisi de sivil kişilerin askeri mahkemelerde yargılanmamasıdır. Sıkıyönetim gibi olağanüstü dönemlerin yargısı gerçek bir yargı değildir. Yargı organlarının oluşumu, niteliği, yargılama yöntemleri adaletin gerçekleşmesine olanak vermektedir. Bu nedenle sivil kişiler kendi “doğal hâkim”leri olan genel ve olağan mahkemelerde yargılanmalı, askeri mahkemelerde yargılanmamalıdır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri; doğal hâkim ilkesine aykırılıkları, bu mahkemelerde görevlendirilen askeri hâkim ve savcılar açısından bağımsızlık ilkesine ters düşmeleri

bakımından kaldırılmalıdır. Böylece 12 Mart döneminden bu yana, Sıkıyönetim Askeri Mahkeme'leriyle DGM'leri hakkındaki yerinde yakınmalar sona erecek, Adalet açısından kamu vicdanındaki rahatsızlıklar da ortadan kalkacaktır.

Hukukçu Eğitimi

Türkiye insanı yaklaşık yüzelli yıldan beri demokrasi savaşımı vermektedir. İçinde bulunduğumuz evrede demokrasi, tüm çabalara karşın hala içimizde bir özlem olarak yaşamaktadır. Bunun nedenlerine, kendi düşüncemize göre kimi incelemelerimizde ve özellikle "Anayasa ve demokratikleşme" konusundaki yazımızda kısaca değinilmiştir.

Demokrasi'nin hukuk dilindeki karşılığı Sosyal hukuk devletidir denilebilir. Eğer böyleyse bu gelişmede hukukçunun eğitimi de önem kazanmaktadır. Demokrasinin ülkemizde gerçekleşmemesinin temeldeki sınıfsal nedenleri incelenirken uygulayıcı durumunda olan hukukçuların eğitimi üzerinde de durulmalıdır. Yasaların hazırlanmasından bir sanığın sorgusuna, uluslararası bir antlaşma ya da sözleşmenin uygulanmasından bir olay hakkında tanı koymaya, bir tanığın dinlenmesinden bir savunmanın değerlendirilmesine, yargı bağımsızlığından basın özgürlüğüne kadar değişik işlev ve görevlerde hukuk eğitiminin anlatılamayacak kadar önemi olduğu açıktır.

Çağdaş hukuk anlayışı, insan haklarına dayanır. İnsan hakları deyince, usumuza iki bin yılı aşkın bir gelişme tarihi gelir, sınıflar ve sınıf mücadeleleri gelir. Bu nedenle hukuk fakültesi öğrencilerine insan hak ve

özgürlüklerinin doğuşu, gelişimi, uygulamaları, bu hak ve özgürlükler üzerindeki baskılar, bunların nedenleri konularında geniş bilgiler verilmesi amacıyla bu fakültelerde bir “İnsan Hakları Kürsüsü” kurulmalıdır. Bunun yanında felsefe, felsefe tarihi, hukuk felsefesi, düşünce tarihi derslerinin zorunlu dersler olarak okutulmasında yarar vardır.

Buna ilişkin görüş ve düşüncelerimiz ayrıntılı olarak kitapta açıklanmıştır.

Kitaptaki inceleme yazıları, 12 Mart ve 12 Eylül faşizminin; işkence, yargısız infaz, yargının bağımsızlığı, adaletsiz ölüm cezaları, eşitlik ilkesine aykırı yasalar, savunma hakkının kısıtlanması, 141-142. maddelerin kaldırılmasına karşın yeniden kabul edilen düşünce suçları, itirafçılığın adalet üzerindeki olumsuz etkileri, ahlak kurallarına aykırı yasalar, vb. biçiminde ortaya çıkan yasa ve uygulamalarının bir aynası olarak değerlendirilebilir.

Ören, 15 Temmuz 1993

Bölüm

GEZMİŞ - ASLAN – İNAN

“ÜÇ DAL ÇİÇEĞE DURDULAR”

ÇİÇEĞE DURMAK

Halit Çelenk’e saygılarla

Eski ağacımızın civan üç dalıydılar
Toprağımızın yüreğinden yeşeren
Gecemizden yıldız gibi kaydılar

Yudum yudum içtik acılarını
Bir aşamanın daha, bedenlerinden
Dindirdik doğum sancılarını

Üç ayaklıları kurdular
Bir şafağa doğru erken erken
Üç dal, yan yana, çiçeğe durdular.

Subutay Hikmet

Değerli ozan Tahsin Saraç’ın diliyle “Deniz gülü, Yusuf gülü, Hüseyin gülü”nün sonsuzluğa yol alışlarından bu yana yirmi yıl gerilerde kaldı. O uzun gece bugün gibi gözlerimin önünde. İşte idam sehпасının kurulduğu avlu şurada, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi’nin hemen girişinde. Deniz’in sonsuz bir yolculuk için bekletildiği başgardıyanın odasından idam sehпасının kurulduğu bu avlu görünüyor. Deniz, sakın, rahat sehpayı seyrediyor. Avlunun ortasında gökyüzüne

yükselen bir kara kavak. Bugün de ayakta, yaşıyor, ölümsüz bir tanık gibi. Yirmi yıldır her gidişimde ben ona bakarım, o bana bakar, ağlamaklı. Yirmi yıl öncesi, o karanlık gece gözlerimizin önüne serilir. O ağlar, ben ağlarım için için, “yanyana çiçeğe duran üç dal için...”

* * *

12 Mart öncesinde sık sık “kilimimize ayak basan” bu genç insanlarla eşim Şekibe ile birlikte konuşuyor, sohbet ediyoruz. Kültürlü, kişilikli, onurlu, namuslu ve yurtsever insanlar... Tam bağımsızlık, anti emperyalizm, anti faşizm en belirgin özellikleri. Bu ilkeleri adeta bir yaşam felsefesi olarak benimsemişler. Kendilerini Türkiye halkının (kendi deyimleriyle Türk ve Kürt halklarının) hizmetine vermişler. Özlemleri, Bağımsız Türkiye ve hakça toplumsal bir düzen. Onlarda yurt ve Türkiye insanı için özveri öyle bir düzeye ulaşmış ki yaşamlarını verdikleri idam sehpasında inançlarını haykırmışlar, gencecik, yemyeşil, umut dolu, heyecan dolu çağlarında.

* * *

Ankara sıkıyönetim Askeri Mahkemesi’nde yargılamalar sürüyor. “Yarin yanağından gayrı” her şeyleri gibi savunmaları da ortak. Sırayla savunmalarını okuyorlar, açıklıyorlar, anlatıyorlar. Siyasal iktidara bağımlı bir mahkemede yargılanmalarına, savunma üzerindeki baskılara karşın kendinden emin, rahat bir tutum içindeler. Sıra Deniz Gezmiş’te. Deniz kimi kez espriler de yapıyor. Lozan antlaşmasını anlatıyor. Amerika Birleşik Devletleri’nin bu antlaşmaya karşı çıktığını, 1927 yılma kadar onu onaylamadığını açıklıyor ve

savunmasını şöyle sürdürüyor:

“Anlaşmaya karşı Amerika’nın tepkisi o kadar büyüktü ki, antlaşma metni Amerikan Senatosu’na bir yıl sonra getirilebilmiştir. 18 Ocak 1927 tarihinde Amerikalı senatör Upshaw şöyle diyordu: ‘Antlaşma, Timurlenk kadar hunhar, Müthiş İvan kadar sefih ve kafatasları piramidi üzerine oturan Cengiz Han kadar kepaze olan bir diktatörün zekice yürüttüğü politikasının bir toplamıdır. Bu canavar, savaştan bıkmış bir dünyaya, bütün uygar uluslara onursuzluk getiren bir diplomatik antlaşma kabul ettirmiştir. Buna her yerde bir Türk zaferi dediler. Ve eski dünya parlamentolarını bunu kabule ikna ettikten sonra, büyük sermaye grupları, soğukkanlı ticaret erbabı ve giderek güya bazı din temsilcileri bile, Türkiye’yi uygar uluslar masasında, uluslararası bir konuk durumuna yücelterek, Amerika’yı yüksek ülkülerinden uzaklaştırmada birleştiler’ “.

Gezmiş, yazılı savunmasını okumayı böylece sürdürürken elindeki kâğıtları masanın üzerine bırakıyor ve başını kaldırarak mahkeme kuruluna şunları söylüyor:

“İşte tam kaçırılacak bir Amerikalı!”

O güne kadar yüzü gülmeyen mahkeme başkanı Ali Elverdi de gülümsüyor. O Ali Elverdi ki mahkemede ölüm cezasına imza koyduktan, idam gecesi idam sehpası karşısında, bir eli arkada, bir elinde sigara “mağrurane” infazı seyrettikten sonra müdür odasında bana: “Siz görevinizi fazlasıyla yaptınız, ama bu iş başka iş” diyecek ve AP’den katıldığı milletvekili seçim propagandalarında “Deniz Gezmişleri, komünistleri ben astım” diyerek,

onurlu ve yurtsever genç insanların cesetlerini oya çevirme çabasına girecektir.

* * *

İnfazlardan bir süre önce onlara cezaevine harçlık götürüyorum, “şurada birkaç günümüz kaldı, harçlığa ihtiyacımız kalmadı” diyorlar. İnfaz gecesi Yusuf Aslan’ın cebinden 17 lira 25 kuruş, Hüseyin İnan’ın cebinden 21 lira 95 kuruş çıkıyor.

Gezmiş sehpaye gitmeden beş on dakika önce uçlu (filtreli) bir sigara içiyor. Elleri arkasından bağlı olduğu için bir görevli sigarayı ağzına götürüyor, getiriyor. Deniz bana ve avukat Mükerrerem Erdoğan’a dönüyor: “Biz hep birinci içiyorduk, infazın yapılacağını anlayınca 2-3 gün uçlu sigara içelim dedik” diye açıklama yaparak sanki bu lüksü (!) bağışlamamızı istiyor.

Aradan yirmi yıl geçti. Onlar kimseyi öldürmediler, cana kıymadılar, vatani satmadılar, hazineyi soymadılar, hayali ihracat yapmadılar. Hedefleri bağımsız bir Türkiye, hakça toplumsal bir düzen ve Türkiye insanının mutluluğuydu. Bunun için asıldılar.

Tarih onları asanları affetmeyecek ve bu öldürümü unutmayacaktır.

12 MART İNFAZLARI YİRMİNCİ YILINDA

“Faşizmin eline bir kerre düşmeyeceksin.”

Deniz

O “uzun gece”den bu yana yirmi yıl geçti. Gecenin acılı ve baş döndürücü saatleri bugün gibi gözlerimin önünde ve o gece, hukuksal değil ama siyasal amaçlı, adaletsiz bir kararla, yurtsever, inançlı ve erdemli üç genç insanın yaşamına son verildi. Ölüm cezası kimi hukuk uzmanları tarafından güçsüz bir iktidarın güç gösterisi olarak nitelenir. O günün iktidarı bu gösteri için üç cana kıydı.

Kamuoyu günümüze kadar bil cezayı benimsemedi, içine sindiremedi, haklı bulmadı. Toplantılarda, yürüyüşlerde, basında buna karşı çıktı. Ölüm cezası ile eylemler arasında orantı görmedi, o eylemlere ölüm cezası verilmesini adaletsiz buldu. Onlar hiç kimseyi öldürmemişlerdi. Ülkenin ve halkın yararına gördükleri kimi eylemlere girmişlerdi. İnsanlarımız bu inançlarını kimi kez konuşarak kimi kez davranışlarıyla ortaya koydu.

Kamuoyunun, özellikle önemli toplumsal olaylarda bir sağduyusu vardır. Baskılı dönemlerde bile bu sağduyuyu kendini gösterir. Bu sağduyuda yanılma bulmak çoğu kez olanaksızdır. Hukuksal ve teknik açıdan çetrefil

konularda bu sağduyu gerçeği görebilir. Kamuoyunun Gezmiş-Aslan-İnan olayındaki tutumu bu olmuştur.

Adli hata mı?

Adli hatada bir yanlış vardır. Bu olayda bir yanlışlıktan söz edilebilir mi? Siyasal iktidarın amaçları doğrultusunda oluşturulan bir hükümde yanlış aramak olanaklı mıdır? Davayı gören sıkıyönetim askeri mahkemesinin başkanı Ali Elverdi gerek milletvekili adayı olarak yaptığı propaganda konuşmalarında ve gerekse yayınladığı anılarında kendi siyasal görüşlerini, Deniz Geçmiş ve arkadaşları hakkındaki düşmanca düşüncelerini açık seçik ortaya koymuştur. Bu tür önyargıların egemen olduğu ve hukuk eğitimi görmemiş bir mahkeme başkanının hükmü ve verdiği oy, yansız, objektif ve yargı ilkelerine uygun kabul edilebilir mi?

Kin, hiddet ve önyargı Adalet'in düşmanıdır. Bu duygu ve tutumların hükme yansması Adalet için en tehlikeli tuzaktır. Öfkeli adalet, adaletsizliktir. Ailesel kaynaklı bir öfke ve gerilimle hüküm verilmesini bile yanlış gören Yargılama Hukuku karşısında yukarıdaki değerlendirmelerin önemi ve özelliği anlaşılabilir. Bu nedenlerle olağandışı ve olağanüstü yargılamalar ve mahkemeler hukuka aykırıdır.

“Birkaç kişiyi sallandıracaksın ondan sonra ortalık nasıl durulur görürsünüz” zihniyeti, bu çağdışı zihniyet, öteden beri benzer hükümlerin gerekçesi olagelmıştır.

Hükümsüz infaz

Ölüm cezasını bir mahkeme değil, bir kurul vermiştir.

Bir kişiye “hâkim”, bir kurula “mahkeme” adını verebilmek için o kişinin (hukuk eğitimi görmüş hâkimin) ve o kurulu oluşturan kişilerin bağımsız olmaları, yansız olmaları, hâkim güvencesine sahip olmaları, doğal hâkim niteliğinde bulunmaları zorunludur. Bu niteliklere sahip olmayan kişilerden oluşan bir kurula mahkeme adı verilemez. Ona bu adı verseniz bile o mahkeme olmaz. O bir kuruldur, il idare kurulu, ilçe idare kurulu ya da herhangi yönetmel bir kurul gibi. Ama mahkeme değildir. Bu, anayasanın ve hukukun temel ilkesidir.

Sıkıyönetim askeri mahkemeleri yasaya göre siyasal iktidara bağımlıdır. Atama, yer değiştirme ve özlük hakları Yürütme organı tarafından düzenlenir. Bu mahkemeler, hâkim güvencesine sahip değildirler. Her zaman siyasal iktidar tarafından görevden alınabilirler. Yerleri değiştirilebilir. Bu mahkemeler, suçlar işlendikten sonra kuruldukları için “doğal hâkim” ilkesine de aykırıdır.

Bu dava ve yargılamada biz savunanlar tarafından mahkemenin kuruluşuna karşı bütün bu haklı itirazlar yapılmış ve buna ilişkin yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurulması istenilmiştir. Ama bu savunmalar ve itirazlar reddedilmiştir.

İşte Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnana ve de arkadaşları, mahkeme niteliği olmayan bir kurul tarafından ölüm cezasına mahkûm edilmiştir. Yani ortada bir mahkeme kararı olmadan sehpa gönderilmişlerdir.

Bir ülkede sivil ve bağımsız mahkemeler varken

insanlar siyasal iktidara bağımlı askeri mahkemelerde yargılanıyorsa o ülke çağdışı bir düzeyde yaşıyor demektir.

Biraz bilim biraz hukuk

Yasaların “suç” olarak nitelediği eylemlerin, toplumdaki ekonomik, siyasal ve sosyal yapının (düzenin) bir ürünü olduğu gerçeğini daha öğrenemedik. Toplumsal düzen suçu hazırlıyor ve kendi yarattığı suçlarla insanları cezalandırıyor, ölüme mahkûm ediyor. Bu dava ve daha sonraki benzerleri, sözünü ettiğimiz bu bilimsel gerçeğin tipik örnekleridir. Bir yandan haksız bir toplumsal düzeni oluşturacaksın, koruyacaksın, öte yandan bu düzene karşı çıkanları, onu eleştirenleri ve tüm toplum yararına hakça bir düzeni kurma girişimlerini ölüm cezası ile cezalandıracaksın.

Acaba suçlu kim? Bu haksız düzeni yaratanlar, koruyanlar mı, onu düzeltmek isteyenler mi?

Toplumların gerilimli dönemlerinde, sapla samanın birbirine karıştığı ortamlarda bu gerçekler büsbütün gözlerden uzaklaşıyor, değer yargıları yozlaşıyor. 12 Eylül dönemindeki çoğu yargılama ve hükümlerin altında da bu gerçek yatıyor.

Olağanüstü dönemlerin özelliği hukuksuzluk-tur

Deniz Gezmiş ve arkadaşları davasında uygulanan TCY’nın 146/1. maddesinin yasal öğeleri ve özellikle “Anayasal düzeni ortadan kaldırma amacı, elverişli vasıta koşulu ve suçu işlemeye kalkışma gerçekleşmemiştir.

Ölüm cezası ile cezalandırılan gençlerin de içinde bulunduğu devrimci gençlik, o günün koşullarında 1961 Anayasasını savunmuşlar, bu anayasanın her alanda uygulanması için çaba göstermişlerdir. Bu anayasa, devrimci gençlik dışında ilerici, demokrat, sosyal demokrat, sosyalist kişi ve kuruluşlar tarafından da savunulmuştur. Deniz Gezmiş ve arkadaşları hakkında ölüm cezası veren sıkıyönetim askeri mahkemesinin kararında ise, anayasayı savunan ve uygulanmasını isteyen bu gençler anayasayı ortadan kaldırmak istemekle suçlanmışlardır. Böyle bir saptama ve uygulama, ölüm cezasına mahkûm edilen gençlerin amaçlarına ve düşüncelerine ters düşmektedir.

Anayasal düzeni ortadan kaldırmaya kalkışma suçunun işlenebilmesi için girişimcilerin ellerindeki araçların yani silahların böyle bir amaca elverişli olması gerekir. Bu koşul oluşmadıkça böyle bir girişimi hukuk açısından suç saymak olanaksızdır. Makineli tabancalarla kimi eylemlere giren 20-25 kişinin, Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma ve kolluk güçleri tarafından korunan anayasal düzeni ortadan kaldırabileceklerine inanmak, eylemlerde bunun “icra hareketleri”ni görmek hukukun kabul edemeyeceği bir değerlendirmedir.

Bunun dışında, yargılanan bu gençler, eylemlerini hiçbir şey gizlemeden, saklamadan açıkça anlatmışlar ve amaçlarını da ortaya koymuşlardır.

O günkü siyasal ve toplumsal koşulların ve gelişmelerin her yurtsever insanda tepkiler yaratacak nitelikte olduğu da açıktır. Yüksek mahkemeler hâkimleri, üniversite öğretim üyeleri ve barolar iktidarın tutum ve

davranışlarını protesto etmek amacıyla yürüyüşler düzenlemişlerdi. Gençliğin de yönetime karşı tepki duyması ve bunu göstermesi doğal bir durumdu. Yargılama ve cezanın saptanmasında bütün bunlar göz önüne alınmak ve en azından cezanın hafifletilmesi yoluna gidilmek gerekirken mahkeme bu görevden kaçınmış, kendisine ait olan bu görevi, bu takdiri hakim Türkiye Büyük Millet meclisine terk etmiştir. Mahkeme kararında yer alan:

“Sanıkların ve müdafilerinin bugünkü ortama gelinmesinin, olayların gerçek müsebbiplerinin politik iktidar ve emrindeki militanlar oldukları, bunlara karşı çıkanların, meşru müdafaa halinde bulundukları yolundaki beyanları ve hadisede, TCK’nun 51. maddesinin tatbikini talep eder istikametteki savunmaları, haksız tahrik müessesesindeki hukuki unsurlardan mahrum bulunduğu, hukuki yönleri itibarıyla kabule şayan görülmemiş bu detaylı eleştiri ve iddialar karşısında mahkememiz, kişisel görüşlerini mahfuz tutmuş, müessese olarak bunlar üzerinde hüküm vermeyi kamu vicdanına, tarihe ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin takdir ve yetkisine bırakmayı uygun görmüştür. TCK’nun 59. maddesinin tatbikine dair talepler, sanıkların mahkemedeki tutum ve davranışları itibarıyla kabule şayan görülememiştir.” sözleri, bir yargı organının kendisine ait olan bir görevi başka bir organa, siyasal bir organa terk etmesi, yargı görevini yapmaktan kaçınmasıdır ki böyle bir tutum adalet tarihimizde görülmemiştir.(!)

Bu, yürürlükteki yasalara ve hukuka aykırı uygulama, Askeri Yargıtay aşamasında karara karşı çıkan

Hâkim Tümgeneral Kemal Gökçen ve Hâkim Albay Nahit Saçlıoğlu'nun karşı oy yazılarında açıklanmıştır.

Bu adli hata, adalet tarihimizde daima ibretle anımsanacaktır. Mahkemenin, kendi görevini meclise terk etmesi de kararı oluştururken politikanın doğrultusuna girdiğini göstermektedir.

Türk Ceza Yasası'nın 146/1. maddesinin açıklanan yanlış uygulaması 12 Eylül döneminde de sürdürülmüş, verilen birçok ölüm cezası infaz edilmiştir.

Sözlerimizi değerli hukuk bilgini Prof. Faruk Erem'in şu değerlendirmesiyle bitirmek istiyoruz:

“Oranı ne olursa olsun yabancı unsur ile derhal bozulan biricik kavram Adalet'tir. %90 altın, %10 bakır karışımında yine %90 altın mevcuttur. Ama %1 dahi olsa yabancı unsurun karıştığı şey adalet değildir.”

Bu davaya o kadar yabancı unsur karışmıştı ki adalete yer kalmamıştı.⁽¹⁾

¹ Bu konuda Bk. İdam Gecesi Anıları, Halit Çelenk.

UNUTULMAYANLAR

Başbakan Süleyman Demirel, Milliyet gazetesi yazarı Yavuz Donat’a bir gezi dönüşü uçakta PKK ile ilgili olarak şunları söylüyor: “Tedbirler alındı, yürürlüğe konulacaktır. Konulacaktır da bu insanlara bir defa daha sesleniyorum, 4-5 bin klaşnikofla Türk devletinin hakkından gelemezsiniz. Vazgeçin kan dökmekten, yol yakinken dönün!..” (3.4.993 günü Milliyet) Yani devletin en yetkili makamında bulunan başbakana göre, 4-5 bin klaşnikoflu kişi Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından korunan ve kollanan Türkiye Cumhuriyeti’ni ve devletin anayasal düzenini ortadan kaldıramaz. Bu silah gücü ile devleti sarsamaz.

Bu sözler bir gerçeği dile getirmektedir. Buna biz de inanıyoruz. Ancak bu sözler karşısında 21 yıl önce anayasal düzeni ortadan kaldırmaya kalkışma iddiası ile Ceza Yasası’nın 146. maddesine göre yargılanıp ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra cezaları infaz edilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan davasını anımsamamak mümkün mü? O günlerde davayı gören Ankara Sıkıyönetim 2 No.lu Askeri Mahkemesi, hiç kimseyi öldürmemiş, halka karşı silah kullanmamış bu üç genç ve arkadaşlarının ellerindeki tabancaları, devletin anayasal düzenini ortadan kaldırmaya kalkışma iddiasında yeterli görmüş yani suçun “elverişli vasıta” ögesini varsaymış ve gençlere ölüm cezası vermişti.

Askeri Yargıtay da olayda suçun öğelerinden olan “elverişli vasıta”nın bulunduğunu kabul ederek ölüm cezasını onaylamıştı.

Yine o günlerde, Cihan Alptekin ve 18 arkadaşı hakkında Ceza Yasası’nın 146/1 maddesine göre açılan bir davada İstanbul 1 No’lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi, “Sanıkların ve dahil oldukları teşkilatın anayasa nizamının tebdile kadir olduğunu ifade etmek, Türkiye cumhuriyetini bir Kuveyt emirliği ile veya bir orta Amerika devletçığı ile bir tutmak demektir.” gerekçesiyle olayda 146. maddenin uygulanmasını reddetmiş, bu karar üzerine bu mahkeme ortadan kaldırılmış, hâkimleri emekliye sevk edilmiş ya da başka yerlere atanmıştır.

Şimdilerde hukuk devletini, hukukun üstünlüğünü dilinden düşürmeyen Süleyman Demirel ve arkadaşları o günlerde bu adaletsiz ölüm cezasının infazı için mecliste büyük bir heves ve heyecanla parmak kaldırmışlardı.

Yargıya müdahale

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan ve arkadaşları hakkında Askeri savcılıkta henüz soruşturma sürerken; Askeri Yargıtay Başsavcılığı Genel Kurmay Başkanlığı’na bir yazı yazmış ve adam öldürme, gasp, tehdit vb. suçları işleyen kimi kişiler hakkında sıkıyönetim askeri mahkemelerince bu suçlardan ayrı ayrı cezalar verilmekte olduğunu, oysa Türk Ceza Kanunu’nun 146. maddesinin unsurlarını teşkil eden bu eylemlerin ayrı fiiller olarak cezalandırılmasının kanunsuz görüldüğünü” bu tür suçları işleyenler hakkında Ceza yasasının 146. maddesinin uygulanması gerektiğini

bildirmiş, bu konuda sıkıyönetim komutanlıklarına ve askeri savcılıklara gerekli emirlerin verilmesini istemiştir.⁽²⁾

Genel Kurmay Başkanlığı da Deniz Gezmiş davasının başladığı 16/7/1971 gününde sıkıyönetim komutanlıklarına ve askeri savcılıklara yazı yazarak Askeri Yargıtay Başsavcılığı'nın istemi doğrultusunda bu tür olaylar hakkında TCY'nın 146. maddesinin uygulanması gerektiğini bildirmiştir.⁽³⁾

Talimat niteliğindeki bu yazılardan sonra Askeri savcılıklar benzer olaylarda TCY'nın 146. maddesine göre davalar açmışlar ve sıkıyönetim askeri mahkemeleri de bu doğrultuda ölüm cezaları vermişlerdir. Bu talimata uygun olarak Ankara Sıkıyönetim 2 No.lu Askeri Mahkemesi hiç kimseyi öldürmemiş, yaralamamış, halka karşı silah kullanmamış Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnönü haklarında ölüm cezası vermiştir.

Uygulama değişiyor

Daha sonraları Askeri Yargıtay başsavcılığı görüş değiştirerek tek gasp eyleminin bulunduğu ve bu eylemin insan yaşamına yönelik olmadığı hallerde TCY'nın 146/1. maddesinin uygulanmaması, yani sanığa ölüm cezası verilmemesi, aynı yasanın 146/3. maddesine göre 5-15 yıl ağır hapis cezası verilmesi gerektiğini savunmuştur. Başsavcılıkça bu yolda düzenlenen tebliğnamede" ... sanığın örgüt üyesi olduğu, bir tek

² 3/7/1991 gün, U. No. 971/1285. Teb. No. 971/1199 S.ılı yazı

³ 16/7/1991 gün, Ad. müş. 7130-71/1570 S.ılı yazı

soygun eylemine katıldığı ve eylemin insan hayatına yönelik olmadığı göz önüne alındığında, eyleminin Anayasal düzeni ortadan kaldırmaya yönelik icrai hareketlere fer'an iştirak niteliğinde bulunduğu, bu hususta askeri yargıtay dairelerinin ve daireler kurulunun müteaddit içtihatları bulunduğu, bu itibarla sanığın TCK'nun 146/3. maddesi ile ceza tayini gerekirken TCK'nun 146/1. maddesiyle ceza tayininde isabet bulunmadığı" görüşüne yer verilmiştir (6/3/991 gün ve 991/691 sayılı tebliğname).

Askeri Yargıtay 5. dairesi de bu tebliğnameye uygun olarak Askeri Yargıtay daireler kurulunun ve dairelerinin görüşleri doğrultusunda olayda TCY'nın 146/1. maddesinin değil, 146/3. maddesinin uygulanmasına yani ölüm cezası değil 5-15 yıl ağır hapis cezası verilmesine karar vermiştir. (18.12.991 gün, 991/162-517 sayılı karar)

Adı geçen tebliğnamede ve daire kararında açıklandığı gibi Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'nun ve dairelerinin bu konuda birçok kararları vardır. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 12 martta değil daha sonra yargılanmış olsaydılar kendilerine verilecek ceza bu yeni görüşe göre 5-15 yıl ağır hapis cezası olacak ve bu gençler yaşamlarını sürdüreceklerdi.

Çıkar yol

Bu ölüm cezalarını veren sıkıyönetim askeri mahkemesinin bağımsızlıktan yoksun olduğu, bu nedenle de siyasal iktidarın etki ve yönlendirmelerine açık bulunduğu, bu cezaların darbeci iktidarın talimatı ile verildiği ortadadır. Aradan 21 yıl geçmesine karşın

kamuoyunun bu haksızlıktan kaynaklanan tedirginliği bugün de sürmektedir. Ölüm cezasını hak etmedikleri halde darbeci bir iktidarın iradesi doğrultusunda idam edilen bu gençlerin yaşamlarını geri vermek elbette ki olanaksızdır. Ancak Yassıada hükümlülerinin itibarlarının iade edildiği, Saidi Nursi'nin itibarının iadesi yolunda yasama çalışmalarının yapıldığı bugünlerde, daha önce TBMM'ne verdiğimiz dilekçede de belirtildiği gibi, ölüm cezalarının infazına ilişkin meclis kararının kaldırılması, kamuoyunun ve halkımızın acısını bir oranda azaltabilecek bir yol olabilir. Bu toprağın insanları ve dünya devrimci hareketi, ülkenin bağımsızlığı ve hakça bir düzen için yaşamlarını veren bu gençleri unutmayacaktır.

Bölüm:

DEMOKRATİKLEŞME

NAR AĞACI VE İNSAN HAKLARI

İnsan hakları ve özgürlükler deyince hep aklıma bir nar ağacı ve geniş bir bahçe gelir, Antakya evlerinin “Hayat” denilen, etrafı kapalı, üstü açık ve gökyüzüne bakan bahçeleri, avluları gelir.

Antakya’da, doğduğum böyle bir evin avlusunda bir nar ağacının altında Jean Jacques Rousseau’nun Contrat Social (Toplumsal Antlaşma) adlı kitabını okuyorum. Lise öğrencisiyim. Rousseau kitabına şöyle başlıyor: “İnsan doğaya özgür geldi ama her yerde baskılar altındadır.”

Bu çarpıcı anlatım beni etkiliyor. İnsanlar neden baskı altındadırlar? Bu baskılar nereden kaynaklanıyor? İnsanlar yüzyıllardan beri katlanmak zorunda kaldıkları bu baskılardan nasıl kurtulabilirler?.. Kafamda sorular birbirini izliyor. Hak ve özgürlük sözcükleri, bu kutsal kavramlar düşünce ufkumda bir gül gibi açıyor. Artık dünyanın en güzel sözcükleri: Özgürlük ve insan hakları...

Sürekli bu kavramları ve baskıları düşünüyorum. Hukuk eğitimi görüyorum. Toplumsal bilimlere, sosyal mücadeleler tarihine, felsefeye eğiliyorum. Tarih boyunca hak ve özgürlük mücadelesinin insanoğlunun adeta yazgısı haline geldiğini ve bunun sürdüğünü görüyorum.

Ve yine görüyorum ki toplumsal gelişme ağır işliyor. Bilim ve teknoloji alanındaki buluşlar bu gelişmeyi etkiliyor, hızlandırıyor. Ünlü düşünürler bile kimi kez gelişme doğrultularını görmekte ve algılamakta zorluk çekiyorlar. Okuyorum, Aristo'ya soruyorlar: "Kölelik düzeni ne zaman kalkar?" diye. Aristo'nun yanıtı ilginçtir: "Çıkrıklar ne zaman kendi kendine dönerse kölelik de o zaman kalkar." diyor. Buharın, elektriğin çıkrıkları, köle olmadan da döndürebileceği günler daha sonra geliyor. Ama kölelik biçim değiştirerek sürüyor.

Hak ve özgürlük mücadelesi doğanın ve ekonomik, siyasal gücü elinde bulunduranların insan üzerindeki baskısına karşı verildi. Egemenlerin baskıları sürüyor. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin ve başarıların, insanın mutluluğuna yöneltilmesi sorunu yine gündemde. Teknoloji dev adımlarla ilerliyor. Bilgisayar çağını yaşıyoruz. Ama insanlar, bir avuç azınlığın dışında, mutlu değil. Oysa bilimi ve teknolojiyi insan yarattı. Uygarlık onun yaratıcı gücünün, yeteneklerinin ürünü. O, yaratıkların en onurlusu, en yücesi. Her şey onun ürünü. Yaratan o. Ama bu yaratıcı, yarattıklarının tutsağı oldu, tutsağı haline getirildi.

İnsanın sorunu, bu çelişkiyi çözmek...

FATİH SULTAN MEHMET SANIK SANDALYESİNDE

Hürriyet gazetesinde koca puntolarla bir başlık: “Cumhur başkanı da yargılanabilecek”. Verilen habere göre, TBMM, için yeni bir içtüzük taslağı hazırlanıyor. Bu yeni tüzük; TBMM, üye tam sayısının üçte birinin önerisi ve dörtte üçünün kabul oyu ile yeni ve eski Cumhurbaşkanlarının vatana ihanet suçundan ötürü yüce divana gönderilerek yargılanabileceği hükmünü getiriyor. Meclis başkanı sayın Cindoruk, içtüzüğün ocak ayı içinde partiler tarafından inceleneceğini ve şubat ayında da genel kurula sunulacağını açıklamış.

Bu haberi okuyunca Fatih Sultan Mehmet’in yargılanması olayını anımsadım. Yargılamayı anlatmadan önce bu olaya ilişkin kaynakları anımsatmakta yarar vardır. Bu olaya; “Artur Lumley Davids’in Grammer of the Turkish Language- Gramer Türki Ki- tabül ilmünna fi tahsili sarfu nahvi Türki adlı eserinde, Tarihçi Hammer tarafından tercüme edilmiş olan Narrative Of Travels in Europe adlı kitapta, Emiri kütüphanesindeki Evliya Çelebi’nin yazma Seyahatnamesi’nde, Tevarihi Al-i Osman’da, Abdurrahman Adilin Hadisatı Hukukiye’sinde, İsmail Hami Danişmend’in Cumhuriyet gazetesinde çıkan makalesinde yer verilmiştir.⁽⁴⁾

⁴ Hasan Basri Erk, Adalet nerede ise muzafferiyet oradadır, 1955, sayfa: 21

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra Ayasofya civarında bir köşk yaptırmak ister. İstanbul'da Bizans'ın ünlü, Rum mimarlarından birisine köşkün yapılması işini verir. Mimara nasıl bir köşk istediğini, mermer sütunların boylarına kadar anlatır ve açıklar. Yapım işinde birçok ustalar da görevlendirir ve belli bir süre sonunda köşkün tamamlanmasını ister. Bu süre içinde Rum mimar binayı bitirir, ancak estetik ve mimari yönden mermer sütunların boylarını ikişer arşın kısaltır. Tamamlanan binayı vezirleri ve öteki görevlilerle birlikte görmeye gelen Fatih Sultan Mehmet, mermer sütunların, verdiği ölçüden kısa yapıldığını anlar, bunun nedenlerini uzun boylu sorup anlamadan, sinirlenerek orada mimarın iki elinin bileğinden kesilmesini emreder.

Böylece elleri kesilen Rum mimar, ellerinin kanı aka aka baş kadı Hızır Bey'e başvurur, durumu anlatır ve davacı olduğunu söyler. Hak ve insanlar arasında eşitlik ilkelerine bağlılığı ile tanınan Başkadı Hızır Bey Fatih Sultan Mehmet'i sanık olarak mahkemeye davet eder, duruşma salonuna gelen Sultan baş köşeye doğru ilerlemek isterken Hâkim gür bir sesle onu uyarır:

"Oturma Begüm... Hasmunla (şikâyetçinle) mürafaa-i şer olup (duruşma durumuna geçip) ayak beraber dur." der.

Bu uyarı üzerine Fatih, sanıklara ayrılan yere oturur ve duruşma başlar. Bu duruşma sonunda haksız ve yargısız elleri kesilen mimarı haklı bulan başkadı Fatih Sultan Mehmet'in ellerinin aynı yerden kesilmesine karar verir. Kararın anlatılmasından sonra Rum mimar kısastan (el kesenin ellerini kesme) vazgeçtiğini söyler.

Bu istek üzerine hâkim, cezayı diyete çevirir ve Fatih'in Rum mimara ölünceye kadar günde on akçe ödemesini kararlaştırır. Kısastan kurtulduğu için sevinen Fatih, bu diyeti günde yirmi akçeye çıkarır ve davacıya bir de ev bağışlayacağını söyler ve hâkimin eteğini öperek duruşma salonundan ayrılır.

Bu yargılama olayı, yukarıda açıklanan kaynaklar doğruysa, çağdaş bir hukuk anlayışının, yargıç bağımsızlığı ve yargıç güvencesinin henüz yasalarda yer almadığı, bu doğrultuda Anayasa ve uluslararası antlaşmaların oluşmadığı bir dönemde meydana gelmiştir. Söz konusu olan, şu dönemi övmek ya da bu dönemi yermek değildir. Hangi dönemde olursa olsun, hangi ülkede olursa olsun mevki, makam, sınıf, cins, ırk, renk vb. ayırımı yapılmadan insanlara eşit gözle bakılması, hâkimin bağımsız olması, adalete saygı duyulması insana demokrasi özleminin sıcak heyecanını tattırmaktadır.

Hukuk tanımayan, insan haklarını görmezlikten gelmek şöyle dursun bunlarla alay edercesine tavırlar takınan, kutsallığı insana değil devlete tanıyan 12 Eylül dönemini yaşayanların bilincinde insana ve insan onuruna saygının önemi daha da pekişiyor, daha da yüceliyor.

Bugün hala siyasal iktidara bağımlı, hâkim güvencesinden yoksun sıkıyönetim askeri mahkemeleri insanları yargılıyor. Sıkıyönetim dönemleri dışında bu mahkemelerin görevlerini Devlet Güvenlik Mahkemeleri sürdürüyor. Koalisyon hükümetinin tüm iddialarına ve demokratikleşme vaatlerine karşın işkenceler sürüyor.

– Kararlarında işkenceyi savunur nitelikte

değerlendirmeler yapan hâkimler var.

- Yasalarda susmak hakkı bulunmasına karşın bu hakkı kullandırmayan ve başkalarını suçlamamak için kendi dilini kesen sanıklar var.
- İşkenceli anlatım tutanaklarını ölüm cezaları için kanıt kabul eden bir yargılama yönetimi var.
- Hükümsüz on yıl süren tutuklamalar var.
- Salt siyasal amaçlarla verilmiş ölüm cezaları var.
- Belli eylemlere TCY'nın 146/1. maddesinin uygulanamayacağı yolunda karar veren sıkıyönetim askeri mahkemelerinin kapatılması emirleri var.
- Ölüm cezası ile yargılanan, işkence gören, daha sonra da halkın oylarıyla milletvekili seçilerek parlamentoya giren sendikacılar var.
- Terörle mücadele yasası ile getirilen “düşünce suçları” var.
- Ve de yirmi birinci yüzyıla sekiz kala suç işleyen cumhurbaşkanı yargılsın mı? yargılanırsa nasıl yargılsın? bunun tartışması var.

Demokratikleşme vaatlerinin yaşama geçmesi, somutlaşması, elle tutulur hale gelmesi bekleniyor, daha önceleri de beklendiği gibi.

Türkiye insanının Osmanlı'dan kalma bir cefakârlığı, bir durağanlığı var. Ama bu insanlarımız, ünlü ozanın dediği gibi, artık şarkı dinlemek değil, şarkı söylemek istiyor.

İNSANCIL HUKUK VE YASALAR

Ülkemizde demokratikleşme çabalarının başarıya ulaşabilmesi; insancıl hukuk ilkelerine uygun yeni bir anayasanın yapılmasına, sendikal hakların, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün, yargı bağımsızlığının, savunma hakkının, basın ve tüm toplumsal yasaların insancıl hukuk anlayışına uygun bir yönde yeniden düzenlenmesine, başka bir deyişle, bir hukuk ve yargı reformunun gerçekleştirilmesine bağlıdır. İnancımıza göre, yeterli ve kapsamlı bir hukuk ve yargı reformu yapılmadan demokratikleşme çabalarının amacına ulaşması olanaksızdır.

12 Eylül döneminin hukuksal düzenlemeleri ve uygulamaları “insancıl hukuk” anlayışının önemini bir kez daha ortaya koydu. Başta 1982 Anayasası olmak üzere, özellikle sendikalar yasası, toplu sözleşme, grev ve lokavt yasası, basın, dernekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, devlet güvenlik mahkemeleri yasası ve öteki toplumsal yasalarda yapılan değişiklikler tartışılmaya başlandı. Günümüzde çağdaş hukuk, demokrasi ve insan hakları arasında yakın ilişkiler bulunduğu düşüncesi kamuoyunda da benimseniyor.

Gerçekten çağımızın hukuk anlayışını, “insancıl hukuk” olarak nitelemek en yerinde bir değerlendirmedir.

Neden insancıl hukuk?

Çağımız insana en yüce değeri, gerçek değerini verme çağıdır. Uygar düşünce, insanı tüm değerlerin kaynağı ve yaratıcısı olarak kabul ediyor, insan, tarihin karanlık dönemlerinden geçerek bugüne geldi. O, köleydi, serfti, ırgattı, yarıcıydı, tebaaydı, işçiydi, yarattığı değerler şu ya da bu yöntemle elinden alman bir yaratıktı, ama insan değildi.

İnsan kolay insan olmadı. Yararlı, değerli ve güzel şeyleri yaratarak insan oldu. Bilim, sanat, kültür ve teknoloji onun yaratıcı gücünün ürünü. Ateşi, tekerleği bulan o. Yel değirmeninden buhara, elektrikten atoma, bilgisayara kadar tüm buluşlar onun.

Evet uygarlığı insan yarattı, insanın yaratıcı gücü ve yetenekleri yarattı. Ünlü Yunan düşünürü Protagoras, “Her şeyin ölçüsü insandır” diyordu. Değerli hocamız Prof. Bahri Savcı da “Hukukun ekseni insandır, merceği insandır” diyor.

Şimdilerde yirminci yüzyılın eşiğindeyiz. Değer yargıları değişiyor; akıl, sağduyu ve bilim her şeyin ölçütü oluyor. Artık insana yalnız biyolojik bir varlık olarak bakmanın yanlışlığı ortada. Oadaki yaratıcılığı, yeteneği, erdemi, onuru ve kişiliği görmek gerekiyor.

Yirminci yüzyıla gelinceye kadar, zaman zaman insanın değeri ve onun uygarlık alanındaki rolü üzerinde güzel düşünceler ve değerlendirmeler ileri sürüldü. Ancak bu düşünceler kuramsal alanda kaldı, somuta ulaşamadı, insan mutluluğunun temeli olma niteliğine erişemedi.

Oysa tüm değerleri ve giderek uygarlığı yaratan

insanın mutlu olmak hakkıdır. O, bu hakin gerçek sahibidir.

“İnsan devlet için değil, devlet insan içindir” felsefesi artık toplumsal düzenlerin temel taşı olmalıdır. Uygar dünyada toplumsal düzenlerin amacı, insanın ve giderek toplumun mutluluğudur.

Hukuka bakış

İşte hukuka bu insancıl açıdan bakmak gereğine inanıyoruz.

İnsanlık tarihine baktığımız zaman görüyoruz ki, köleci dönemden bu yana siyasal iktidarı elinde bulunduran güçler; emirler, fermanlar, kararnameler, yasalar çıkarmışlar, temsil ettikleri sınıfların çıkarlarını korumuşlar ve emeği ile geçinen halk yığınları üzerinde bir baskı rejimi kurmuşlardır. Emirler, fermanlar, kararnameler ve yasalar biçiminde oluşan bu kurallar, insana, onun hak ve özgürlüklerine gereken değeri ve yeri vermemişlerdir. Çünkü o dönemlerde insana “insan” gözüyle bakılmamıştır.

İnancımıza göre, bu nitelikteki bir kurallar yığına “hukuk” adı verilemez. Bilindiği gibi hukuk, hakkın çoğulu; hak, haksızlığın karşıtıdır. Hukukun temelinde “hak” yatar. İnsana, onun yaratıcı gücüne, emeğine değer vermeyen, insan hak ve özgürlüklerine saygı göstermeyen bir kurallar yığına “hukuk” adının verilmesi bir çelişkidir. Yasaların “haklı” olmalarının önkoşulu, insan haklarına ve ahlak kurallarına saygılı olmalarıdır.

“Yasaları idare eden yasalar da vardır. Bu da insan

hakları ve ahlak kurallarıdır”⁽⁵⁾, “Hukukun bütün tarifleri eksiktir. Doğrusu şudur: Hukuk, insanlıktır”⁽⁶⁾.

Hukuk, taş devrinden uzaklaşmalı, kurtulmalı, insancılığı hedef alan çağdaş bir niteliğe kavuşmalıdır.

Günümüzde, kuzeyden güneye, doğudan batıya tüm dünya insan haklarına daha da saygılı olma, insan onuruna daha çok değer verme çabası içindedir. Bu, insanlığın uyanışıdır, kendine dönüşünün habercisidir. Bu felsefe, hukuka yansımali, hukuk da insanileşmelidir. Hukuk insana, özgürlüklerine kavuşmanın, bunları kullanmanın yolunu açmalıdır. Özgürlük, insanın yaratıcı gücünü verimli hale getirmesinin önkoşuludur. Özgür insan daha da yaratıcı, daha da üretkendir.

Demokrasi, hukuk devleti gibi kavramlar insan haklarına saygılı olmalıdır. Çağdaş hukukun temelinde insan hakları ve ahlak kuralları vardır. Çağdaş hukuk, insancıl hukuktur.

Sonuç

İşte bütün bu nedenlerle ülkemizde demokratikleşme çabalarının başarıya ulaşabilmesi; özet olarak da olsa açıklamaya çalıştığımız insancıl hukuk ilkelerine uygun yeni bir anayasanın yapılmasına, sendikal hakların, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün, yargı bağımsızlığının, savunma hakkının, basın yasasının ve tüm toplumsal yasaların insancıl hukuk anlayışına uygun bir yönde yeniden düzenlenmesine, başka bir deyişle, bir hukuk ve yargı reformunun gerçekleştirilmesine

⁵ F. Erem (Ceza Hukukunda Hümanist Doktrin, s: 36)

⁶ F. Erem (Olağan Dışı Yargılamalar s: 18)

bağılıdır. İnancımıza göre, yeterli ve kapsamlı bir hukuk ve yargı reformu yapılmadan demokratikleşme çabalarının amacına ulaşması olanaksızdır.

HUKUKÇU EĞİTİMİ⁽⁷⁾

Konumuz Hukukçu Eğitimi. Belki daha yerinde bir deyişle “Hukukta Eğitim.” Konu geniş ve Hukuk eğitimi kavramı çok yönlü bir kavram. Birçok konu burada ele alınabilir ve tartışılabilir.

Toplantıyı düzenleyen arkadaşlarımız böyle uygun görmüşler... İyi de yapmışlar. Böylece konuşmacılar serbestçe konunun istedikleri yönlerine değışecekler ve kendilerini sınırlama durumunda kalmayacaklardır.

Çok güncel ve tartışılması çok yararlı böyle bir konuyu gündeme getiren değerli meslektaşlarımıza burada teşekkür etmeyi bir borç sayıyoruz.

Ben 43 yıllık meslek yaşamım süresince, hukuksal düzenlemelerde yani yasalarda olsun, uygulamalarda olsun birçok yanlışlarla, haksızlıklarla, adaletsizliklerle karşılaştım. Bunları burada sayıp dökmek ve irdelemek olanak dışı. Bu nedenle önemli gördüğüm ve konunun temeline ilişkin birkaç nokta üzerinde durmak istiyorum.

I — Hukuk fakültelerinde hukuk eğitimi yetersizdir.

A — Ben 1943-44 yılları ders döneminde İstanbul

⁷ Ankara Üniversitesi hukuk fakültesi dekanlığı ile Ankara Barosu başkanlığının ortaklaşa düzenlediği Hukukçu Eğitimi konulu panelde yapılan konuşmadır.

Hukuk Fakóltesi'ni bitirdim. Bu dönem hukuk öğrenimi bakımından şanslı bir dönemdi. Hocalarımızın büyük bir bölümü yabancıydı. İkinci dünya savaşı nedeniyle Nazi Almanyası'ndan, Avusturya'dan, Fransa'dan uzaklaşan bilim adamları idi. Andreas B. Schwarz, Neumark, Hirsch, C. Crozat, Dobresberger, İsaac ve R. Honig bunlar arasında idi.

Bu hocalar bize geçmiş dönemlerden başlayarak günümüze kadar yürürlüğe konulan yasa kurallarını öğretmeye çalıştılar. Yani var olan kuralları anlattılar. Ama konuları eleştirel bir yaklaşımla irdeleme yoluna gitmediler. Örneğin Roma hukuku derslerinde bu köleci düzendeki alım-satım, borç, kira, vekalet ve benzeri ilişkilerin kurallarını okuttular. Ama bu kuralların kabul ediliş nedenlerini, bunun kaynaklarını, yararlarını, sakıncalarını öğretmediler. Mukayeseli bir hukuk anlatımına yer verilmedi. Bu kuralların hangi sınıfların yararına ve hangi sınıfların zararına sonuçlar doğurduğu üzerinde durulmadı.

Çoğu kez seçmeli ders olarak verilen Hukuk Felsefesi derslerinde bile tarihin değişik dönemlerinde hangi kuralların yer aldığı, bunların hangi iktidarlar tarafından konulduğu açıklandı, ama bunların derinlemesine bir tartışması ve irdelenmesi yapılmadı.

Oysa, konulan yasa ve benzeri kuralların temel amaçlarının, neden ve sonuçlarının, hangi sınıfların yararına, hangi sınıfların zararına düzenlendiklerinin ve kuralların haklı ve adil olması için hangi ölçülere göre kabul edilmesi gerektiğinin irdelenmesi, açıklanması gerekirdi. Böylece öğrenciye yasaların gerçek yüzünü

görme ve anlama olanağı verilebilirdi. Var olan hukuk kuralları ile “olması gereken” kuralları görme, bulma, savunma yeteneği sağlanabilirdi. Hem program olarak hem de içerik olarak bu tür bir yöntem benimsenmedi ve yeğlenmedi.

II — Hukuk fakültelerinde “İnsan Hakları kürsüsü” kurulmalıdır.

Günümüzde doğudan batıya, kuzeyden güneye tüm dünyada insan haklarına saygı toplumların temel hedefi haline gelmiştir. İnsanlık, bir kendine dönüş çağına girmiştir. Teknoloji dev adımlar atarak yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Çağımıza bilgisayar çağı da denilmektedir. Bu uygarlığı insan yaratmıştır. Bu nedenledir ki insanın yarattığı uygarlık, insanın mutluluğu için kullanılmalıdır. 2000 yıl önce ünlü Yunan düşünürü Protagoras “Her şeyin ölçüsü insandır” di-yordu. 2000 yıl sonra bu düşünce çok acı deneylerden sonra yeniden benimseniyor ve politikaların hedefi oluyor.

Ayrıntılarına girmeden söyleyelim ki, artık çağdaş devletin amacı insanın mutluluğudur. İnsan devlet için değil, devlet insan içindir. Otoriter devlet anlayışından kaynaklanan kutsal devlet kavramı terk edilmeli, insanın mutluluğuna hizmet, devletin öncül görevi olmalıdır.

Bu düşüncelerden çıkarılması gereken sonuç şu-dur:

Orta öğretimde ve hukuk fakültelerinde bir “İnsan hakları dersi” konulmalıdır. İnsan, insanın hak ve özgürlükleri, her yönüyle, yansız ve nesnel bir çerçevede

öğretilmelidir. Bu derslerde laik, demokratik, sosyal devlet anlayışı, bu devlet anlayışının önemi ve değeri açıklanmalıdır. Çünkü insan hakları böyle bir devlet anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Böyle bir dersin okutulması inancıma göre, özellikle günümüzün iç ve dış toplumsal ve siyasal koşullarında zorunlu hale gelmiştir. Hukuk fakültelerini bitirip hâkim, savcı, avukat olarak görev yapacak ya da devlet kademelerinde görev alacak tüm hukukçuların bu eğitimi görmelerinde sayısız yararlar vardır. Son yılların yasal düzenlemelerini, yargılamalarını, mahkeme kararlarını, hazırlık soruşturması uygulamalarını incelediğimiz zaman hukukçular için insan hakları eğitiminin ne kadar önemli ve zorunlu olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz.

III— Bir yanlış anlamayı önlemek için açıklayalım ki hukukçunun, uygulayıcının böyle bir eğitim alması elbette ki adil bir hukuk düzeninin oluşumu için yeterli değildir. Böyle bir düzenin kurulabilmesi her şeyden önce başta Anayasa olmak üzere tüm yasaların ve yasal düzenlemelerin demokratik ilkelere ve insan haklarına uygun olarak hazırlanmasına ve yürürlüğe konulmasına bağlıdır, ancak, böyle bir hukuk düzeninin amacına ulaşabilmesi de “iyi uygulayıcı”ların varlığını zorunlu kılar. “İyi bir yasa kötü uygulayıcının elinde kötü sonuçlar, kötü bir yasa da iyi uygulayıcının elinde iyi sonuçlar verebilir” gözlemini unutmamak gerekir.

Şimdi burada birkaç örnek vererek insan hakları eğitiminin önemini anlatmaya çalışacağım. Bu örnekleri verirken konuyu özelleştirmeden genel bir değer-

lendirme yapmak istiyorum.

A — Bir mahkemede, yasadışı örgüte üye olma savı ile bir gurup genç yargılanmaktadır. Sanıklar arasında bir de genç kız vardır. Adı geçen mahkeme yargılamayı sonuçlandırmış ve tüm sanıklara TCY'nın o dönemde yürürlükte bulunan 141/5. maddesine göre ceza vermiştir. Yine mahkeme olayda sanıkların lehlerine hafifletici neden görerek yasanın 59. maddesine göre, verdiği cezaların altında birini indirmiştir. Ancak mahkeme, kadın sanığın erkeklerle beraber bu işlere karışmasını ve yasadışı örgüte üye olmasını aleyhine bir etken kabul ederek cezasında indirim yapmamış ve cezayı tam olarak hükmetmiştir.

Böyle bir değerlendirme, kadın sanığın eylemindeki ağırlık ya da başka bir özellik nedeniyle yapılmış olsa o zaman bu değerlendirmenin yerinde olup olmadığı araştırılabilir ve bu da olağan karşılanabilir, oysa cezada indirim yapılmamasının nedeni sanığın kadın olmasına dayandırılmıştır.

B — Basında yer alan haberlerden öğrendiğimize göre kocası tarafından dövüldüğü savı ile eşi tarafından açılan bir boşanma davasına bakan hâkim, şu sözleri söylemiş: “Karının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemeli”.

C — 12 Eylül döneminin ilk yıllarındayız. Bir mahkemede yirmiye yakın genç ve genç kız yasadışı örgüt üyesi olma savı ile yargılanıyorlar. Sanıkların sorgulan yapılıyor. Sanık gençler, emniyette kendilerine yapılan ağır işkenceleri yana yakıla, ayrıntılarıyla ve içten bir anlatımla açıklıyorlar. Duruşma hâkiminin

işkence olaylarının anlatımından rahatsız olduğu her halinden anlaşılıyor. Sabrı tükenen duruşma hâkimi sanıklara seslenerek ve elini masaya vurarak: “Komşu İran’da her gün sorgusuz sualsiz 30-40 kişi kurşuna diziliyor. Biz sizleri burada yargılıyoruz ve siz bize sürekli işkenceleri anlatıyorsunuz.” diyor.

D — 12 Eylül döneminde Erzincan’da görev yapan bir mahkemenin kararında işkence savunmalarıyla ilgili şu satırları okuyoruz:

“... Bir an için işkence yapıldığı kabul edilse bile, işkence; sanıktan (doğru cevap almak) için yapılmaktadır. Eğer doğru olmayan, uydurma cevaplar verilirse, işkencenin gayesi (doğru cevap almak) olduğuna göre, işkence daha da arttırılacaktır. O halde bu durumun sanıklarca da bilinmesi tabii olduğuna göre, bu önermenin mantıki sonucu, işkenceye maruz kalanın doğru cevap vermesidir. Aksi halde işkence artırılarak devam edilecektir. Öyleyse, ifadelerin işkence altında alındığı sabit bile görülse, bu, ifadenin gerçek dışı olduğunu, itibar edilemeyeceğini ortaya koymaz. Şu hâlde işkence ayrı, işkence sonucu verilen ifadenin doğruluğu ayrı şeylerdir.” Erzincan 2 No’lu Sıkıyönetim Mah. 24.1.1984 T. 984/5- 181 S.K

E — TCY’nın 141. maddesinin yürürlükte olduğu dönemde bu maddeye dayanılarak D.D.K.O. mensupları hakkında açılan bir dava sonucu verilen kararda şu satırları okuyoruz:

“Alınması zorunlu tedbirler;

“Ceza davalarına bakan bir mahkemenin, yaptığı yargılama sonunda tesis ettiği hükümde, böyle, bir başlıklı özel kısım açarak belirli konularda, bazı önerilere

yer vermesinin ilk bakışta yadırganacağı ve belki de olağan sayılmayacağı akla gelmektedir.

“Anayasamızın kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiş ve o doğrultuda hükümler getirmiş bulunması da, bu düşünceyi haklı gösterebilir.

“Ancak bilindiği üzere;

“Mahkemelere intikal eden uyuşmazlıklar, burarlarda görülen davalar bir bakıma toplumun aynası mesabesindeir. Tarih içerisinde yer alacak önemli hükümler üzerinde durularak, bunlardan yararlı sonuçlar çıkarılması ve ileride daha vahim oluşlara meydan verilmemesi bakımından, bu sonuçların daima göz önünde tutulması icap etmektedir.

“Gerek bu neden ye gerekse sorunların çözümünde, esas yerine daha çok şekle değeri verildiğinin malum bulunması, mahkememizi böyle bir uygulamaya gitmek zorunda bırakmıştır.

Hükümün (Sıkıyönetim Askeri mahkemelerinin görevleri), (Atatürkçülük) ve (Giriş) bölümlerinde açıklanan sebeplerden dolayı, yurdumuz 12 Mart dönemine getirildiğine ve (Var olmak - yok olmak) gibi çok elim bir alternatifle karşı karşıya bırakıldığına göre;

“Tüm Anayasa ilkelerinin memleketimizde geçerliliğinin, yürürlüğünün sağlanabilmesi, öncelikle vatanın bölünüp parçalanmaması, milletin birlik ve beraberlik ülküsünü yitirmemesi şartına bağlıdır.

Bu şartın gerçekleşmesi için de, velev ki hata teşkil etse bile, böyle hayati bir konuda uyarıda bulunmalı, ilmi ve akli uyarılar nazara alınmalıdır. Bu, toplumda her bireye düşen en kutsal görev sayılmalıdır.

“İşte usul ve kanunlara uygunluğu inancına vardığı bu sebeplerden hareket eden mahkememiz, bakıp hükme bağladığı davaya konu olan suçlarla ilgili olarak, aşağıdaki önerileri ortaya koymak gereğini duymuştur.”

Daha sonra bu bölümün (B) bendinde de şöyle deniliyor:

“1 — Devletin bu tehlikeye karşı varlığını koruyabilmesi için, Anayasamızın tüm hükümlerinde ve özellikle ekonomik sorunlarla ilgili maddelerinde yer alan emir ve direktiflerin kısa sürede uygulanması yoluna gidilmeli,

“2 — Bu teori ve uygulamasına ilişkin, her türlü yayının, yurt sathına dağılmadan kontrolü sağlanmalı

“5 — Vatan bütünlüğü, millet birlik ve beraberliğini bozmaya ve Türkiye Cumhuriyeti’ni temelden yıkmaya yönelik ırkçı-bölücü nitelikteki çabalar, güvenlik kuvvetleri ve daha çok Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından, en son teknik araçlar ve yetenekli personel kullanılmak suretiyle yakından izlenmeli ve fiillerin yargı merciine intikalinde zorunlu tüm delillerin toplanıp, tespitlerin yapılmasına önem verilmelidir.

“Yukarıda kaydedilen bu önerilerle, bu konuda akla gelebilecek diğer tedbirleri almak ve uygulamak, yasama ve idare organlarının görevi cümlesinden olmakla beraber;

“Hükme bağlanan bu dava münasebetiyle muttali olunan ve yetersiz olduğu hissedilen tedbirlerin bu şekilde hükme dercedilmesinde, suçların “Genel olarak önlenmesi” prensibinden hareket edilmiştir.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Türkiye genelinde daha

öğrenemediğimiz ve basına yansımamış birçok örnek bulunduğundan kuşku duymuyorum.

Bu tür örneklerden, uygulamalardan ve bunların yorumundan önemli sonuçlar çıkmaktadır:

“İnsan Hakları”, kaynaklarıyla, tarihi ile, belgeleriyle, geçirdiği gelişmelerle, uygulanış biçimi ve hukuk alanında uygulanması gereken biçimiyle, temel bir ders olarak öğretilmelidir.

Bu derslerde başlıca şu konular özellikle işlenmelidir:

A — İnsan haklarının hukuk alanındaki en önemli ilkelerinden birisi EŞİTLİK ilkesidir. Kadın- erkek ayrımı, ırk ve renk ayrımı, sınıf ve mezhep ayrımını reddeden bu ilke demokratik hukuk devletinin temel taşlarından biridir.

B — İşkence ülkemizce, özellikle 12 Eylül döneminde bir sorgulama yöntemi olarak uygulanmıştır. Bu sorun yargı kararlarına da yansımıştır. Yargı organlarının önemli bir bölümü bu konuda insan haklarına saygılı bir tutum içinde olmamışlardır.

Bu dönemde işkenceyi savunur nitelikte oluşturulan mahkeme kararlarına rastlanmıştır. Bu durum yüksek yargı organları kararlarında da, kanıt değerlendirmesi yapılırken görülmüştür.

C — Laiklik ilkesi, cumhuriyet devlet şeklinin önemli bir niteliğidir. Bu ilkenin gözden uzak tutulduğu yerde çağdaş bir devlet anlayışından söz edilemez.

D — Güçler ayrılığı ilkesi, yargı bağımsızlığı ilkesiyle yakından ilgilidir. Hukukçu ve hâkim, güçler

ayrılığı ilkesinden uzaklaştığı ve yürütme organına önerilerde bulunduğu zaman yürütme organından gelecek kimi öneri ve isteklere de hazır olmalıdır. Bu da adalet açısından tehlikeli bir durumdur.

IV— Açıklamaya çalıştığımız bu ilkeler insan haklarının önemli ilkelerindendir.

Öğrenci olmak hem mutluluk ve hem de onur verici bir şeydir. Önce insan olmalıyız. Sonra eğitilmiş insan olmalıyız. İnsanı insan yapan öge eğitimidir. İnsan haklarını öğrenmeliyiz. Okumalı ve özümsemeliyiz. İnsan Hakları Amentümüz olmalı. Eğer insan haklarını bilmiyorsa, bu hakları tanımıyorsa, onları özümsememişsek, toplumda hukukçu olarak yapacağımız görevler yetersiz kalacak, hatta kimi kez topluma zarar da verebilecektir.

Önce hukukçu sonra insan

Önce hâkim ve savcı sonra insan

Önce avukat sonra insan

Bu özdeyişler yanlıştır. Doğrusu bunun tersidir.

Önce insan, sonra hukukçu olacağız.

Önce insan olmazsak, gerçek hukukçu da olamayız.

Gerçek hukukçu, birikimi olan hukukçudur. Bu tür bir hukukçu yaratıcıdır. Hukuk yaratacaktır. İnsancıl hukukun ilkelerini yaratacak, toplumun çelişkilerinde, hakkı, gerçeği görececek, ona, yalnız ona hizmet edecektir.

- Yasalardan önce, Anayasa mahkemesinin bir kararında da dile getirildiği gibi, hukukun evrensel ilkelerini göz önünde tutacaktır.
- Uluslararası antlaşmalar karşısında “iç hukukta

hüküm yoktur, ben bu antlaşmaları uygulamam” demeyecektir. Bu konuda iktidardan talimat da beklemeyecektir. Örneğin, insan onuruna, beden tamlığına, yaşam hakkına ve emeğe saygılı bir anlayış içinde, işkenceye karşı Birleşmiş Milletler sözleşmesini ve İLO ilkelerini uygulayacak ve yaşama geçirecektir.

Örneğin bir itirafçılık yasasını uygulama ile karşı karşıya kalırken, bu yasanın, kişi ahlakını tahrip edici, suçsuz kişilerin suçlanmasına olanak sağlayıcı yönlerini göz önünde tutarak değerlendirme hakkını kullanacaktır.

Öte yandan hukukçu, yasa maddelerini ezbere bilen insan değildir. Böyle bir insan “hafız” olabilir ama hukukçu sayılamaz.

Hukukçu, insan hakları temeline dayanan bir hukuk anlayışını, bir hukuk felsefesini özümsemiş insan demektir. O, hukuk kurallarına bakarken insanı görecektir. Hukukçu için en şaşmaz ölçüt insandır.

Gerçek demokrasi, hukuk diliyle hukuk devleti, ancak böyle bir hukuk anlayışı temeli üzerinde gerçekleşebilir, yükselebilir.

KOALİSYONDAN BEKLENTİLER VE DEMOKRATİKLEŞME

20 Ekim seçimlerinin hiçbir siyasal partiye tek başına hükümet kurma olanağını vermeyen sonuçları karşısında DYP ile SHP bir koalisyon hükümeti kurma çalışmalarına başladı. Gerek seçim propagandası aşamasında bu iki parti liderinin yaptıkları konuşmalar ve gerekse koalisyon görüşmelerine ilişkin basına yansıyan haberler, iki partinin demokratikleşme, 12 Eylül'ün tasfiyesi, ekonomik sorunların çözümü, Kürt sorunu gibi önemli güncel sorunlarda görüş birliğine vardıklarını göstermektedir.

Bu görüşmeler sonunda hükümet programı hazırlanacak ve kamuoyuna açıklanacaktır. Hükümet programı konusunda, özellikle demokratikleşme ve hukuk reformu üzerine düşüncelerimizi ileride açıklayacağız. Ancak şimdiden önemli gördüğümüz kimi konulara kısaca da olsa değinmek istiyoruz.

1- İhtiyatlı iyimserlik

DYP'nin ve SHP'nin seçim konuşmaları ve koalisyon görüşmeleri esnasında yaptıkları açıklamalar, ülkenin tüm sorunlarının çözüme kavuşacağı, her şeyin güllük gülistanlık olacağı izlenimini vermektedir. "Bu ülkenin insanlarına önce insan haklarının lezzetini tattıracağız.", tüm yasakları kaldıracacağız, eşitliği sağ-

layacağız, kamu çalışanlarına sendika hakkı tanıyacağız, işsizlik sigortası getireceğiz, kimse hastane kapılarında beklemeyecek, avukat sorguda hazır bulunacak, yargı bağımsızlığını sağlayacağız, Terörle mücadele yasasını hafifleteceğiz... vb. her konuya değinen vaatler bu izlenimleri yaratmaktadır.

Biz liderlerin içtenlikleri konusunda bir duraksama göstermeden, uygulamaları, somut girişim ve çalışmaları beklemenin doğru olacağını düşünüyor ve ihtiyatlı bir iyimserliği yeğliyoruz.

2- Kamuoyu tartışmaları

DYP ile SHP yeni yasa yapma ya da yürürlükte bulunan yasaları değiştirme konusunda mecliste yeterli sayıya sahiptirler. Bu alanda her türlü yasama işlevini yerine getirebilirler. Anayasa değişikliği konusunda ise öteki partilerin desteğini sağlama durumundadırlar.

Hazırlanacak yasa değişiklik tasarıları ya da yeni yasa tasarıları basma açıklanmalı, üniversitelerde, hukuk kuruluşlarında ve basında tartışılmalı, eleştiri ve değerlendirmeler alınmalı ve daha sonra da mecliste görüşülmelidir. Bu, katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi anlayışının gereğidir. Böylece yasaların, çağdaş bir toplum düzeninin gereklerine daha uygun hale getirilmesi sağlanmış olacaktır.

3- Demokratikleşme - Hukuk Reformu

Demokrasinin temelinde “Hukuk devleti” vardır. Demokrasinin hukuk alanındaki adının hukuk devleti olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu iki kavram arasında sıkı bir bağ da vardır. Temelde hukuk

reformunun amacı hukuk devletini oluşturmak ve gerçekleştirmektir. Hukuk devletinin gerçekleşmesi demokratik bir düzene işlerlik kazandıracaktır.

“Hukuk devleti demek, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendisini yükümlü sayan, bütün davranışlarında hukuk ve anayasaya uyan, bütün işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı bulunan devlet demektir.”⁽⁸⁾

“Kanunlarımızın anayasanın açık hükümlerinden önce hukukun, bilinen ve bütün uygar memleketlerde kabul edilen prensiplerine uygun olması şarttır.”⁽⁹⁾

Burada önemli olan “Hukuk” kavramından ne anlamak gerektiğidir. Hemen söyleyelim ki hukukun temelinde hümanizma vardır. Başka bir deyişle hukuk dediğimiz zaman “insancıl bir hukuk anlayışı”nı amaçlıyoruz. Herhangi bir hukuk kuralının “Hukuksallık” değeri kazanabilmesi için insan haklarına, insanın onuruna, kişiliğine saygılı olması önkoşuldur. Bu nitelikten yoksun bir kurala “Hukuk” adı verilemez.

İşte demokratikleşme amacıyla Hukuk reformu yoluna gidilirken böyle bir insancıl hukuk anlayışından yola çıkmak, her hukuk kuralını düzenlerken “insancılık” ölçütünü unutmamak önde gelen görev olmalıdır.

4- Her şey insan için

12 Eylül darbesinden sonra çıkarılan yasaların ya da yapılan yasa değişikliklerinin çoğu bu nitelikten

⁸ R.G. 27/11/1967 gün, 966/11-44 sayılı ANY. M. kararı.

⁹ R.G. 28/4/1965 gün ve 963/166 es. 964/76 K. sayılı ANY. Mah. K.

yoksun ve bir baskı hukuku niteliği taşıyan düzenlemeler olmuştur. 1982 Anayasası, “kutsal devlet” anlayışından yani totaliter Nazi Almanyasının devlet anlayışından esinlenen, devleti vatandaşın üstünde gören, vatandaşa bir tab’a gözü ile bakan, insan haklarını ikinci plana iten çağdışı bir anayasadır.

Oysa insan devlet için değil, devlet insan için vardır. Devletin görevi, insan haklarına saygı duymak, onu mutlu etmek için tüm çabaları göstermek, insanın yeteneklerini geliştirmesi doğrultusunda tüm olanakları sağlamaktır. Çağımız demokrasi ve insan hakları çağıdır. “Her şey insan içindir” felsefesi çağımız devlet anlayışının temelini oluşturmaktadır. Uygarlığı yaratan insan, bu uygarlığın ürünlerinden öncelikle yararlanmak hakkına sahiptir.

Şöyle söyleyelim: Hukuk insanileştirilmelidir.

5- Tüm yasalar incelenmeli

Ülkemizi demokratikleştirebilmek için, “Demokratik, laik, sosyal hukuk devleti”ni kağıtlardan çıkarıp yaşama geçirebilmek için başta 12 Eylül Anayasası olmak üzere çok sayıda yasanın değiştirilmesi gerekiyor. Bunların hepsini ele alıp açıklamak, irdelemek bu yazının çerçevesini aşar.

Ancak biz burada ön planda göz önüne alınması gerektiğini düşündüğümüz Ceza, Ceza Yargılaması ve İnfazla ilgili kimi yasalara dikkat çekmek istiyoruz.

Hukuk bilginlerince yapılan bir değerlendirme vardır. Bir ülkenin demokratik olup olmadığını anlayabilmek için o ülkede uygulanan sorgulama,

soruşturma ve yargılama yöntemlerine bakmak gerekir. Bu yöntemler insan haklarına saygılı ise o ülkede demokrasinin varlığından söz edilebilir.

Bu ölçü yanlış bir ölçü değildir. Çünkü bir toplumun kurumları bir bütündür. Bu kurumlardan birisi ilkel iken ötekinin çok gelişmiş olması düşünülemez. Geçici bir süre böyle bir orantısızlık olsa da kısa zamanda denge kurulur, bütünlük sağlanır.

Çağ atlıyoruz ama...

Ülkemizde demokratikleşme savları vardır. Çağ atladığımız savları vardır. Ama gerçek bu mudur?

Bir ülkede:

A — İşkence bir sorgulama yöntemi olarak uygulanıyorsa, işkence altında düzenlenen anlatım tutanakları suç kanıtı olarak kabul ediliyorsa, Sıkıyönetim askeri mahkemelerinde savunma hakkı süre bakımından sınırlandırabiliyorsa, (ölüm cezası ile yargılanan sanığa 5-10 dakika savunma süresi tanınarak hüküm verilebilir) kimi hapis cezaları için temyiz hakkı kaldırılıyorsa, gözaltına alınan sanık avukatı ile görüştürülmüyorsa, istediği zaman doktora gönderilmiyorsa, gözaltı süresi 90 güne kadar çıkarılabiliyorsa, bu süre içinde işkence göstergeleri kayboluyorsa,

B — Terörle mücadele yasasının 8. maddesinde kabul edildiği gibi salt düşünce açıklaması suç sayılıyorsa,

C — İşkence suçlusu emniyet görevlileri devlet tarafından korunuyor ve böylece suç işlemeye teşvik edi

liyorsa, ⁽¹⁰⁾

Ç — Vatandaş ihbarcılığa, jurnalciliğe iterek onun ahlakını tahrip eden, tanıdığı ya da tanımadığı suçsuz kişileri ihbar eden itirafçı sanıklara cezadan kurtulma ve tahliye yollarını açan yasalar çıkarılıyor ve böylece suçsuz insanların cezalandırılmasına olanak sağlanıyorsa, (Halk arasında pişmanlık yasası adıyla anılan yasa)

D — İnsan haklarının başında gelen “yaşam hakkı”nı ortadan kaldıran, insanın kişiliğine, onuruna, sağlığına aykırı ve Ceza hukuku açısından ceza niteliği olmayan ölüm cezası yasalarda bulunuyorsa,

E — İnsana değil, mala değer veren, birisinin tehditle gözlüğünü alan kişiye 10-20 yıl ağır hapis cezası verirken, bir kadını cebir ve şiddet kullanarak kaçıran kimseye üç yıl hapis cezası veren, kadınları fuhşa teşvik eden kimseye altı ay hapis cezası veren, insana işkence yapan emniyet görevlisine üç ay hapis cezası veren ve işkenceye “Sui muamele” (kötü muamele) adını veren (Bu örnekler çoğaltılabilir) bir ceza yasası yürürlükte ise,

O ülkede demokrasiden ve Hukuk devletinden söz edilemez.

6- Adalet kolluğu kurulmalıdır

Adalet kolluğu, demokrasilerde başka bir deyişle hukuk devletinde hazırlık soruşturmalarına güvence sağlamak, vatandaş emniyetin çeşitli baskılarından uzak tutmak, işkence uygulamalarının önüne geçmek ve

¹⁰ Bak. Cumhuriyet. Halit Çelenk. Terörü önleme mi, Polis devleti mi? 25/4/991.

giderek Adalet'i güvenceye almak için düşünölmüş bir yöntemdir. Adalet kolluğu, çalışmalarında yürütme organından ve İçişleri Bakanlığı'ndan bağımsız görev yapan bir örgüttür. C. savcılıklarına bağılı olarak ve onların yönetiminde görev yapan bu kolluğun atama, yer değıştirme ve tüm özlük hakları yürütme organı tarafından değıil hâkimler ve savcılarda olduğu gibi Yüksek Hâkimler ve Savcılar kurulu tarafından ya da ona bağılı bir kuruluş tarafından yapılır. Böylece bu kolluk yürütme organından bağımsız ve kendisini görevlendiren kurula bağılı olarak C. savcılarının emrinde ve denetiminde görev yapar.

Adalet kolluğunun görevi, arama, yakalama, kanıt toplama ve C. savcısının verdiğı öteki emirleri yerine getirmektir. Kolluk sanığı sorguya çekemez. Çünkü sanığı sorguya çekme yetkisi "hâkim" e aittir. Yargıtay Ceza genel kurulunun bir kararında açıklandığı gibi C. savcısı sanığın ifadesini alabilir, ama bu ifade sorgu anlatımı niteliğı taşımaz, bir kanıt olarak ele alınamaz. ⁽¹¹⁾ İşkencenin önlenmesinde polisten sorgu yetkisinin alınması yaşamsal oranda önemli bir noktadır.

7- Ceza Yasası

Geçtiğimiz yıllarda Ceza yasasının değıştirilmesi amacıyla iki kez komisyonlar kurulmuş ve yasa taslakları hazırlanmıştır. Komisyonların oluşturulmasında yanlışlıklar yapılmış ve hazırlanan taslaklar yetersiz kalmıştır.

Ceza yasası tümnden ele alınmalı, üniversitelerden,

¹¹ Yargı C.G.K.K. 10/12/990 gün, 990/6-257 esas, 990/335 s. K.

Barolar Birliği'nden, barolardan, hukuk kuruluşlarından ve uzman kişilerden oluşturulacak bir komisyon kurulmalı ve insancıl hukuk ilkelerine uygun, çağdaş hukuk anlayışı temel alınarak bir ceza yasası taslağı hazırlanmalıdır.

Bu taslak basınca, kamuoyunda, üniversitelerde incelenip tartışılmalı ve daha sonra Mecliste görüşülmelidir.

8- Terör yasası kaldırılmalıdır

Koalisyon çalışmaları sürerken bu konuda yapılan açıklamada “Terörle mücadele yasasının hafifletileceği” biçiminde bir anlatım kullanılmıştır. Bizce bu yasa tamamen kaldırılmalıdır. Bu yasanın, kaldırdığı Ceza yasasının 140, 141, 142, 163. maddeleri ile anadile ilişkin 2932 sayılı yasa dışında, hiçbir hükmü demokratik ilkelerle ve çağdaş ceza hukuku ilkeleriyle bağdaştırılamaz. Bu yasada yer alan “Şartlı salıverme hükümleri” de yetersiz olup bir Af yasası ile gerçek bir çözüme kavuşturulmalıdır.

Terörle mücadele yasası;

Terör tanımındaki yanlışları, kaypak anlatımları, Cezalara getirdiği arttırmalar, ürettiği yeni düşünce suçları (Md: 8) işkence yapan emniyet görevlilerine getirdiği korumalar, Anayasanın güçler ayrılığı ilkesine aykırı düzenlemeler, tutuklu avukat görüşmesinde engeller, infazda hücre yöntemleri, Basına ağır cezalar, sorumlu yönetmenlere getirdiği hapis cezaları, vb. çağdışı hükümleriyle ortadan kaldırılmalıdır.

9- DGM'ler kaldırılmalıdır

Bu konu Anayasa değişikliğini gerektirmektedir. Bu mahkemeler daha önce kurulmuş ve Anayasa mahkemesince kuruluş yasası Anayasaya aykırı bulunduğundan iptal edilmiştir. Dönemin iktidarı, yasaya karşı hile yoluna başvurmuş, Anayasa mahkemesinin yetkilerini sınırlamış, Yüksek mahkemenin, anayasa değişikliklerini esas yönünden inceleyemeyeceği hükmünü getirmiş, ve DGM'nin kuruluşunu Anayasa ile düzenlemiştir. Böylece konunun Anayasa mahkemesine götürülebilmesini engellemiştir.

DGM'ler gereksiz mahkemelerdir. Bu mahkemelelerin bakmakta oldukları davalara öteden beri ağır ceza mahkemeleri bakmaktadırlar. Ağır ceza mahkemeleri varken aynı davalara bakan ikinci bir tür mahkemeye gereksinme yoktur. Bu mahkemelerin hâkimleri ayrı ve özel bir eğitim görmüş kimseler değildir. Öteki ceza mahkemeleri hâkimleri arasından seçilmektedirler. Başka bir deyişle DGM'ler bir uzmanlık mahkemesi değildir.

Devlet Güvenlik mahkemelerinde görev yapan askeri hâkim ve savcılar yürütme organı tarafından atanmakta ve objektif olarak bu organa bağımlı bulunmaktadır. Bu da hâkim bağımsızlığı ve güvencesi ilkesine aykırıdır. Bu mahkemeler belli illerde kurulmuş olup vatandaşın kendi “doğal hâkim”i önünde yargılanma hakkını yaralamaktadır.

Temelde Sıkıyönetim askeri mahkemelerinin yerine ve onların görevlerini yapmak üzere kurulan bu mahkemeler, sıkıyönetimsiz sıkıyönetimi sürdürmek

amacıyla kurulmuşlardır. Gerçek budur. Bu da önümüzde bulunan çağdaşlaşma sürecinde evet denilemeyecek bir yoldur.

10- Yargının bağımsızlığı

Bu yazı çerçevesinde “Yargının bağımsızlığı”nı tüm yönleriyle açıklamaya gerek ve olanak yoktur, sanıyorum. Çünkü burada amacımız, Demokratikleşme konusunda koalisyon hükümetinden beklediğimiz kimi noktalara dikkat çekmektir. Burada yıllardan beri üzerinde durduğumuz iki noktayı anımsatmak istiyoruz:

a—Hâkim ve C. savcılarının bağımsız görev yapmaları; atama, yer değiştirme ve özlük haklarının, hâkimlerden oluşturulan bir kurul tarafından düzenlenmesi şekline bağlanmıştır. Bu kurul, “Hâkimler ve savcılar Yüksek Kurulu’dur. Bu kurulun amacına ulaşabilmesi, her türlü dış etkilerden ve özellikle siyasal baskılardan uzak tutulmasına bağlıdır.

Ancak 12 Eylül Anayasasının 159. maddesinde bu kurul oluşturulurken Adalet bakanının kurulun başkanı ve Adalet bakanlığı müsteşarının da kurulun üyesi olduğu kabul edilmiştir. Bu, uygulamada siyasal iktidarı kurulda etkin duruma getirmekte ve siyasal nitelikli kararların alınma olanağını sağlamaktadır.

Hâkimler ve savcılar Yüksek Kurulunun, tam bağımsızlık ilkelerine göre yeniden düzenlenmesi gerekir.

b—Sivil kişiler askeri mahkemelerde yargılanmamalıdır. Sivil kişilerin doğal hâkimi genel mahkemelerdir. Bu nedenle Sıkıyönetim askeri

mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usullerine ilişkin yasada değişiklik yapılmalıdır.

Genel yargıya güven duyulmalıdır.

Sıkıyönetim askeri mahkemeleri siyasal iktidara, hatta kuruldukları dönemin darbeci iktidarlarına bağımlı mahkemelerdir. Bu mahkemelerin hâkim ve savcılarının atama, yer değiştirme ve özlük hakları anılan iktidarlar tarafından düzenlenmektedir. Bu nedenle sözü edilen mahkemelerin hâkim ve savcılar bağımsızlık ve hâkim güvencesinden yoksundurlar. Oysa genel mahkemelerin hâkimleri bağımsız ve hâkim güvencesine sahiptirler.

Bu konuda ileri sürülebilecek birçok gerekçeler yanında sadece bu gerekçe bile düşüncemizin hukuka ve kişi özgürlüklerine uygunluğunu göstermektedir.

11- Cezaevleri

Ülkemizde ceza evleri, içinde insanların yaşayacağı düşüncesiyle hazırlanmamıştır, İnfazın amacı olan rehabilitasyona göre düzenlenmemiştir. Oysa ceza evleri, toplumsal düzenin çelişkileri, haksızlıkları yüzünden yasalara karşı gelmiş olan kişilerin, yine toplumdaki yerlerini almak üzere geçici bir süre kalmak zorunda oldukları yerlerdir. Suç bilimi ve çağdaş ceza hukuku anlayışı cezaevlerine bu gözle bakmayı gerektirir. Burada insanlar yaşayacaklardır. Bu insanların, insan gibi yaşamak hakları vardır, onurları vardır, sağlıkları vardır, düşünceleri vardır, kendilerini geliştirme hakları vardır. Onlar insandır. (12)

¹² Bak. Helsinki Gözlem komitesi raporu. Türkiye’de cezaevleri İHD İstanbul Şubesi yayını.

İşte bu amaçlarla:

A — Ceza evi binaları tadil edilmeli, yeniden düzenlenmelidir.

B — Ceza evi personeli, çağdaş infaz sistemi ilkelere göre belli bir eğitimden geçirilmelidir.

C — Tutukluk ve hükümlülere yeterli beslenme olanakları sağlanmalıdır.

D — Her tutuklu ve hükümlünün kendi ana dilinde konuşma ve okuma hakkı olmalıdır.

E — Kitap ve her türlü yayını izleme konusundaki engellemeler kaldırılmalıdır.

F — Tutuklu ve hükümlüler kendi elbiselerini giymelidir.

G — Tutuklu ve hükümlüye akrabaları ve dostlarıyla görüşme hakkı tanınmalıdır.

H — Disiplin işlemleri ve cezalandırma yargı organlarının yetkisine verilmelidir.

I — Hücre cezası kaldırılmalıdır.

J — Ceza evinden ceza evine nakiller, bir işkence ve dayak vesilesi olmaktan çıkarılmalıdır.

K — Siyasal suçlulara, terörist suçlaması yapılmadan eşit işlem yapılmalıdır.

L — Tutuklu temsilciliği yasallaşmalıdır.

M — Tutuklu ve hükümlülere eğitim hakları tanınmalıdır.

N — Tutuklu ve hükümlülere dış dünya ile haberleşme olanağı tanınmalıdır.

O — Tutuklu ve hükümlülere her türlü tıbbi ve

sağlık sorunlarını çözecek şekilde yardımlar yapılmalıdır.

Biz burada, demokratikleşmeyi, çağdaşlaşmayı amaç edindiğini sürekli yineleyen koalisyon hükümetinden hukuk alanındaki beklentilerimizin kimilerine dikkat çekmeye çalıştık. 27 Mayıs hareketini, 12 Mart, 12 Eylül faşist darbelerini yaşadığımız ve acılarını paylaştığımız için demokratikleşmenin, hukuku insanileştirmenin, sivil toplumun, insanca yaşamının hava kadar, su kadar vazgeçilmezliğini çoktan öğrendik.

İnsan olarak çağımızın bize yüklediği sorumluluğun bilincinde, ve ülkemiz insanına borçlu olduğumuzun ayırdında olarak yurdumuzda 12 Eylülün tasfiyesi, hakça demokratik bir düzenin kurulması, hukukun insanileştirilmesi, Türkiye insanının özgürlüklerine kavuşması için somut adımlar atılmasının bir yurtseverlik görevi olduğunu bir kez daha düşünmekte yarar görüyoruz. Bunları düşünürken dost Tanilli'nin hasta yatağında yazdığı bir şiirdeki şu dizeleri anımsamaktan kendimi alamıyorum:

“... Ve işte şurada
Dost ve düşman
Herkese ilan ederim ki;
ayaklarımı bir savaşta kaybettim
Yine bir savaşta kazanacağım.
Ve mutlaka, ama mutlaka bir gün
Karanlığın ve zulmün
Sığındığı son kaleyi fethe giden
Kitlelerin içinde olacağım...”

DEMOKRATİKLEŞME SORUNU

Koalisyon hükümeti, kendi iktidarı döneminde ulaşmak istediği hedefleri programında açıkladı. Ülke-
mizin ivedi gereksinmesi olan “Demokratikleşme” ye de
programında yer verdi.

Yurdumuzda toplumsal düzeni alt üst eden, de-
mokratik hukuk devletini, hukukun üstünlüğü ilkesini
bir kenara iten (12 Eylül anayasasında hukukun üs-
tünlüğü sözcüğüne yer verilmesine karşın), totaliter
yönetimlere özgü “Kutsal devlet” anlayışını benimseye-
rek insanın temel hak ve özgürlüklerini hiçe sayan,
halkımız üzerinde ağır bir baskı rejimi kuran 12 Eylül
darbesinden sonra demokratikleşmenin zorunlu hale
geldiği kuşkusuzdu. Hükümet bu zorunluluğu görmez-
likten gelemezdi. Koalisyon programında demokratik-
leşme hedefine yer verilmesi kamuoyunda, basında ve
aydın çevrelerde olumlu karşılandı.

Kavramlar

Demokratikleşme ve bu konuda ulaşılan aşama
üzerinde düşüncelerimizi söylemeden önce kimi kav-
ramlardan ne anlaşılmak gerektiğini açıklamakta yarar
görüyoruz. İncancımıza göre, demokrasi deyince, özellikle
hukuksal düzenlemelerin söz konusu olduğu hallerde,
“Hukuk Devleti”ni düşünmek gerekir. Demokrasinin
kuşkusuz ekonomik yapı ve gelir dağılımı ile yakından

ilgisi vardır, ama biz burada konunun o yönlerine girmeden hukuksal alanda kalarak diyebiliriz ki demokrasinin gerçekleşmesi, büyük oranda “Demokratik, laik, sosyal hukuk devleti”nin gerçekleşmesine bağlıdır.

Yine hukuk deyince, insan haklarına dayalı ve pozitif hukuk kurallarını düzenlerken bu hakları temel alan hümanist bir hukuk anlayışını amaçladığımızı anımsatmak istiyoruz.

Geçtiğimiz yüzyıllarda, yani eski dönemlerde, hatta günümüze kadar hukuk böyle anlaşılmadı. Daha doğrusu hukuk, bu niteliğe sahip olmadı. O dönemlerde bellik bir sınıfın egemenliğini sağlayan ve bunu sürdürmek için kullanılan kurallara “hukuk” deniliyordu. Sınıflı toplumlarda hukuk bu sınıflara yani egemen sınıflara hizmet edegeldi. Günümüzde artık hukukun; belli bir sınıfın değil, insanın, başka bir deyişle ırk, dil, renk, sınıf, mezhep ve cins ayırımı yapılmaksızın tüm insanların hak ve özgürlüklerini koruyan bir kurallar demeti olarak algılanması çağdaş olmanın bir gereğidir.

Niçin böyledir?

Çünkü mutlu olmak, uygarlığın tüm nimetlerinden yararlanmak insanın hakkıdır. Çünkü uygarlığı yaratan insandır. Teknolojiyi yaratan insandır. İnsanın; kendi yarattığı değerlerden yararlanması, bu değerleri kendi mutluluğu için kullanması kadar haklı bir olgu düşünülemez. 2000 yıl önce dile getirilen ünlü Yunan düşünürü Protagoras’ın “Her şey insan içindir” felsefesi, günümüz uygarlık ve teknoloji aşamasında daha da bir dayanak, bir haklılık ve değer kazanmıştır.

Yapılması gereken

Siyasal iktidarlar, baskıyı da, özgürlükleri de yasalar yoluyla gerçekleştirirler. Uygulamaları da buna göre yönlendirmeye çalışırlar. 12 Eylül yönetimi kendi baskı rejimini başta 1982 Anayasası olmak üzere yasalar yoluyla kurdu. Tarihimizde ilk kez insan hak ve özgürlüklerine geniş oranda yer veren, demokratik açılımlara olanak sağlayan 1961 Anayasasını yürürlükten kaldırdı ve yerine “Kutsal devlet” felsefesini benimseyen, insan haklarını hiçe sayan bir anayasa getirdi. 12 Eylül hukuku denilen (Hukuksuzluğu demek daha doğrudur) bir hukuk sistemi ile bu baskı rejimini kurumlaştırdı.

İşte bugün yapılması gereken, 12 Eylül Hukuku’nu, kurumlaşan bu baskı rejimini ortadan kaldırmaktır. 12 Eylül rejiminin tasfiyesi isteniyorsa bunun tek gerçekleşme yolu şudur. 1982 Anayasası tümünden yürürlükten kaldırılmalı, insan haklarına saygılı çağımızın anayasa anlayışına ve ülkemizin özelliklerine, gereksinmelerine uygun yeni bir anayasa hazırlanmalı, 12 Eylül’ün getirdiği tüm toplumsal yasalar da bu ilkelere uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.

Önemli sorunlar

Yeni anayasa hazırlanır ve toplumsal yasalar yeniden düzenlenirken hukuk devleti ilkeleri açısından özellikle şu noktalar üzerinde durulmalı ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır:

- ❖ Yargının tam bağımsızlığı sağlanmalıdır. Bu amaçla,
- ❖ Cumhurbaşkanının bu alana müdahalesi önlenmeli, Anayasa mahkemesi ve Danıştay üyelerinin ve

ayrıca Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı ile vekilinin seçiminde cumhurbaşkanının yetkileri kaldırılmalıdır. (Anayasa. Madde: 146, 155 ve 154/3)

- ❖ Hâkimler ve savcılar yüksek kurulunun oluşturulmasında Adalet bakanının başkanlık görevi, Adalet bakanlığı müsteşarının tabii üyeliği ve ayrıca bu kurulun seçiminde cumhurbaşkanının yetkileri kaldırılmalıdır.
- ❖ Olağanüstü bir yargı yeri niteliği taşıyan, yargının bağımsızlığı ilkesine aykırı yönleri bulunan ve uzmanlık niteliği de olmayan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin varlığına son verilmelidir.
- ❖ Ölüm cezası Anayasa ve yasalarımızdan çıkarılmalıdır.
- ❖ Sıkıyönetim askeri mahkemeleri kaldırılmalı, sivil kişilerin askeri mahkemelerde yargılanamayacağı yolunda Anayasaya açık bir hüküm konulmalıdır.
- ❖ Yargısız ölüm cezasına olanak sağlayan Anayasanın 17. maddesi değiştirilmeli ve yeniden düzenlenmelidir.
- ❖ Uygulamada yargı organlarının, yasada açık hüküm bulunmadıkça uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri uygulamaktan kaçındıkları göz önüne alınarak, anayasaya ve yargılama yasalarına, uluslararası anlaşmaların yasa hükümleri gibi yargı organları tarafından uygulanması gerektiğine ilişkin açık hüküm konulmalıdır.
- ❖ İnsanı devlet eliyle Jurnalciliğe teşvik eden, onu cezadan kurtulmak ile ahlak kurallarını çiğnemek arasında seçme durumuna iten, giderek ahlak dışı

yollara yeşil ışık yakan Pişmanlık yasası yürürlükten kaldırılmalıdır.

Demokratikleşme

Burada şu soru sorulabilir: Demokratikleşmenin ölçüsü nedir?

Bu soruya değişik açılardan birçok yanıtlar verilebilir. Ama hukuk ve insan haklarını güvenceye alma açısından verilecek yanıtın önemli olduğuna inanıyorum. Bu nedenle diyebiliriz ki bir ülkenin ceza yargılama ve sorgulama yöntemleri ile adalet mekanizmasının niteliği o ülkenin demokratikleşmede ve hatta uygarlaşmada hangi aşamaya ulaştığını gösteren önemli bir ölçüdür. İnsanlar nasıl sorgulanıyorlar? Hangi hallerde tutuklanıyorlar? Hangi yöntemlerle yargılanıyorlar? Savunma haklarına saygı gösteriliyor mu? Yargı organları, Anayasa mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Yüksek Hâkimler Kurulu nasıl seçiliyor? Yargı bağımsız mıdır? İşte bu ve benzeri soruların yanıtı, demokratikleşmenin değerlendirilmesinde bir ölçek olduğu gibi insan haklarını güvenceye almak konusunda da önemli göstergelerdir.

Gelişmelere gelince:

Adalet bakanlığı yargılama alanında iki yasa tasarısı hazırlamıştır. Bunlardan birisi “Ceza Yargılamaları usulü yasası”nda değişiklik tasarısı öteki de “Adli Kolluk yasa tasarısı”dır. Ceza yargılamaları yasa tasarısı meclisten geçmiş ancak Cumhurbaşkanının itirazı ile karşılaşmıştır. Adli Kolluk yasa tasarısı ise henüz Meclise ulaşamamıştır. Bu tasan ülkemizde toplumsal bir yara

haline gelen işkence olaylarını büyük oranda önleyici niteliği ile ve giderek adaletin gerçekleşmesine yardımcı olabilme yönüyle öteden beri savunulan ve savunulan bir düzenlemeyi getirmektedir.

Ceza yargılamaları usulü yasasında yapılan değişiklikler, gözaltı süresini 24 saate, toplu suçlarda dört güne (Bu süre hâkim kararı ile sekiz güne çıkarılabilecektir) indirmekte, tutukluluk nedenlerinde değişiklikler yapmakta, tutukluluk süresine sınırlar koymakta, avukata emniyette zanlı ile görüşme ve ifade alma esnasında hazır bulunabilme yetkisi tanımaktadır.

Adalet bakanı tarafından; insanın temel haklarından olan savunma hakkına saygı gösteren bu yasa tasarılarının hazırlanmasını takdirle karşılamamak olanaksızdır.

Eksiklikler

Bu iki yasa tasarısının kuşkusuz eksiklikleri vardır. Bu eksiklikler üzerinde ayrıntılarıyla durmak mümkündür. Ancak biz burada birkaç noktaya değinmekle yetiniyoruz:

Örneğin gözaltı süresinin hâkim kararıyla 8 güne çıkarılabilmesi kişi güvencesi açısından yanlıştır. Toplu suçlarda kadro genişletilmesi yoluyla dört günde soruşturma tamamlanabilir. İnsan hakları, kadro sorununa feda edilmemelidir.

Emniyet sorgusunda avukatın hazır bulunmasına olanak sağlanması işkencenin önlenmesi açısından yararlıdır ama yeterli değildir, ülkemizde avukat sayısı yaklaşık yedi bin civarındadır. Bu meslektaşlarımızın

üçte ikisine yakını üç-dört büyük kentte bulunmaktadır. Büyük bir bölümü ceza davalarıyla ilgilenmemektedir. Her sanığın avukat görevlendirmeye parasal durumu elverişli değildir. 12 Eylül döneminde resmî açıklamalara göre 650 bin kişi gözaltına alınmıştır. Bu sayı karşısında avukatın emniyet aşamasında zanlı ile görüşebilmesinin yetersizliği ve amaca hizmet edemeyeceği kendiliğinden anlaşılır.

Önemli bir eksiklik ya da yanlışlık da Adli Kolluk Yasa tasarısında görülmektedir. Bu tasarı ile C. savcısı ve polis arasında yeni bir birim, bir makam oluşturulmuştur. Buna “soruşturma müfettişi” adı verilmiştir. Bu düzenleme inancımıza göre yanlıştır. Bu yasa ile bağımsızlığı ve hâkim güvencesi olmayan ve memur niteliğinde bulunan soruşturma müfettişlerine verilen sorgu yapma, tanık dinleme, bilirkişi incelemesi ve keşif yapma yetkileri C. savcılarına verilmelidir. Hukuk eğitimi görmüş ve belli güvencelere sahip bulunan C. savcılarının bu işlevleri yapması hem yeterlilik ve hem de Adalet açısından daha doğrudur.

Cumhurbaşkanının itirazı

Ceza yargılamaları usulü yasasında yapılan değişiklikler ve bu değişikliklerin gerektirdiği, sıkıyönetim yasasında ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin kuruluşuna ilişkin yasada yapılan değişiklikler Cumhurbaşkanı tarafından geri çevrilerek TBMM’ne yeniden gönderilmiştir. Konu, komisyonlarda günlerce tartışılmış, sonunda tasarı genel kurul gündemine girmiştir.

Bu yasa değişiklikleri, eksiklerine karşın demokratikleşme sürecinde önemli bir adım oluşturmaktadır.

Bu değişikliklere karşı çıkılması, 12 Eylül baskı rejiminin ayakta tutulması ve sürdürülmesi çabasından başka türlü yorumlanamaz.

Biz, eksikliklerine karşın koalisyon hükümeti ve Adalet Bakanlığı tarafından yapılan ve yapılmak istenen yasa değişikliklerini olumlu karşılıyor, yukarıda açıkladığımız eksikliklerin (zellikle Adli Kolluk Yasa Tasarısında) giderilmesini ve bu doğrultudaki çalışmaların sürdürülmesini bekliyoruz.

DEMOKRATİKLEŞME SERÜVENİ

Şimdi mevcut yasayı korumak demek, işkenceyi korumak demektir. Bakın, açık söylüyorum, yasal kalıbı doldurmadan işkenceyi önlemek mümkün değildir. Yasal açıkları dolduramadan bu işler önlenemez, niye? Çünkü, insan malzememiz, yasal yapımız ortada. Eğitim durumumuz ortada, polisimiz ve aldığı eğitim durumu ortada. Bir de bunun yasal boşluğunu dolduramazsanız, nasıl önleyeceksiniz? Polis Vazife ve Salahiyetleri kanununun 16. maddesi durdukça, bunu nasıl önlersiniz? Hâkime vermediğiniz yetkiyi polise veriyorsunuz⁽¹³⁾.

Yukarıdaki sözler TBMM Adalet komisyonu başkanı Cemal Şahin tarafından Ceza Yargılamaları Usulü yasasında yapılmak istenen değişikliklerle ilgili olarak söylenmiştir.

Olay nedir?

Geçirdiğimiz 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinden sonra işbaşına gelen askeri yönetimler ve bunların devamı olan iktidarlar, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerini ortadan kaldırmış, faşist bir dikta yönetimi kurmuştu. Demokratik açılımlara olanak sağlayan 1961 Anayasasını yürürlükten kaldırmış ve yerine baskıcı,

¹³ Cumhuriyet 23/10/1892

toplumsal gelişmeyi engelleyici bir anayasa getirmişti. Çıkardığı yeni yasalarla, yürürlükte bulunan yasalarda yaptığı değişikliklerle faşizmi kurumlaştırmıştı. İnsan hak ve özgürlüklerine getirdiği kısıtlamalarla, siyasal iktidara bağımlı sıkıyönetim askeri mahkemeleriyle, yürürlükteki yasalara bile aykırı düşen ölüm cezaları ile, sistematik işkence uygulamaları ile, savunma hakkına getirdiği sınırlamalarla, 45 güne kadar uzatılabilen ve uygulamada 150 güne kadar çıkarılabilen gözaltı süreleriyle, yargısız infazları ile, emekçi halk yığınları, demokrat ve sol düşünceli kişiler üzerinde bir baskı rejimi kurmuştu.

Bu uygulamalar kamuoyunda huzursuzluk, tedirginlik, güvensizlik ve giderek bir özgürlük ve demokrasi özlemi yarattı.

Bu baskıları ve kamuoyunun özgürlük ve demokrasi beklentilerini gören DYP ve SHP temsilcileri, gerek muhalefet yıllarında ve gerekse koalisyon halinde, ülkeyi bu baskılardan kurtaracaklarını vadettiler. Toplantılarda, basın açıklamalarında, radyo ve televizyonlarda demokrasi, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü sözcüklerini dillerinden düşürmediler.

Hükümet programı

Bu vaatlerle iktidara gelen koalisyon hükümeti, TBMM’de okunan programlarında şu görüşlere yer verdiler:

- “İşkence bir insanlık suçudur. Son yıllarda bu konuda ülkemize yöneltilen iddialar herkesi rahatsız etmiştir. Bunun önlenmesi

görevimizdir.

- Hazırlık soruşturmasında avukat bulundurulması sağlanacak ve bunun için yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- Hukuk sistemimizde, evrensel demokrasiye aykırı hüküm veya yapılanmalar hangi yasada yer almış olursa olsun, bunların tümü evrensel değerler ve normlar çerçevesinde değiştirilecektir.
- Hükümetimiz Türkiye’de bir hukuk reformu gerçekleştirmek kararındadır. Bu reform anayasa dahil hukuk sistemimizin hemen tüm boyutlarını kapsayacaktır.
- Hükümetimiz, “12 Eylül hukuk kalıntıları” olarak nitelendirilebilecek yasal düzenlemeleri, uygulamaları ve kısıtlamaları süratle yürürlükten kaldırarak, her alanda tam demokratik bir siyasi ortamı yaratmak gerekliliğine kesinlikle inanmaktadır.
- Ülkemizin tümünde, insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı bir hukuk devleti mutlaka kurulacaktır.”⁽¹⁴⁾

Kamuoyunda beklentiler

Programda yer alan bu düşünceler ve özellikle demokratikleşmeye ilişkin vaatler kamuoyunda olumlu karşılandı, umutlar yarattı. Sayın adalet bakanı demokratikleşme doğrultusunda çalışmalara başladı. Kimilerine bizim de katıldığımız toplantılar yapıldı ve 12

¹⁴ Hükümet programı. Sa: 7,8,13,55

Eylül döneminde sistematik olarak uygulanan, içerde ve dışarda olumsuz yankılar yapan işkence olayının önlenmesi ve öteki düzenlemelerin yapılması amacıyla Ceza Yargılamaları usulü yasasında bir değişiklik tasarısı hazırlandı.

Hazırlanan tasarıya göre; Avukat Emniyet sorgusunda hazır bulunabilecek, gözaltına alınan kişi ile görüşebilecek, gözaltı süresi 24 saate, toplu suçlarda 4 güne indirilecek, bu süre gerektiğinde hâkim kararı ile sekiz güne çıkarılabilecek, cezasının üst sınırı yedi yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemeyecek, işkence ve benzeri yasak yöntemlerle elde edilen anlatımlar kanıt olarak kabul edilemeyecektir. Yine Devlet Güvenlik mahkemelerinin kuruluş yasasında, polis görev ve yetki yasasında ve Terörle Mücadele yasasında bu değişikliklere paralellik sağlanacaktır.

Bu tasarı Bakanlar kurulundan geçerek meclise gelmiş ve TBMM’ce de kabul edilmiştir.

Serüven başlıyor

T.B.M.M. den geçen tasarı Cumhurbaşkanı tarafından bir kez daha görüşülmek isteğiyle meclise geri çevrilmiştir.

Cumhurbaşkanı yasayı geri çevirirken, “genel suçlar ile terör suçlarının aynı biçimde değerlendirilmesinin sakıncalar doğuracağını, üstelik sadece kendisinin değil hükümetin üst düzey yetkililerinin de endişeli olduğunu” ileri sürmüş, “temel hak ve özgürlüklerin anayasadaki özel sebeplerle, anayasanın özüne uygun olarak

sınırlandırılabilceğı” görüşünü savunmuştur.⁽¹⁵⁾

Geri çevrilen yasa üzerinde, DYP ve SHP grupları arasında tartışmalar başlamış ve bu tartışmalar adalet komisyonunda da günden güne yoğunlaşarak sürmüştür.

DP grubu yaz tatilinden önce, bu değişikliklerin DGM'lerinin görevine giren suçlarda iki yıl ertelenmesini, iki yıl uygulanmamasını yani iki yılın bitiminde uygulamaya konulmasını istemiş SHP grubu ise buna karşı çıkmıştır. Daha sonra yapılan yoğun tartışmalar sonunda Başbakan Süleyman Demirel ile başbakan yardımcısı Erdal İnönü Temmuz ayında yaptıkları görüşme sonunda anlaşmışlar, daha doğrusu SHP, DYP'nin görüşünü kabul etmiş ve yasa değişikliklerinin, DGM'lerinin görevine giren suçlarda iki yıl ertelenmesi yolunda görüş birliğine varmışlardır.

DYP vazgeçiyor

Yaz tatilinden sonra DYP, daha önce yasanın, DGM'lerinin görev alanına giren suçlarda iki yıl ertelenmesini önermiş ve bu konuda anlaşma sağlanmış iken bu kez iki yıllık süreden vazgeçmiş, görüşünü değiştirmiş, bu sonuçların yasa değişikliğinin tamamen dışında kalmasını istemiştir. Buna göre yasa değişiklikleri adi suçlarda uygulanacak, DGM'lerin görevine giren suçlarda yani siyasal suçlarda uygulanmayacaktır.

DYP'nin bu yeni istemi yeni tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuş ve Demokratikleşme serüveni yeni bir aşamaya girmiştir.

¹⁵ Fırtına dergisi sayı: 4 sayfa: 15

DYP milletvekilleri ve grup üyeleri, yapılan yasa değişikliklerinin DGM'lerinin görevine giren suçlarda ve olağanüstü hâl bölgelerinde uygulanması terörün önlenmesi açısından sakıncalar doğuracağını ileri sürmüşler, bu değişikliklerin yalnız olağanüstü hâl bölgeleri dışında ve adam öldürme, hırsızlık ve benzeri adi suçlarda uygulanmasını savunmuşlardır.

SHP grup üyeleri, milletvekilleri ise, yazımızın başında yapılan alıntıda da açıklandığı gibi, yürürlükteki yasayı korumanın işkenceyi korumak anlamına geldiğini, böylece işkence uygulamalarının süreceğini, hâkime verilmeyen yetkilerin polise verildiğini, demokratikleşme hareketinin sınıfta kaldığını, bunu kamuoyuna anlatmanın olanaksız olduğunu söylemişlerdir.

Demirel ağız değiştiriyor

Yukarıda alıntılar yaptığımız hükümet programını mecliste okuyarak ilan eden, hazırlık soruşturmasında avukat bulunmalıdır diyen, “Ülkemizin tümünde (doğu ve batı ayırımı yapmadan) insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı bir hukuk devleti mutlaka kurulacaktır” vaadinde bulunan (Program Sa: 10), “..Adam karakola gidiyor, karakolda gayri insani muamelelere maruz kalıyor veya kaldığını iddia ediyor. Karakolu şeffaflaştırma diye başladığımız olay yani karakola giden adamın avukatı yanında olmalı “diyen⁽¹⁶⁾ ve bu yolda Meclisçe kabul edilen tasarıyı onaylayan başbakan, kimi gelişmeler sonunda görünmeyen bir iktidarın telkini ile olacak, bu görüşlerini değiştirmiş ve 6/10/1992 günü

¹⁶ Cumhuriyet 9/1/1992

açıklamasında şunları söylemiştir:

“... Bu konuda aslında iki parti arasında anlaşma sağlanmıştır. Yapılacak şey, kanuna bir madde koyup bu hükümler olağanüstü hâl böylesinde uygulanmaz demektir... Ayrıca CUMK da değişiklik olmazsa Türkiye’de demokratikleşme olmazmış gibi bir hava estiriliyor. Özellikle dış dünyada böyle bir yargı oluşturuluyor. Oysa ilgisi yok. Demokratikleşme sadece bununla ölçülemez.”⁽¹⁷⁾

Daha sonra da başbakan yeni yasa değişikliklerinin DGM’lerinin görevine giren suçlarda uygulanmaması görüşünü savunmuş ve tasarı bu doğrultuda değiştirilmiştir.

Aşağıda, Ceza yargılama usulü yasasında bu ve benzeri değişiklikler olmadan, işkence ortadan kaldırılmadan demokratikleşmenin olanaksız olduğu açıklanacaktır.

İnançlı bir tutum

Demokratikleşme çalışmalarında başından beri hukuk devleti anlayışına saygılı ve inanca tutumunu sürdüren Adalet Bakanı Seyfi Oktay, bu yasa değişikliklerinin ilk hazırlanış biçimiyle yasalaşmasını savunmuş, Ceza Yargılamaları Usulü yasasının ana ve temel bir yasa olduğunu, olağan dönemlerde toplumun tümüne uygulandığını, bu yasaya terörle ilgili hükümler koymanın yasa tekniğine aykırı olduğunu, özel yasalarda terörle ilgili hükümler bulunduğunu, karşı görüşte olanların terörü bu yasa taslağı ile çözmek istediklerini,

¹⁷ Milliyet 7/10/1992

bunun yanlış olduğunu, son defa komisyonda eklenen yeni maddelerle daha önce hazırlanmış olan taslağın sisteminin bozulduğunu, bunu örneklerle açıkladığını, böylece komisyonda yanlış yapıldığını, öte yandan terörle mücadele yasasının terör suçlarını çok kapsamlı bir biçimde tanımladığını, hemen her türlü suçu bu tanıma göre Terörle Mücadele Yasası'nın kapsamı içinde değerlendirmek mümkün olduğunu, Terörle mücadele yasasının terör suçları için 15 gün gözaltı süresi tanıdığını, komisyonda yapılan yanlış sonucunda bu 15 günlük gözaltı süresinin daha birçok suçta uygulanma durumunun ortaya çıktığını, bu yasa ile ilgili son gelişmelerin hem DYP ve hem de SHP gruplarının temeldeki anlaşmalarına ters düştüğünü, komisyondan son çıkan tasarının hükümetin mutabakat sağladığı noktalarla çeliştiğini, henüz sonuçtan umudunu yitirmediğini, yapılan yanlışların genel kurulda düzeltilebileceğini" söylemiş⁽¹⁸⁾, Hukuk devletinin gereklerini ve çağdaş bir Hukuk anlayışını savunmuştur.

Sonuç:

1-Demokratikleşme çalışmaları, başlangıçta amacına uygun bir yönde gelişirken daha sonra görünmeyen bir iktidarın etkisiyle amacından uzaklaştırılmış ve anlamsız bir hale getirilmiştir. Yasa tasarısı bugünkü haliyle yasalaştığı takdirde demokratikleşmeye hiçbir katkıda bulunamayacaktır. Baskı ve işkenceler sürecektir, koalisyon hükümetinin de programında kabul ettiği gibi 12 Eylül baskı hukuku sürecektir. Çünkü 12 Eylül faşizmi

¹⁸ Cumhuriyet 24/10/1992

kurumlaşmıştır. Bu kurumlaşmayı ortadan kaldırmadan, yerine demokratik ilkeleri kurumlaştırmadan amaca ulaşamaz.

2-Sayın başbakanın “CMUK’da değişiklik olmazsa Türkiye’de demokratikleşme olmaz, demek yanlıştır” düşüncesi yanlış ve gerçeğe aykırıdır, inandırıcı değildir. Demokrasinin ve uygar olmanın en önemli ölçülerinden birisi “Yargılama hukuku”dur.

Bir toplumun uygarlık alanında yerini saptayabilmek için o toplumda insanların nasıl yargılandığı, kimler tarafından nasıl sorguya çekildiği, susma hakkı bulunup bulunmadığı, serbest iradesini ortadan kaldıran baskı ve işkencelere tabi tutulup tutulmadığı, savunma hakkını kullanabilip kullanamadığı, yargının bağımsız olup olmadığı, hazırlık soruşturmasında yani emniyette avukatının hazır bulunabilip bulunamadığı ve gözaltı süresi incelenmelidir.

Bütün bunlar, insan hak ve özgürlükleriyle yakından ilgilidir. Demokratik bir yönetimde, bu hak ve özgürlüklere saygı oranında gerçekleşebilir. Sayın Demirel’in bu talihsiz sözleri, mecliste okuduğu programa da gerçeklere de ters düşmektedir.

3-12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde sistematik işkence, Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin görevine giren suçlarda uygulanmıştır. İçte ve dıştaki şikayetler de bu suçlarla ilgilidir. Bu suçların demokratikleşme düzenlemeleri dışında bırakılması amacın bir kenara itilmesi, amaçtan vazgeçilmesi anlamına gelir. Siyasal suçlarda işkence sürsün, anlamına gelir. Böylece demokratikleşmeden de vazgeçilmiş demektir. Kamuoyu-

nun bunu anlaması olanaksızdır.⁽¹⁹⁾

4- Demokrasi bir insan sorunudur. Ona içtenlikle inanmayanlar onu kuramazlar.

5- Yasalar genel ve objektiftir. Özellikle demokrasiyi ilgilendiren konularda, “Ben kötü yasalar yerine iyi yasalar yapıyorum ama bu iyi yasaları şu suçlarda uygulayacağım bu suçlarda uygulamayacağım” tavrı ve tutumu, hukuk devletine, yasaların genelliği ve nesnelliği ilkesine ve hükümet programına aykırı düşer.

Siyasal suçlarla adi suçları arasında demokratikleşme açısından ayırım yapmak demokrasiye inançsızlığın bir ürünüdür.

6- Bu yazıyı yazarken tartışmalar sürüyordu. İleride, görünen iktidar görünmeyen iktidara yenik düşerse bu, bizi şaşırtmayacaktır. Geçmişte de bunları gördük. 150 yıldır süren demokrasi mücadelesi görünmeyen iktidar, iktidar olmaktan çıkıncaya kadar daha da sürecek demektir.

¹⁹ Aslında ben Ceza Yargılamaları usulü yasasında yapılması amaçlanan bu değişikliklerle işkence olgusunun tamamen önlenebileceğine inanmıyorum. Bu konuda olumlu sonuca ulaşabilmek için yürütme organından bağımsız, C. savcılığına bağlı bir adalet kolluğunun kurulması, sorgu yapma yetkisinin emniyetten alınması ve bunun hukuk eğitimi görmüş C. savcılarına verilmesinin zorunluluğuna inanıyorum. Bu konuda bakınız; Milliyet: 25/12/1991, 25/2/1992, Cumhuriyet: 8/5/1992.

KOALİSYON HÜKÜMETİ VE DEMOKRATİKLEŞME

Koalisyon hükümetinin Adalet Bakanlığı tarafından demokratikleşme programı doğrultusunda çalışmalar yapılmakta, bu çalışmalarda ivedi ve Anayasa değişikliğini gerektirmeyen konular öne alınmakta ve uzun vadeli çalışmalar daha sonraya bırakılmaktadır.

Ülkemizde hukuk ve yargılama alanında en önemli konuyu oluşturan “İşkencenin önlenmesi” sorunu, yerinde olarak öncelikle ele alınmış ve bu amaçla ceza yargılamaları usulü yasasında ve ilgili Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasası, polis görev ve yetki yasası, Terörle Mücadele yasasında yapılacak değişikliklerin saptanması için Adalet Bakanlığı’nda bir toplantı düzenlenmiştir.

Adalet Bakanlığı’nın kanunlar genel müdürlüğü toplantı salonunda yapılan bu toplantıya bakanlık hukuk müşavirleri, İstanbul ve Ankara Üniversiteleri hukuk fakültelerinden Ceza ve Ceza Yargılama hukuku öğretim üyeleri altı profesör, İstanbul, Ankara ve İzmir barolarından birer temsilci, İnsan Hakları Derneği, Türk Hukuk kurumu ve Çağdaş Hukukçular derneğinden temsilciler katılmışlardır. Bizim de İnsan Hakları Derneği adına katıldığımız bu toplantıyı Adalet Bakanı Sayın Seyfi Oktay açmış, yapılacak çalışmalar hakkında bilgiler vermiş, daha sonra toplantının yönetimini Kanunlar Dairesi genel müdürüne bırakarak ayrılmıştır.

Bir tam gün süren bu toplantıda Ceza Yargılama hukukunun en ivedi konuları olan gözaltı süresi, tutukluluk süresi, tutuklama nedenleri, hâkimin reddi nedenleri, işkencenin önlenmesi, avukatın gözaltı süresinde gözaltına alınan kişi ile görüşebilmesi ve emniyette ifade alınma sırasında avukatın hazır bulunması ve benzeri konular tartışılmış ve bir yasa değişikliği önerisi hazırlanmıştır.

Önemli sorun

Özellikle 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinden sonra yapılan sorgulama ve yargılamalarda en yakıcı sorun işkence sorunu olmuştur. 12 Eylül döneminde 650 bin kişi gözaltına alınmış ve bu kişilerin hemen hepsine maddi ve manevi işkenceler yapılmıştır. İşkencelerde yaşamını yitiren ve sakat kalanların yanı sıra ömür boyu sürecek hastalıklara yakalanmış olanlar çoğunluğu oluşturmuştur. İşkence konusu, ulusal ve uluslararası düzeyde yoğun tartışma konusu olmuştur. İşkence yapan emniyet görevlileri idarede ve yargılamalarda korunmuştur.

İnsan yaşamını, onurunu, kişiliğini, sağlığını ve beden tamlığını ilgilendiren bir konunun öncelikle ele alınması çok yerinde olmuştur. Yapılan toplantıda gözaltı süresi 24 saat, iki ve daha fazla kişi tarafından işlenen toplu suçlarda 4 gün olarak saptanmış, hazırlık soruşturması aşamasında tutukluluk süresi 6 ay ve dava aşamasında iki yıl olarak kabul edilmiştir. Emniyette gözaltına alınan kişi ile avukatın görüşmesi ve ifade almada hazır bulunması görüşü benimsenmiştir.

Yeterli değil

Ancak toplantıda tarafımızdan; avukatın gözüaltındaki kişi ile görüşebilmesinin ve ifade almada hazır bulunabilmesinin, işkencenin önlenmesi bakımından gerekli ve yararlı olduğu ama yeterli olmadığı, işkencenin kesin olarak önlenmesi için emniyetten ifade alma yetkisinin kaldırılması gerektiği ileri sürölmüştür. Bu önerimiz ÇHD başkanı meslektaşımız avukat Şenal Sarıhan tarafından da desteklenmiştir. Anılan önerimize göre, polis suç zanlısını yakalayacak, üstünü arayacak, evinde ve iş yerinde arama yapacak, kanıtları toplayacak, C. savcısının verdiği öteki emirleri yerine getirecek, hazırladığı dosyayı C. savcısına ya da hâkime verecektir. Ama kendisi zanlının ifadesini alamayacaktır. İfade alma ya da sorgu yapma yetkisi yalnızca C. savcısına ve hâkime ait olacaktır.

Toplantıda ısrarla ileri sürdüğümüz bu görüşler, C. savcısı ve hâkim kadrosunun yetersizliği gerekçesiyle benimsenmemiştir. Oysa, insan haklarının, kişi güvenliğinin, yaşam hakkının, insan onurunun, “kadro yetersizliği” gibi bir gerekçeye feda edilmesi kabul edilemez.

Düşüncelerimizi sürdürelim ve şöyle bir verilere bakalım. Türkiye’de bulunan avukat sayısı 26 bin civarındadır. Bu avukatların yaklaşık yüzde 70’i üç büyük ilde toplanmıştır. Avukatların çoğu hukuk davalarına bakmakta ve ceza davalarıyla fazla ilgilenmemektedirler. Çoğu sanığın avukat tutmaya maddi durumu elverişli değildir. Barolarca sanıklara avukat görevlendirilmesi

yöntemi yeterli sonuçlar vermemektedir. Oysa 12 Eylül döneminde 650 bin kişi gözaltına alınmıştır. Bu tabloya göre avukata emniyette görüşme ve ifade almada hazır bulunma hakkının tanınması sorunu çözüme kavuşturabilecek bir önlem olarak görünmemektedir.

Emniyet buna da karşı çıkıyor

Bütün bu gerçeklere karşın, basına yansıyan haberlerden, emniyet birimlerince Adalet Bakanlığı'na gönderilen bir raporda emniyetçe ifade alınması sırasında avukatın hazır bulunmasının hatalı olduğunun ileri sürüldüğü ve buna karşı çıkıldığı anlaşılmaktadır. Oysa yargı organlarında yapılan sorgularda avukatın hazır bulunması ve savunma hakkını kullanması adaletin bir gereği sayılmakta ve bu hakka “kutsal” gözü ile bakılmaktadır. Durum ve gerçek bu iken emniyette yapılan sorguda (ifade alma) avukatın hazır bulunmasına karşı çıkılmasının nedenini anlamak ve açıklamak olanaksızdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; işkencenin önlenmesi açısından avukatın gözaltında bulunan kişi ile görüşebilmesi ve ifade alma sırasında hazır bulunabilmesi gerekli ve yararlıdır, ama yeterli değildir. İşkencenin önlenmesi, emniyetten ifade alma yetkisinin, alınmasına bağlıdır. Bu yetki yalnızca, C. savcısına ve hâkime ait olmalıdır. Bu amaçla bir “Adalet kolluğu” kurulmalı, bu kolluğun yürütme organı karşısında bağımsızlığı sağlanmalı, yetkileri, arama yapma, yakalama ve kanıt toplama ile sınırlanmalıdır. C. savcısına bağlı olarak görev yapacak bu kolluk, ifade alma dışındaki işlemleri yapmalı ve hazırladığı kanıtları ve belgeleri C. savcısına

ve hâkime vermelidir.

Adalet bakanlığının bir “Adalet kolluğu” kurulması amacıyla çalışmalar yaptığını bu günlerde öğrenmiş bulunuyoruz. Bu çalışmaların olumlu bir sonuca ulaşması, insan hakları ve adaletli bir yargılama açısından dileğimizdir.

EMNİYET VE SORGU

Yargılama hukuku, bir ülkenin demokratikleşme açısından hangi aşamada olduğunun bir göstergesidir. Çağdaş ve uygar bir yargılama hukukuna kavuşabilmemiz için bir adalet kolluğu kurulmalı ve bu kolluk İçişleri Bakanlığı'na değil Adalet Bakanlığı'na bağlanmalıdır, yani yürütme organından bağımsız olmalıdır.

Emniyetin sorgu yapma yetkisi, emniyetçe düzenlenen işkenceli anlatım tutanaklarının kanıt değeri, hukukçular arasında yıllardan beri tartışılmaktadır. Emniyet binalarında maddi ve manevi işkence altında ikrar tutanaklarının düzenlendiği, cumhuriyet savcılıklarına götürülen sanıkların emniyet anlatımlarını C. savcısı önünde yinelemeleri için baskı altına alındıkları, serbest irade ürünü olmayan bu tür ikrar anlatımlarının tutuklama kararlarına dayanak kabul edildiği ve kanıt olarak dava dosyalarına konulduğu bir gerçektir.

İşkenceyi savunurcasına!

Bugüne kadar tartışılalgelmekte olan sorun, serbest irade ürünü olmayan bu tür ikrar anlatımlarının sanık aleyhine kanıt olarak kullanılabilip kullanılmayacağıdır. Özellikle 12 Eylül döneminde bu konuda sıkıyönetim

askeri mahkemeleri tarafından değişik kararlar verilmiştir. Bunlar arasında işkenceli anlatım tutanaklarını tek başına kanıt saymayan kararlara rastlandığı gibi bu tutanakları kanıt olarak kabul eden ve işkence uygulamalarını adeta savunurcasına oluşturulan kararlara da rastlanmaktadır.

Yazımıza konu olan sorunun önemini anlatabilmek açısından bir sıkıyönetim askeri mahkemesinin kararında yer verilen şu düşünceleri alıntılamağta yarar görüyoruz:

“Bir an için işkence yapıldığı kabul edilse bile, işkence; sanıktan ‘doğru cevap almak’ için yapılmaktadır. Eğer doğru olmayan, uydurma cevaplar verilirse, işkencenin gayesi ‘doğru cevap almak’ olduğuna göre işkence daha da arttırılacaktır. O halde bu durumun sanıklarca da bilinmesi tabii olduğuna göre bu önermenin mantıki sonucu, işkenceye maruz kalanın doğru cevap vermesidir. Aksi takdirde işkenceye arttırılarak devam edilecektir. Öyleyse ifadelerin işkence altında alındığı sabit bile görölse, bu, ifadenin gerçek dışı olduğunu, itibar edilemeyeceğini ortaya koymaz. şu halde, işkence ayrı, işkence sonucu verilen ifadenin doğruluğu ayrı şeylerdir.”(20)

Toplumda siyasal gerilimin arttığı dönemlerde kimi yargı organları kendilerini bu gerilimin etkisinden kurtaramamakta ve siyasal niteliği ağır basan kararlar verebilmektedirler. Devrimci Doğu Kültür Ocakları hakkında açılan 92 sanıklı bir dava sonunda Diyarbakır 1

²⁰ Erzincan Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi kararı (24.1.984 T. 984/5-181 s)

Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi de anayasanın güçler ayrılığı ilkesini bir kenara bırakarak ve bunu kararında açıkça dile getirerek “alınması zorunlu görülen tedbirler” başlığı altında dönemin siyasal iktidarına yollar göstermiş ve önlemler önermişti.²¹

Bu tür kararlar, yansızlık ilkesine aykırı, hiddete bürünmüş adaletin örneklerini oluşturduğu gibi “koşullanmış” kolluk görevlilerine ve işkence uygulayıcılarına da cesaret verecek nitelik taşımaktadır. Biz burada verilen değişik kararların ayrıntılı bir tartışmasına girmeden, Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun, yani Türkiye’nin en yüksek ceza yargı organının bu konudaki yeni bir kararı üzerinde durmak istiyoruz.³

YCGK ne diyor?

Yargıtay Ceza Genel Kurulu bu kararında; “Sanığı hâkim sorguya çekebilir, suçüstü ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bile savcı ve kolluk sanığı sorguya çekemez. Hazırlık soruşturması aşamasında kuşkulunun dinlenmesi ‘sorgu’ değil, ‘ifade alma’dır, yasaya göre ikrarı içeren tutanağın kanıt sayılabilmesi için ikrarın hâkim önünde olması gerekir; Savcılık ve kolluktaki ikrarı içeren anlatımlar duruşmada kanıt olarak okunamaz ve hükme esas alınamaz. Duruşmadaki ikrar da tek başına kanıt değildir, kanıt sayılabilmesi için yan kanıtlarla desteklenmesi gerekir” demektedir.

Askeri Yargıtay Daireler Kurulu’nun ve dairelerinin de bu doğrultuda kararları vardır. Askeri Yargıtay’ın

²¹ 14.10.1975 gün ve 975/74-198 sayılı karar H. Çelenk, 141-142 üzerine, sayfa 316-320)

genel görüşü maddi ve yan kanıtlarla desteklenmeyen ikrar anlatımlarının geçerli olmadığı yönündedir.

Emniyette sorgu

Emniyet binalarında işkence, bir sorgulama yöntemi, bir sorgulama politikası haline getirilmiştir. Bunu sağır sultan bile bilmektedir. Gözaltında ölüm olayları, intihar görüntüsü verilen öldürme olayları, sakatlanmalar, yaşam boyu arıza bırakan hastalıklar birbirini izlemektedir. Yüzlerce ölüm, on binlerce yaralanma, sakatlanma olayı, yaşadığımız dönemin özelliğini oluşturmaktadır. Emniyet binalarındaki işkence araç ve gereçleri devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Bu kapalı ve gizli yerlerde suçu kanıtlamak çok güç olmasına karşın mahkemelere yüzlerce işkence davası açılmıştır. Sınırlı sayıda da olsa mahkûmiyet kararları verilmiştir. Sorun Türkiye'nin, Türkiye insanının, tüm toplumun sorunudur, bir çağdaşlık ve uygarlık sorunudur.

Çıkar yol

Çıkar yol emniyetten sorgu yapma, anlatım alma yetkisinin alınmasıdır; Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında da açıklandığı gibi sorgulama yetkisi hâkime ait ise emniyetin kuşkulu kişiyi dinlemesi “sorgu” değil, “ifade alma” ise bu anlatım duruşmada okunamayacak ise insan yaşamı, onuru ve sağlığı için, tek kelimeyle temel insan hakları için bir tehlike oluşturan emniyet sorgusunun anlamı nedir? Emniyet sorgusu, soruşturma için hangi yararı sağlayacaktır?

Öteden beri Türkiye Barolar Birliği, barolar, üniversite öğretim üyelerinin önemli bir bölümü ve hu-

kukçular bu konuyu tartışmışlar ve bir adalet kolluğun kurulmasını önermişlerdir. Biz de yayınlarımızda soruşturmanın güvenliği ve insan haklarının korunması açısından bu doğrultudaki düşüncelerimizi açıklamaya çalıştık. Kuşkulunun, sorgu yetkisine sahip görevliler önünde anlatımda bulunması olayı anlatması bir vatandaşlık görevidir. Böylece gerçek ortaya çıkacak ve adalete ulaşılacaktır, ancak vatandaşın, bu görevini yaparken, insan onuruna yaraşır bir işlem görmesi, yaşam hakkına ve sağlığına saygı duyulmasını istemesi onun en doğal hakkıdır. Unutulmaması gerekir ki insan, suçluluğu kesin bir hükümle kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılır. Bu, ceza hukukunun evrensel kurallarından biridir.

Adalet kolluğu

Yargılama hukuku, bir ülkenin demokratikleşme açısından hangi aşamada olduğunun bir göstergesidir. Çağdaş ve uygar bir yargılama hukukuna kavuşabilmemiz için bir adalet kolluğu kurulmalı ve bu kolluk İçişleri Bakanlığı'na değil Adalet Bakanlığı'na bağlanmalıdır, yani yürütme organından bağımsız olmalıdır. Bu kolluğun atama, yer değiştirme, terfi ve tüm özlük hakları Adalet Bakanlığı'nca düzenlenmelidir. Cumhuriyet savcılarına bağlı olarak görev yapacak bu kolluk arama, yakalama, kanıt toplama işlemlerini yapmalı, ama sorgu, anlatım alma yetkisine sahip olmamalıdır. Sorgu hâkim tarafından yapılmalıdır. Böyle bir kolluğun kurulması, yukarıda açıklanan sakıncaları, acıları ve insanlık dışı işlemleri büyük oranda önleyebilecektir.

Sonuç

Yürütme organı karşısında bağımsız bir adalet kolluğu kurulmalı, bu kolluğa sorgu yapma yetkisi tanınmamalıdır. Suçüstü ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bile sorgu, hâkim tarafından yapılmalıdır. Kolluğun görevi arama, yakalama ve kanıt toplama ile sınırlanmalıdır. Gözaltı süresi içinde avukat kuşkulu kişi ile istediği an görüşebilmeli, doktor muayenesi isteyebilmelidir. Bu konularda yoruma elverişli olan yürürlükteki yasalara açıklık getirilmeli, duraksamalar giderilmelidir. Yargılama hukukunun, çağdaş ve uygar olmanın bir ölçüsü olduğu unutulmamalıdır.

(25.3.1991)

YARGI REFORMU ÜZERİNE

1944 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Birinci TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi, Türk Hukuk kurumu İkinci Başkanlığı, Türkiye Öğretmenler Sendikası ve TÖB-DER Hukuk Danışmanlığı, Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanlığı, İnsan Hakları Derneği kurucu üyesi ve onur kurulu başkanı görevlerinde bulundu. Serbest avukat.

“DEMOKRASİ paketinde en önemli bölüm, yargı reformudur... Türk devletinin üç tane önemli olayı var. Bunlardan bir tanesi, adalet mülkün temelidir diye duvarlara yazdığımız olayı gerçekleştirmeliyiz... Adam karakola gidiyor, karakolda gayri insani muamelelere maruz kalıyor. Karakolu şeffaflaştırma diye başladığımız olay, yani karakola giden adamın avukatı yanında olmalı. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu diye bir kanun var. Burada bir takım düzeltmeler yapılıyor. Adalet Bakanı'nın çok güzel bir çalışması vardır. On beş gün sonra bu mesele Bakanlar Kurulu'nun gündemine gelecek.”

Ses bandından çözümlendiği anlaşılan bu sözler, Sayın Başbakan Süleyman Demirel tarafından söylen-

miştir⁽²²⁾.

Biz koalisyon hükümetinin “Demokratikleşme” ile ilgili programını ve bu konuda kamuoyuna yaptığı açıklamaları olumlu karşıladığımızı daha önceki yazılarımızda dile getirmiş bulunuyoruz. Toplumsal düzeni altüst eden, demokratik hukuk devletini, hukukun üstünlüğü ilkesini bir kenara iten, “kutsal devlet” ilkesini benimseyerek çağdışı bir yörüngeye giren 12 Eylül baskı döneminden sonra, ülkemizin, demokratik bir düzene, hukukun egemen olduğu toplumsal bir yaşama gereksinmesi olduğu kuşkusuzdur. Denilebilir ki bu, bir gereksinmeden de öte bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir. Bu açıdan koalisyon hükümetinin demokratikleşme programı ve bunun yaşama geçmesi büyük önem taşımaktadır.

Sayın Başbakan’ın açıkladıkları gibi, Adalet Bakanlığı, Ceza Yargılamaları Usulü Yasası üzerinde bir çalışma yaptı. Bakanlık hukuk müşavirlerinin, Ankara ve İstanbul üniversiteleri Ceza ve Usul Hukuku öğretim üyelerinin, Ankara, İstanbul ve İzmir baroları temsilcilerinin, Türk hukuk kurumu, İnsan Hakları Derneği ve Çağdaş Hukukçular Derneği temsilcilerinin katıldığı bir toplantı düzenledi. Bizim de katıldığımız bu toplantıda, Ceza Yargılamaları Usulü Yasasında ve ilgili öteki yasalarda ivedi olarak yapılması gereken değişiklikler ve “özellikle işkencenin önlenmesi” amacıyla alınması gereken önlemler üzerinde görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerde, 24 saatlik ve toplu suçlarda 4 günlük gözaltı süreleri yanında, “Sayın

²² Cumhuriyet 9.1.1992

Başbakan'ın, karakolların şeffaflaşması" deyiimi ile anlatmaya çalıştığı "Avukatın, gözaltında bulunan kişi ile emniyette görüşmesi ve sorguda hazır bulunması" kuralı da benimsendi. Ayrıca, hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen bir kanıtın mahkemece reddedilebileceği hükmü de yasa tasarısına konulmak üzere kabul edildi.

Emniyetin görüşü

Milliyet gazetesinin bir haberinden öğrendiğimize göre, bu konuda emniyet birimleri tarafından hazırlanan raporda, iki ve daha çok sanıklı suçlarda dört günlük gözaltı süresinin yeterli olmadığı, bunun on güne çıkarılması gerektiği ve ayrıca avukatın emniyet sorusunda hazır bulunması kuralına karşı çıkılarak bunun "hatalı olduğu" ileri sürülmüştür⁽²³⁾. Böylece emniyetin, uzun bir gözaltı süresi içinde ve avukatın bulunmadığı bir ortamda sorgulamayı (!) yapmak ve sürdürmek istediği anlaşılmaktadır.

Çözüm Yolu

Adalet Bakanlığında yapılan toplantıda biz, işkencenin önlenmesi için emniyetten sorgu yapmak yetkisinin alınması ve bu yetkinin yalnızca hâkime ve Cumhuriyet savcısına verilmesi görüşünü savunduk. Türkiye barolar birliği tarafından da öteden beri savunulagelen bir "adalet kolluğu"nın kurulmasını, bu kolluğun yürütme organik karşısında bağımsızlığının sağlanmasını, bu kolluğun görevlerinin yakalama, üst arama, ev ve işyerinde aramak yapma, kanıt toplama ve

²³ Milliyet 14.1.1992

Cumhuriyet savcısının vereceği görevleri yerine getirme ile sınırlanmasını önerdik. Ülkemizdeki avukat sayısı, bu avukatların ancak küçük bir bölümünün ceza davalarıyla ilgilenmesi, sanıkların büyük bir bölümünün avukat tutma gücünden yoksun bulunmaları ve barolarca avukat görevlendirilmesi yönteminin yeterli sonuçlar vermediği göz önüne alınırsa, avukatın, gözaltındaki kişi ile görüşmesinin tek başına amaca hizmet edemeyeceği inancındayız. Toplantıda açıkladığımız bu görüş, kadro yetersizliği gerekçesiyle uygun görülmedi. Oysa işkence olgusunu önlemenin tek yolu, emniyetten sorgu yetkisinin alınmasıdır.

Konu ile ilgili olarak burada açıklamak isteriz ki, Türkiye'nin en yüksek ceza yargı organı olan Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 1990 yılı sonunda verdiği yeni bir kararda, sanığı sorguya çekme yetkisinin yalnızca hâkime ait olduğunu, savcının ve kolluğun böyle bir yetkisi bulunmadığını, sorgu için kişinin hâkime gönderilmesi gerektiğini, savcılıkta ve kollukta alman ikrar anlatımlarının mahkemece kanıt olarak ele alınmayacağını kabul etmiştir⁽²⁴⁾.

Eğer emniyetteki anlatım kanıt olarak kabul edilemeyecekse (ki edilemeyecektir), işkenceye olanak hazırlayan, ulusal bir uluslararası düzeyde işkence tartışmalarına neden olan “emniyette ifade alma” yöntemini sürdürmenin gerekçesini anlamak olanaksızdır, kadro sorunu buna engel olmamalıdır. Temel hakların başında gelen yaşam hakkı, insanın sağlığı, kişiliği, onuru ve beden bütünlüğü “kadro yetersizliği” ne feda edilmemeli,

²⁴ Yarg. C.g.K 10.12.1990 Gün, 990/6-257 Es. 335 S.K.

emniyetten ifade alma yetkisi alınmalıdır.

Karakol şeffaflaşması

Emniyet birimlerince hazırlanan raporda, avukatın sorguda hazır bulunmasına karşı çıkmıştır. Oysa mahkemelerde yapılan sorguda avukat hazır bulunmakta, savunma hakkını kullanmakta ve adalete yardımcı olmaktadır. Devlet ve yargı organları bundan rahatsızlık duymamakta, aksine savunmayı adaletin ayrılmaz bir parçası, onsuz olmaz koşulu olarak değerlendirmektedirler. Durum böyle iken acaba emniyet, avukatın sorguda hazır bulunmasından neden rahatsızlık duymakta, buna neden karşı çıkmaktadır? Böyle bir tutum, Sayın Başbakan'ın "Emniyet şeffaflaşmalıdır" düşüncesiyle nasıl bağdaştırılacaktır?

İnancımıza göre, hukuk reformu, koalisyon hükümetinin demokratikleşme programının en önemli bölümüdür. İşkencenin ortadan kaldırılması da hukuk reformunun temelini oluşturmaktadır. Bunun için de hazırlık soruşturmasında ifade alma yetkisinin emniyetten alınarak hâkime ve Cumhuriyet savcısına verilmesi zorunludur. Başka yöntemler, kimi yararlar sağlayabilir ama sorunu temelinden çözemez.

Milliyet 25.2.1992

HUKUKTA DEMOKRATİKLEŞME

Toplu suçlarda dört günün sorgulama için yetersiz olduğunu ve bunun uzatılmasını isteyenlerin gerekçeleri kadroları genişletme yoluyla karşılanabilir, insan hakları, kadro sorununa feda edilmemelidir.

Adalet Bakanlığı, koalisyon hükümetinin “demokratikleşme” programı çerçevesinde Ceza Yargılamaları Usulü Yasası’nda yapılacak değişiklik tasarılarını hazırladı. Bu tasarı ile gözaltı süreleri tutuklama nedenleri avukatın emniyet sorgusunda hazır bulunması, hâkimi ret nedenleri, hazırlık ve son soruşturma yani yargılama aşamalarında tutukluluk süreleri ve benzeri konular yeniden düzenleniyor.

Yaşadığımız çağın hukuk anlayışına uygun olarak yapılan bu çalışmalara göre gözaltı süresi yirmi dört saate, toplu suçlarda dört güne indirilmekte, tutuklama nedenleri bir oranda daraltılmakta ve tutukluluk sürelerine sınırlar getirilmektedir.

Bu süre hazırlık soruşturması aşamasında yani sanık hakkında dava açılıncaya kadar altı ay ve dava açıldıktan sonra hükme kadar iki yıl ile sınırlanmaktadır. Yine tasarıya göre parasal durumu elverişli olmayan sanığa barolarca avukat görevlendirilecek, avukatın

ücreti Türkiye Barolar Birliği ve aracılığıyla devlet bütçesinden ödenecek, avukat gözüaltına alınan kişi ile emniyette her zaman görüşebilecek ve ifade alma işleminde hazır bulunabilecektir.

Polis Görev ve Yetki Yasası'nda, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Yasası'nda ve Sıkıyönetim Yasası'nda da bu değişikliklere koşut değişikliklere koşut değişiklikler öngörülmektedir.

Yapılmak istenilen bu ve benzeri yasa değişikliklerine bir "hukuk reformu" denilemeyeceği açıktır. Hukuk reformu, başta anayasa olmak üzere tüm temel yasaların yeniden irdelenmesi, çağdaş bir hukuk anlayışı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi anlamını taşır. Ancak böyle bir çalışmanın uzun bir zamanı gerektirdiği göz önüne alınarak Adalet Bakanlığı'nda bizim de katıldığımız toplantıda şimdilik ivedi sorunların çözümüne yönelmesi uygun görülmüş ve kapsamlı bir reform konusu daha sonraya bırakılmıştır.

Bakanlar Kurulu'nda tartışmalar

Geçen günlerde basında yer alan haberlerden; tasarıda yer alan toplu suçlarda gözaltı süresi, polisin doğruyu söylemesi için sanığı aldatması, polisin yargılanabilmesi için İl Yönetim Kurulu'nun "Lüzumu muhakeme kararı"na gerek olup olmadığı konularında Bakanlar Kurulu'nda görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

İnancımıza göre Adalet Bakanlığı'nın toplu suçlarda gözaltı süresini dört gün olarak saptaması ve öner-

mesi yerindedir. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinin deneyleri, gözaltı süresinin uzun olmasının işkence uygulamalarına olanak sağladığını göstermiştir. Uzun sürede izleri kaybolmaktadır. İnsan haklarının başında gelen yaşam hakkını, insan onurunu, beden tamlığını ilgilendiren böylesine yaşamsal bir konuda tasarıyı hazırlayanların titiz davranmaları haklıdır. Toplu suçlarda dört günün sorgulama için yetersiz olduğunu ve bunun uzatılmasını isteyenlerin gerekçeleri kadroları genişletme yoluyla karşılanabilir. İnsan hakları, kadro sorununa feda edilmemelidir.

Öte yandan polisin zanlı kişiyi sorgularken onu aldatması, sorgu ilkelerine aykırı düşer. Çünkü sorguda zanlının serbest irade ile anlatımda bulunması temel kuraldır. Zanlının aldatılması onun serbest iradesini ortadan kaldırır. Sanığın serbest iradesini ortadan kaldıran yöntemler hukukça savunulamaz ve temel haklar açısından da sakıncalar yaratır.

Polisin yargılanması

Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma, 1913 yılında yürürlüğe girmiş, günümüzde de yürürlükte bulunan “Memurin muhakematı hakkında kanun” (Memurların yargılanmaları hakkında yasa), suç işleyen devlet memurları için bir ayrıcalık getirmiştir. Bu yasaya göre örneğin işkence suçu işlediği ileri sürülen bir devlet memuru hakkında, Cumhuriyet Savcısı soruşturma açamayacak, iddianame düzenleyemeyecektir. Bu memur hakkındaki soruşturmayı illerde “İl İdare Kurulları”, ilçelerde “İlçe İdare Kurulları” yapacak ve soruşturma sonunda “Lüzumu muhakeme kararı” ya da

“Meni muhakeme kararı” verilecektir. İdare kurulu tarafından “Meni muhakeme kararı” yani yargılamaya gerek olmadığı kararı verildiği takdirde sanık memur hakkında dava açılmayacaktır. Böylece suç işlediği ileri sürülen memur yargılanmaktan ve cezalandırılmaktan kurtulabilecektir.

ANAP iktidarı tarafından çıkarılan Terörle Mücadele Yasası da 15/ son maddesiyle bu imparatorluk yasasına gönderme yaparak aynı hükümleri getirmiştir.

İşte Bakanlar Kurulu’na getirilen yeni tasarı bu yöntemi kaldırmakta ve bu da tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Oysa:

Memurun muhakematı kanununun, işkence zanlısı memurun yargılanabilmesi için idare kurallarının kararını şart sayan hükmü, yürürlükte bulunan anayasanın “güçler ayrılığı” ilkesini düzenleyen 7, 8 ve 9. maddelerine aykırıdır. Anayasanın anılan maddelerine göre yargı görevi bağımsız mahkemelere aittir. Başka bir organ bu görevi yapamaz.

İdare kurulu bir yargı organı değildir. Bu kurulun üyeleri memur olup hâkim niteliğine sahip değildir.

Bir memurun yargılanmasına karar verebilmek için sorgu yapmak, kanıt toplamak, keşif yapmak, belge toplamak, arama yapmak ve toplanan kanıtları değerlendirmek gerekir. Bu görevi ancak hukuk eğitimi görmüş, hâkim ya da savcı niteliklerine sahip kimseler yapabilir. İdare kurullarının bu niteliklere sahip olmadıkları açıktır.

Yargı işlevinin temel özelliği bağımsızlık ve güvencedir. Oysa idare kurullarını oluşturan memurlar

iktidara bağımlı, onun emrinde ve siyasal etkilere açıktırlar ve üstlerinin emirlerini yerine getirmekle yükümlüdürler.

Böyle bir kuruldanda hukuka uygun, objektif ve adil bir karar beklemek olanaksızdır. Bu tür hükümlerin geçerli olduğu bir toplumda işkence suçlarının korunması ve suçların cezasız kalması olasıdır. Bu da toplumda huzursuzluk yaratır. Adalet ve devlete olan güveni sarsar. O halde suç zanlısı vatandaş hakkında Cumhuriyet Savcısı nasıl soruşturma açıyorsa, suç işlediği ileri sürülen memur hakkında da aynı savcı soruşturma açabilmeli, iddianame düzenleyebilmeli ve yargı yoluyla suçlu ile suçsuz ortaya çıkarılmalıdır.

Anımsatmakta yarar vardır ki demokratikleşmeyi hedef alan hukuksal düzenlemeler yapılırken, Güneydoğu olayları gibi geçici siyasal konjonktürlerin etkisinden uzak kalınmalı, çağdaş hukukun ilkeleri temel alınmalıdır. Bu olayların geçici olduğu, demokratikleşme düzenlemelerinin ise kalıcı olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

DEMOKRATİKLEŞMEDE YANLIŞ ADIM

Koalisyon hükümeti, kendi iktidarı döneminde ulaşmak istediği hedefleri ve gerçekleştirmek istediği amaçları programında açıklamıştı. Hükümet; “insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı bir hukuk devletinin mutlaka kurulacağını... hukuk sistemimizde, evrensel demokrasiye aykırı hüküm ve yapılanmaları hangi yasada yer almış olursa olsun, bunların tümünün evrensel değerler ve normlar çerçevesinde değiştirileceğini... 12 Eylül hukuku kalıntıları olarak nitelenebilecek yasal düzenlemelerin ve uygulamaların süratle yürürlükten kaldırılacağını” Türkiye insanına vadetmişti⁽²⁵⁾. Hükümetin kuruluşundan bu yana Sayın Başbakan Süleyman Demirel ve Sayın Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü tüm konuşmalarında bu vaatleri ve Paris şartı ilkelerinin yasalarımızda yer alması için çalışılacağını yinelediler.

Siyasal iktidar temsilcilerinin bu açıklamaları kamu-oyunda olumlu izlenimler bıraktı ve haklı beklentilerin doğmasına neden oldu. 7 Haziran yerel seçimlerinin sonuçları bu beklentilerin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

²⁵ Hükümet programı S: 7,8,10.

Demokratikleşmede ölçü

Eylül baskı rejimi kurumlaşmıştır. Bu kurumlaşma, 1982 Anayasası ile ve 12 Eylül döneminde yürürlüğe konulan toplumsal yasalar ve yasa değişiklikleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan gerçek anlamda bir “Hukuk reformu” zorunludur. Bu da başta 12 Eylül Anayasası olmak üzere sözü geçen yasaların yeniden düzenlenmesi ile mümkün olabilir.

Bu reform çalışmaları yapılırken çağımızın hukuk anlayışı gözden uzak tutulmamalıdır. Bu anlayış insan hakları temeline dayalı, insancıl bir hukuk anlayışı olmalıdır. Değerli hocamız hukuk bilgini Faruk Erem’in dediği gibi yasaların da bir anayasası vardır. Bu da insan hakları ve ahlak kurallarıdır. Yasaların bu kurallara uygun olması çağdaş hukukun bir gereğidir. Ahlak kurallarına aykırı bir yasa toplumun ahlak duygularını yaralar, insanları tedirgin eder ve devlete olan güveni sarsar. İnsan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygılı olduklarını söyleyen iktidarların bu nitelikteki yasaları yürürlüğe koymaktan sakınmaları gerekir.

Gel gör ki

Geçtiğimiz günlerde basına yansıyan haberlere göre 12 Eylül döneminin, ahlak kurallarını hiçe sayan, insan onurunu ve kişiliğini bir kenara iten yasalarının başında gelen ve halk arasında İtirafçılık yasası adıyla anılan Pişmanlık yasası daha da genişletilerek yürürlüğe konulmak üzeredir. Bu haberlere göre İçişleri bakanı İsmet Sezgin, “Nevruz olaylarından bu yana iyice kapana sıkışan terör örgütlerinin Pişmanlık yasasının yeniden uygulanmaya geçmesi ile çözüleceğini ve önlerinin iyice

kapanacağını” söylemiştir.

3216 sayılı Pişmanlık yasası 1985 yılında kabul edilmiştir. Bu yasaya göre bir örgüt üyesi zanlısı, örgütsel ilişkisi olan başka kişileri yetkili makamlara ihbar ettiği takdirde ölüm cezası yerine 15 yıl ve ömür boyu ağır hapis cezası yerine 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmakta ve tutuklu kaldığı süreler göz önüne alınarak tahliye edilmektedir. Geçmişte bu yasadan yararlanmak ve cezaevinden salıverilmek isteyen zayıf kişilikli birçok tutuklu, suçsuz olduğunu bildiği ve suçla ilgisi bulunmayan başka kişileri ihbar etmiş, cezadan kurtulma yollarını aramış ve amacına da ulaşmıştır. Bunlardan bir bölümü tahliye edildikten sonra vicdan azabı çekerek itiraflarının asılsız olduğunu açıklamışlar ve bu açıklamalar “İtirafçıların itirafları” başlığı altında basında yer almış ve kamuoyunda olumsuz yankılar yapmıştır.⁽²⁶⁾

Yasanın getirdiği

Bu yasa, kişiyi, başkasını ihbar ederek cezadan kurtulma ile ölüm ya da ömür boyu ağır hapis cezası arasında seçme durumunda bırakmakta ve onu ahlak kurallarını terk etmeye itmektedir. Kişiliği zayıf olanlar ihbar yolunu seçmekte, suçsuz insanların cezalandırılmalarına neden olmaktadır. Her ne kadar yapılan bu ihbarların gerçeğe uygun olup olmadığı içişleri bakanlığından sorulmakta ise de bakanlık kayıtları da polis raporlarına dayandığından mahkemelere verilen yanıtlar gerçeği yansıtmamaktadır. Mahkemeler itirafçı

²⁶ Yeni Gündem Dergisi. Ek.

sanıkların iddialarını, doğruluğu kuşkulu bu raporlara göre değerlendirdiklerinden, polis raporları yargı kararı niteliği kazanmaktadır ki böyle bir değerlendirmenin hukuk devletinde değil ancak polis devletinde yeri olabileceği açıktır.

Devletin; vatandaşı ihbarcılığa, jurnalcılığa, ah-laksızlığa teşvik etmeye hakkı yoktur. Çağımızda devlet insan için, insan haklarını korumak için vardır. Devletin başta gelen görevi kişinin yaşam hakkını, onurunu ve kişiliğini korumaktır. Bu insancıl değerleri korumak, koalisyon hükümetinin, programında gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği insan haklarına dayalı hukuk devleti, evrensel demokrasi ilkeleri, evrensel değerler ve normların ve de Paris Şartı ilkelerinin bir gereğidir. Devlet nasıl adam öldüremezse, vatandaşını ahlak dışı davranışlara da itemez. Devletin, insanlık dışı kurallar oluşturarak insanı bu kurallara feda etmeye ve insanın kişiliğini yok etmeye hakkı yoktur. Devletin bu tür davranışları karşısında sanık, bütün ahlaksal değerlere sırt çevirebilir, kendi kişiliğini, vekarını ve onurunu bir kenara itebilir. Geçmişte bunun örnekleri görülmüştür.

Özellikle 12 Eylül baskı rejimini tasfiyeyi ve demokratikleşmeyi kendine hedef olarak seçen bir ikti-darın, 12 Eylül'ün insan haklarına saygılı olmayan, insan onurunu ve kişiliğini yaralayıcı bir yasasını canlandırma yoluna gitmesi inandırıcılığına gölge düşürecektir. Kürt sorunu için adil, barışçı ve politik bir çözüm üretme yerine onu bu tür yasaların çıkarılması için gerekçe göstermek de inandırıcı olamaz.

ANAYASA VE DEMOKRATİKLEŞME

1982 Anayasası, tekelci sermayenin istekleri doğrultusunda ve onun desteğinden güç alan darbecilerin, insan hak ve özgürlüklerini bir yana iterek hazırladığı bir baskı anayasasıdır.

Bir ülkenin anayasası ile içinde bulunduğu demokratikleşme aşaması ya da yönetim tarzı arasında, yakın bir bağ olduğu yadsınamaz. Başbakan Tansu Çiller'in, hükümet programıyla ilgili olarak "Demokratikleşmenin eksiklerini tamamlayacağız" şeklinde açıklamalar yaptığı, basında anayasa ve demokratikleşme tartışmalarının sürdüğü bugünlerde, bu iki konu ve aralarındaki ilişkiler üzerinde durarak, kimi noktaları açıklığa kavuşturmanın yararlı olacağına inanıyoruz.

Toplumsal gelişme tarihinde sınıflaşma süreci başlayalı beri, hiçbir olguyu, sınıfsal ilişkileri göz önüne almadan açıklamak olanağı kalmamıştır. Başka bir deyişle sınıflaşma, sınıflar arası çelişki ve mücadeleler, tüm toplumsal gelişmelere yansımış ve bu gelişmelerin temelini oluşturmuştur. Anılan toplumlarda bu çelişki ve mücadeleleri, yani "sınıf gerçeği"ni göz önüne almadan, kitlesel eylemlerin ve siyasal olayların gerçek yönünü anlamaya olanak yoktur.

Bu açıdan bakıldığında zaman demokrasiyi, insan hak

ve özgürlüklerini soyut kavramlar olarak görmek ve değerlendirmek mümkün olamaz. Bu kavramların da toplum yaşamında sınıfsal temelleri, somut ekonomik dayanakları vardır. Toplumun temel yasaları (anayasa ve toplumsal yasalar), işçi ve emekçi sınıf ve tabakalara düşünce, örgütlenme ve sendikal haklar alanında geniş yetkiler tanıyorsa emekçi sınıf ve tabakalar örgütlenecekler, bu haklarını kullanarak, ürettikleri değerlerden hakları olan payı büyük oranda alacaklardır. Bu da sermaye sahiplerinin kârlarını, yani emekçilerin ürettiği artı değerden almakta oldukları büyük payı azaltacak ve onları tedirgin edecektir. 27 Mayıs Anayasası, bu olguya örnek olarak gösterilebilir. Buna karşılık emekçi sınıf ve tabakaların hak ve özgürlüklerinin, özellikle toplu sözleşme ve grev haklarının kısıtlanması ve baskı altına alınması, sermaye sahiplerinin kârlarını arttıracak ve sömürü olgusunu yoğunlaştıracaktır. Buna örnek olarak da 12 Eylül Anayasası ile bu dönemde çıkarılan Sendikalar, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasaları gösterilebilir

Göstergeler

Günümüzde, 12 Eylül faşizminin getirdiği 1982 Anayasası'nın, işçi ve emekçi sınıf ve tabakalar üzerinde bir baskı rejimi kurmaya olanak sağlayan hükümlerinin değiştirilmesine yanaşılmıyorsa bu konu gündeme bile alınmıyorsa bunun temel nedeni, yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız sınıfsal çıkarlardır. Özel televizyon konusu üzerinde, siyasal partilerin çoğunluğu arasında, kısa zamanda anlaşma sağlanabiliyorken, işçinin grev ve toplu sözleşme hakkı üzerindeki kısıtla-

maların kaldırılması, bir milyona yakın işçi ve memurun etkin eylemine karşın kamu görevlilerine sendika, toplu sözleşme ve grev haklarının tanınması hâlâ bir yana itiliyorsa, bu ve benzer politikalar “sınıfsal nedenler” dışında açıklanamaz.

Anayasalara gelince...

Anayasalar, devrimlerden, (inkılaplardan) ulusal kurtuluş savaşlarından ya da müdahale ve darbelerden sonra, kurucu meclisler, meclisler ya da darbeciler tarafından hazırlanıyor. Bu anayasaların en önemli bölümleri, “temel hak ve özgürlükler” bölümüdür. Bu bölümlerde yer alan hükümler, insan hak ve özgürlüklerine, örneğin düşünce açıklama, örgütlenme, sendika, grev ve toplu sözleşme haklarına ilişkin düzenlemeleri içerir. Bu düzenlemeler genelde devrimi, kurtuluş savaşını ya da müdahaleyi yapan ya da yaptıran güçlerin iradesini (ideolojisini) yansıtır. Ordu içinde aşağıdan yukarıya bir örgütlenmenin sonucu olarak ortaya çıkan 27 Mayıs hareketi, büyük oranda demokratik bir anayasa getirmiş, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri ise yukarıdan aşağıya, baskıcı, insan haklarını alabildiğine kısıtlayan, demokratikleşmenin yollarını tıkayan, halkımızın üzerine kara bir gölge gibi inen 1982 Anayasası’nı yürürlüğe koymuştur.

12 Mart döneminde ve daha sonraları, ülkemizde tekeller kapitalizmin sözcülüğünü yapan Türkiye İktisat gazetesinin, 1961 Anayasası’nın getirdiği hak ve özgürlüklere saldıran yayınları⁽²⁷⁾, dünyanın en büyük

²⁷ 12 Eylül ve Hukuk, Halit Çelenk, Say: 19

servete sahip ilk on kişisinden biri olan Vehbi Koç'un Kenan Evren'e yazdığı teşekkür, yol gösterme ve başarı dileklerini içeren mektubu⁽²⁸⁾, Milliyet gazetesine yaptığı açıklamalar ve Türkiye İşverenleri Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)'nin 13. Genel Kurul Raporu⁽²⁹⁾ 12 Eylül Anayasası'nın tekелci kapitalizmin çıkarları doğrultusunda hazırlandığını açıkça ortaya koymuştur.

Tarih boyunca kölenin efendiye, serfin beylere, işçinin sermaye sahiplerine karşı verdiği, çoğu kez kanlı mücadeleler sonunda kazanılan, bugün insan hakları dediğimiz haklar demeti -ki gerçek hukuk budur-, 18. yüzyıldan başlayarak anayasalarda ve uluslararası belgelerde yer almıştır. Bu hak ve özgürlükler, sınıflararası güçler dengesine göre kimi kez tanınmış, uygulanmış, kimi kez de bir yana itilmiştir. 1982 Anayasası, tekелci sermayenin istekleri doğrultusunda ve onun desteğinden güç alan darbecilerin insan hak ve özgürlüklerini bir yana iterek hazırladığı bir baskı anayasasıdır. Bu anayasa bir bütündür. Baskıcı zihniyet, onun tüm maddelerine sinmiştir. Bu anayasa tümüyle ortadan kaldırılmadan, demokratikleşme çabalarının olumlu sonuç vermesi düşünülemez.

²⁸ Kirk Haramiler, Mustafa Sönmez, Say: 349

²⁹ 12 Eylül ve Hukuk. H. Çelenk s: 21 -2

C. Y. U. YASASI VE DEMOKRATİKLEŞME

Basında Yargı Reformu olarak nitelenen, Ceza Yargılamaları Usulü yasasında yapılan değişiklikler TBMM’de kabul edildi. Bilindiği gibi bu yasada daha önce yapılan değişiklikler Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmayarak meclise geri çevrilmiş ve bir kez daha görüşülmesi istenilmişti. Geri çevrilen metinde, içeride ve dışarıda yoğun yakınmalara neden olan İşkence olgusunu önleyici nitelikte yeni hükümlere yer verilmiş ve demokratikleşme doğrultusunda yapılan bu değişikliklerin, Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin görevine giren suçlar da içinde olmak üzere tüm soruşturmalarda uygulanması öngörülmüştü. Başka bir deyişle bu yasa değişikliklerinin getirdiği haklar, “Yasaların genelliği ve nesnelliği ilkesi” ne uygun olarak suç türü, bölge ve yöre ayrımı yapılmaksızın tüm vatandaşlara tanınıyordu.

Ancak Cumhurbaşkanı tarafından yasanın geri çevrilmesinden sonra TBMM’ce yukarıda sözü edilen metinde önemli değişiklikler yapılmış, özellikle yasa ile getirilen demokratikleşme hükümlerinin, DGM’lerinin görevine giren suçlarda uygulanmayacağı hükmü getirilmiştir. (Madde: 31) Böylece DGM’lerde ve sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanan (iki mahkeme de aynı suçlara bakmaktadır) siyasal suç sanıklarına yeni yasanın getirdiği demokratik hakları

kullanma yolları kapatılmış, işkence kapıları açık bırakılmıştır.

Bu hüküm, hükümet programında ilke olarak kabul edilen demokratikleşme amacına ve kavramına ters düştüğü gibi hukukun temel ilkelerine de aykırı bulunmaktadır:

1— Sayın Başbakan Süleyman Demirel ve Sayın Erdal İnönü gerek muhalefet ve gerekse koalisyon iktidarı döneminde terör eylemlerini demokrasi kuralları içinde önleyeceklerini, bunun dışında bir çözüm düşünmediklerini söylemişler ve hükümet programında da bunu açıklamışlardır.

Ceza Yargılama hukuku alanında getirilen demokratikleşme hükümlerinden “terör sanığı” (gerçekte siyasal suç sanığı) olarak nitelenen kişileri yararlan-dırmama yolunun seçilmesi sözü geçen vaatlerle bağdaşmamaktadır. Hükümet böylece çift standart uygulama yoluna gitmiş ve demokrasi içinde çözüm düşüncesinden vazgeçmiş olmaktadır.

2— “Siyasal suç sanıklarına demokrasi yoktur, bu tür kişilere işkence yapılabilir” düşüncesi, (ki yasanın anlamı budur) Ceza hukukunun temel ilkesi olan “Suçsuzluk karinesi”ne aykırı düşmektedir. Bu ilkeye göre zanlı kişi, yapılacak yargılama sonunda mahkeme kararı ile suçluluğu anlaşıncaya kadar suçsuz sayılır.

1982 Anayasasının 37/4... maddesi: “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.” demektedir. TBMM’nce onaylanarak iç hukukumuzda yasa niteliği kazanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin II. maddesine göre: “Kendisine bir suç yüklenen

herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı bir açık yargılama yoluyla yasaya göre suçluluğu kanıtlanana değin suçsuz sayılma hakkı vardır,” Ülkemizin altında imzası bulunan öteki tüm uluslararası antlaşmalarda da bu ilke kabul edilmiştir.

Demek ki bir kişiye terör suçlusu diyebilmek için onun yargılanması ve suçlu olduğunun anlaşılması gerekir, yargılanmadan, terör suçlusu olduğu anlaşılmadan, sadece bir varsayımla suçlu sayılan kişiyi demokratik tüm haklarından, savunma hakkından, işkence yasağından, demokratikleşme yasasının getirdiği haklardan yoksun bırakma tutumunu haklı görmek ve savunmak olanaksızdır. Böyle bir tutum ceza hukukunun, anayasanın ve uluslararası antlaşmaların kabul ettiği “Suçsuzluk karinesi” ilkesine aykırıdır.

3 — Ceza yasasında terör suçu adı altında bir suç yer almamıştır. Bu temel yasada iki tür suça yer verilmiştir: Adi suçlar ve siyasal suçlar. Ceza yasasının ikinci kitabında yazılı “devletin şahsiyetine karşı cürümler, devlet kuvvetleri aleyhine işlenen cürümler, Hürriyet aleyhine işlenen cürümler” siyasal nitelikte suçlardır. Yani bu temel yasada 125. maddeden 174. maddeye kadar sayılarak gösterilen suçlar siyasal suçlardır.

Ceza yasamızın kaynağı olan 1930 tarihli İtalyan Ceza Yasası’nın 8. maddesinde: “Ceza kanununun tatbi-katında, devletin siyasi bir menfaatini veya vatandaşın siyasi bir hakkını ihlal eden suç, siyasi bir suçtur. Tamamen veya kısmen siyasi saiklerle işlenmiş adi suç da siyasi sayılır.” denilmektedir.

Değerli ceza hukuku uzmanı Prof. Baha Kantar’a

göre “siyasi suçlar, devletin siyasi intizamına karşı işlenen suçlardır. Bunun haricinde kalanlar ise hukuku adıye suçlarıdır. (Adi suçlar): İstanbul Hukuk fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Koksall Bayraktar da Siyasal suç adlı kitabında: “Türk ceza hukuku sistemine konumuz açısından baktığımızda öncelikle Türk ceza kanununda tam siyasal suçların bulunduğunu görürüz. Kanunun ikinci kitabının birinci babı ‘Devletin şahsiyetine karşı cürümler’ başlığını taşımakta ve 125-173. maddelerinde tam siyasal suçlar yer almaktadır.” demektedir.

İşte Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin bakmakla görevlendirildiği suçlar bu suçlardır, yani siyasal suçlardır.

Bu suçlar arasında, uygulamada, genellikle yazar ve basın mensupları tarafından işlendiği ileri sürülen ve dava konusu yapılan “Gizli kalması devletin emniyeti icabından olan malumatı istihsal etmek (elde etmek), salahlıyetli makamların neşir ve işaasını (açıklanmasını) menettiği malumatı istihsal etmek” (Madde: 159), “bir suçı yazı ile övmek ya da iyi gördüğünü söylemek” (Madde: 312/2) suçları da vardır. Bu suçlardan gözüaltına alınanlar da demokratikleşme hükümlerinden yararlanamayacaklardır.

Yassı Ada ve Disk sanıkları

Yine bu yasa değışikliklerine göre, Disk Genel Sekreteri ve bugün TBMM Başkan Vekili olan Fehmi Işıklar ve yakında kaybettiğimiz İstanbul Milletvekili Disk Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Yassı Ada sanıkları Celal Bayar, Adnan Menderes ve arkadaşları bugün terör suçu

sayılan TCY'nın 146. maddesine göre yargılanmışlardır. Disk sanıkları bu suçtan beraat etmişler, Yassı Ada sanıkları ise cezalandırılmışlardır. Bu davaların sanıkları günümüzde yargılansaydılar terör suçlusu sayılacaklar ve yasanın demokratikleşme hükümlerinden yararlanamayacaklardı. Bu birkaç örnek, yasanın eleştirdiğimiz hükmünün niteliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç: Ceza Yargılamaları Usulü Yasası, yargılama hukuku alanında sürekliliği olan, sık sık değiştirilmesi mümkün olmayan kalıcı bir yasadır. Böyle bir yasada değişiklik yaparken yasanın sistematigi korunmalı, geçici siyasal konjonktürlerin etkisinden uzak kalınmalıdır. Demokratikleşme çalışmaları temelde işkenceyi önleme amacı ile yapılmıştır. İşkenceler daha çok Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine giren siyasal suçlarda uygulanagelmıştır. Bu suçları demokratikleşmenin dışında bırakmak siyasal suçlarda işkence olgusuna kapıları açık tutmak anlamına gelir ve demokratikleşmenin amacını ortadan kaldırır. Hukukun temel ilkelerine, Anayasanın eşitlik ilkesine ve imzaladığımız uluslararası antlaşmalara ters düşen bu yasanın koalisyon hükümeti için övünülecek bir düzenleme olmadığı inancında bulunuyoruz.

YENİ YILA GİRERKEN

Koalisyon hükümeti yeni yıla demokratikleşme adı altında çıkardığı ve vatandaşlar arasında, yaşadıkları bölgelere, soruşturma konusu olabilecek eylemlerin türüne, yargılanacakları mahkemeye göre çift standart uygulayan CMUK'la giriyor. Ceza Yargılama Usulü Yasası'nda yapılan son değişikliklerle getirilen demokratik hükümlerden kimi vatandaşlar, kimi yöre insanları yararlanırken kimi kişiler ya da yöre insanları yararlanamıyor. Siyasal suç ve düşünce suçu sanıklarına demokratik hükümlerden yararlanma yolları kapatılıyor. Hırsızlık, dolandırıcılık, ırza geçme sanıklarına, getirilen demokratik hakların kapıları açık tutulurken, “gizli kalması devletin emniyeti ve menfaatleri icabından olan malumatı istihsal etme (elde etme)” (Madde: 132), “bir suçu yazı ile övme ya da iyi gördüğünü söyleme” (Madde: 312/2) gibi düşünce ve basın suçu sanıklarına demokrasi kapıları kapalı tutuluyor.

Bilindiği gibi koalisyon ortağı olan siyasal partiler gerek muhalefet yıllarında ve gerekse iktidara geldikten sonra, içeride ve dışarıda yoğun yakınmalara neden olan işkence olgusunu önlemek amacıyla ceza yargılama yasalarında değişiklikler vadetmiş, emniyet sorgulamasında avukatın hazır bulunmasını, gözaltı süresinin batı standartlarına uygun olarak 24 saate indirilmesini ve benzeri yasal düzenlemelerin yapılma-

sını hükümet programına almışlardır. Adalet Bakanlığı bu doğrultuda çalışmalar yapmış, işkence yakınmalarını büyük oranda önleyebilecek bir yasa değişiklik tasarısı hazırlamış ve bu tasarı uzun tartışmalardan sonra TBMM’ce kabul edilmiştir.

Bu yasaya göre, getirilen hak ve özgürlükler kişi ve yöreler arasında ayırım yapılmaksızın gözaltına alınan tüm vatandaşlara uygulanacaktır. Ancak Cumhurbaşkanı Sayın Özal kimi gerekçelerle bu demokratik hükümleri içeren yasayı meclise geri çevirmiş ve yeniden görüşülmesini istemiştir. Geri çevirme gerekçesinde şu düşüncelere yer verilmiştir: ..21 Mayıs 1992 tarih ve 3801 sayılı kanun TBMM genel kurulunda kabulünden bir gün sonra, 2/mayıs/1992 tarihinde yapılan üst düzeydeki bir toplantıda; başta hükümet yetkilileri ve yöneticiler olmak üzere, bu kanunla yürürlükten kaldırılan ve içeriği yukarıda açıklanan düzenlemeler karşısında büyük endişelerini açıklamışlar, doğacak kanuni boşlukların yaratacağı olumsuz durumlara değinerek, bu konularda, vakit geçirilmeden yeni düzenlemelere gidilmesini ve düzenlemelerin olağanüstü hal ve terörle mücadele konularını menfi yönde etkilemeyecek şekilde yapılması gereğini önemli gerekçelerle ortaya koymuşlardır. Sayın başbakanın da katıldığı bu düzeltme ihtiyacı... ‘Yani üst düzeyde yapılan toplantıda TBMM’ce kabul edilen değişiklikler sakıncalı görülmüş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin görevine giren suçlar nedeniyle gözaltına alınanlarla olağanüstü hal bölgelerinde işlenen suç zanlılarının getirilen demokratik haklardan yararlanmaması istenilmiştir.(!)

Yasa TBMM’ne geri gönderilmiş ve üst düzeyde

yapılan toplantıda ileri sürülen düşüncelere uygun olarak DGM'lerinin görevine giren suçlarla olağanüstü hâl bölgelerinde işlenen suçlar nedeniyle gözaltına alınan kişilerin getirilen demokratik haklardan yararlanamayacağı ve bunlar hakkında eski hükümlerin (yani anti demokratik hükümlerin) uygulanacağı kabul edilmiştir. (Madde: 31)

Sayın Demirel yıllarından beri vadettiği ve mecliste yasalaştırdığı demokratik ilkeleri üst düzey yetkililerine karşı savunamamış, dilinden düşürmediği ulusal iradeyi koruyamamıştır. Böylece koalisyon iktidarı demokratikleşme konusunda adi suçlarla siyasal suçlar arasında ayırım yapmış, siyasal suçlar için işkence kapılarını açık tutmuş ve giderek demokratik bir yasa anti demokratik bir nitelik kazanmıştır. Daha başlangıçta suçun niteleme yetkisini (siyasal mı? adi mi?) karakollara bırakan bu yasa, Anayasanın eşitlik ilkesini de yaralamıştır.

Bu yasayı savunanlar, bizim de katıldığımız "Terörle mücadele sorunu CMUK ile çözülecek bir konu değil özel bir durumdur, demekteler. Öyleyse terör suçu adı altında siyasal suçları neden CMUK'un getirdiği demokratikleşme hükümlerinin kapsamı dışına çıkarmışlardır?

Tüm hukuk kuruluşlarının, üniversitelerin, hukukçuların ve demokrasi savunucularının, toplumumuzun 12 Eylül uzantı ve kalıntılarından arındırılması konusuna eğilmeleri gereğine inanıyoruz.

BİR TARTIŞMA/BİR GÖRÜŞ

Hukukçu Halit Çelenk'le CMUK üstüne söyleşi⁽³⁰⁾

- Sayın Halit Çelenk, yazdığınız yazılarla, yaptığınız konuşmalarla 18/kasım/99 tarihinde TBMM, de kabul edilen ve 1/aralık/1992 günkü Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren kısa adıyla CMUK diye bilinen Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda yapılan değişiklikleri çeşitli yönlerden eleştirdiniz. Bu eleştirilerinizin CMUK'un hangi yönlerine olduğunu açıklar mısınız?

Sorularınıza yanıt vermeden önce CMUK'ta yapılan değişikliklerle ilgili gelişmeleri özet olarak anımsatmakta yarar görüyorum:

Türkiye insanı 150 yıldan beri demokrasi ve hukuk devleti savaşımı veriyor. Demokrasinin hukuk dilindeki karşılığı “Hukuk devleti”dir dersek yanılmayız sanıyorum. Demokrasi ve insan haklarına saygı doğrultusundaki bu savaşım zaman zaman kimi kazanımlar elde edebilmiş, kimi aşamalara ulaşabilmişse de hedefine varamamıştır.

Bunun siyasal, toplumsal ve ekonomik birçok nedenleri vardır. Demokratik ve insan haklarına saygılı toplumsal bir düzene kavuşmak günümüzde de

³⁰ Sosyal Demokrat Dergisi ile söyleşi

ülkemizin en güncel sorun olmakta devam ediyor.

Geçtiğimiz 12 Eylül döneminde; böyle bir toplumsal düzeni gerçekleştirmeye, bu alanda gerekli atılmaları yapmaya hukuksal olanaklar sağlayan 1961 Anayasası tamamen ortadan kaldırılmış ve yerine demokratikleşme hedefinin yollarını tıkayan, devleti insanın üstünde gören, baskıcı bir anayasa getirilmiştir. Gerek bu anayasa ve gerekse onun esprisine uygun olarak çıkarılan öteki toplumsal yasalar 12 Eylül baskı rejimini kurumlaştırmıştır.

12 Eylül yönetimi, bu yasal düzenlemeler yanında uygulamada da insan haklarını, işçi sınıfının hak ve özgürlüklerini, örgütlenme özgürlüklerini alabildiğine baskı altına almış, on binlerce işçi, emekçi, köylü, aydın, sanatçı, yazar, öğrenci yargılanmış ve en ağır işkencelerden geçirilmiştir. Bu baskıcı yönetim ve sistematik işkence olgusu, içeride ve dışarıda yoğun tepki ve yakınmalara neden olmuştur,

20 Kasım seçimleri öncesinde DYP ve SHP yöneticileri, 12 Eylül yönetiminin ve onun uzantısı olan iktidarın baskıcı icraatına karşı çıkmışlar, 12 Eylül anayasasını değiştireceklerini, işkenceye son vereceklerini, uluslararası antlaşmaları onaylayacaklarını, işçi haklarını kısıtlayan anayasa ve yasa hükümlerini değiştireceklerini, hukuk devletinin gerektirdiği tüm önlemleri alacaklarını açıklamışlardır. Seçimler sonunda iktidara gelen koalisyon hükümeti, daha önce yaptığı vaatleri yinelemiş, demokratikleşme adı altında işkencenin önlenmesi, yargının bağımsızlığı, emniyet aşamasında avukatın zanlı ile görüşebilmesi, ifade al-

mada hazır bulunması, gözaltı süresinin uluslararası normlara uygun bir düzeye getirilmesi, 12 Eylül dönemi hukuk kalıntılarının tasfiyesi hedef ve konularını programına almıştır.

Hükümet programı ve özellikle demokratikleşme konusundaki vaatler kamuoyunda olumlu karşılanmış ve haklı beklentilerin doğmasına neden olmuştur.

Adalet Bakanlığı, demokratikleşme konusunda yoğun çalışmalara girmiş, komisyonlar kurmuş, toplantılar düzenlemiş, hukuk kuruluşlarının ve hukukçuların görüşlerini de alarak yasa tasarıları hazırlamıştır. İşte hazırlanan ve daha sonra uzun tartışmalar sonunda TBMM’den geçerek yasalaşan tasarılarından birisi ve belki de en önemlisi basında CMUK adıyla anılan ve Ceza Yargılamaları Usulü Yasası’nda yapılan değişikliklerdir.

Meclisin kabul ettiği bu yasa daha sonra aşağıda açıklanacağı gibi Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından kimi gerekçelerle bir kez daha görüşülmek üzere geri çevrilmiş ve daha sonra Cumhurbaşkanının önerileri doğrultusunda yasalaşmıştır.

Bu kısa açıklamadan sonra sorularınızı daha anlaşılabilir biçimde yanıtlayabiliriz.

1— Demokratikleşme amacıyla kabul edilen bu yasa gerçekten insan haklarına, savunma hakkına ve özellikle kişi güvenliğine saygılı hükümler getirmiştir. Ceza yargılamasında öteden beri özlenen, gerçekleşmesi istenilen “Savunmanın iddia ile birlikte başlaması” başka bir anlatımla kişinin gözaltına alınması anında avukatın yardımından yararlanması, gözaltı süresinin kısaltılması, zanlının yakınlarına yakalama konusunda bilgi verilmesi,

maddi ve manevi baskı altında alınan ikrar anlatımlarının kanıt olarak ele alınamaması ve benzeri hükümler yasada yer almıştır. Bu açılardan, ve savunma hakkı ve kişi güvenliğine getirdiği hükümler yönünden yasayı olumlu karşılamak gerekir.

Ancak bu demokratikleşme yasası bir yönden demokratik hükümler getirirken öte yandan anti-demokratik hükümler getirmiştir. Bu anti-demokratik hükümler yasanın niteliğini yitirmesine ve amacından uzaklaşmasına neden olmuştur.

Demokratikleşme çabalarının temelinde yukarıda açıklandığı gibi ülkemizde en çok yakınılan işkence olgusunun önlenmesi yatmaktadır. Gerek 12 Mart ve gerekse 12 Eylül baskı dönemlerinde işkence gören sanıklar siyasal suç sanıklarıdır. Yakın zamanda kaldırılan TCY'nın 141-142. maddeleriyle 168 ile 174. maddelerinde gösterilen siyasal suç sanıklarına en ağır işkenceler yapılmıştır. Gözaltı süreleri uygulamada 150-200 güne kadar uzatılmış, emniyet ve cezaevlerinde işkenceden ölenlerin sayısı 176'ya (saptanabilenler) sakatlananların sayısı on binlere ulaşmıştır.

Bu durumda eğer demokratikleşmenin amacı işkenceye engel olmak, işkenceli ikrar anlatımlarına dayalı haksız ve adaletsiz hükümleri önlemek, savunma hakkını korumak ve işkenceye olanak sağlayan uzun gözaltı sürelerini kısaltmak ise, (ki öyledir) bu takdirde demokratikleşme hükümlerinden öncelikle en çok işkence gören anti demokratik işlemlere muhatap olan siyasal suç sanıklarını yararlandırmak gerekir.

Oysa CMUK denilen yasa, 31. maddesiyle demok-

ratikleşme hükümlerinin kapısını siyasal suç sanıklarına kapamıştır. Hırsızlar, dolandırıcılar, yankesiciler, sahteciler, kalpazanlar, katiller bu demokratik hükümlerden yararlanacaklar ama siyasal suç sanıkları yararlanamayacaklardır. Yasanın 31. maddesi şöyle demektedir:

“Bu kanunun 4, 5, 6, 7, 9, 1, 14, 15, 18, 19, 20, ve 22. madde hükümleri Devlet Güvenlik mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda uygulanmaz. Bunlar hakkında 1412 sayılı Ceza Muhakemeler Usulü Kanunu’nun bu değişiklikten önce yürürlükte olan eski hükümleri değiştirilmeden önceki halleriyle uygulanır.

Yani siyasal suç sanıklarına yasa koyucunun da anti demokratik, haksız, adaletsiz olduğunu kabul ettiği eski hükümler uygulanacaktır. Bu, bir çift standarttır, haklı bir mazereti de bulunamaz.

Engellenen haklar

Yasanın 31. maddesine göre, demokratikleşme hükümlerinden:

- Tutuklama nedenlerinin sınırlanması, (M: 4)
- Tutuklamaya karar verilmesinden önce sanığın ve avukatının dinlenmesi, (M: 5)
- Gözaltı süresinin 24 saate indirilmesi, (M: 6)
- Tutukluluk süresinin hazırlık soruşturmasında altı ayı ve dava açılması halinde iki yılı aşamaması, (M: 7)
- Toplu suçlarda gözaltı süresinin savcının emriyle 4 güne ve ancak hâkim kararıyla 8 güne çıkarılabilmesi ve savcının emrine hâkim

- nezdinde itiraz edilebilmesi, (M: 9)
- Emniyet sorgusunda avukatın hazır bulunabilmesi, yakalama işleminin sanık yakınlarına bildirilmesi, (M: 12)
 - Soruşturmanın her hal ve derecesinde avukatın hazır bulunması, (M: 14)
 - Avukat tutamayacak durumda olan sanıklara Barolarca avukat görevlendirilmesi, (M: 15)
 - Hazırlık soruşturması dahil olmak üzere soruşturmanın her aşamasında avukatın dosyayı inceleyebilmesi ve dosyadan suret alabilmesi, (M: 19)
 - Tutuklu ile avukatın görüşmesinde kimsenin hazır bulunamaması, konuşmaların dinlenmemesi, avukat tutuklu yazışmalarının denetlenmemesi, (M: 0)
 - Baroca görevlendirilen avukat ücretinin hazine tarafından karşılanmasına (M: 22)

ilişkin olanlar DGM’lerinin görevine giren suçlarda (ki bunlar siyasal suçlardır) ve olağanüstü hal bölgelerinde işlenen suçlarda uygulanmayacaktır. Yani bu sanıklar demokratikleşme hükümlerinden yararlanamayacak, haklarında anti-demokratik olduğu devletçe ve yasakoyucu tarafından kabul edilen eski hükümler uygulanacaktır.

B — Bilindiği gibi TCY’nın 125. maddesinden 173. maddesine kadar gösterilen suçlar siyasal suçlardır. Bunların dışında kalan suçlar adi suçlardır. Ceza hukuku öğretim üyeleri bu konuda oy birliği halindedirler. Nitekim sayın Prof. Köksal Bayraktar “Siyasal suç” adlı

yapıtında şöyle demektedir:

“Türk ceza hukuku sistemine konumuz açısından baktığımızda, öncelikle Türk Ceza Kanunu’nda tam siyasal suçlar bulunduğunu görürüz. Kanunun ikinci kitabının birinci babı ‘Devletin şahsiyetine karşı cürümler’ başlığını taşımakta ve 125-173. maddelerinde tam siyasal suçlar yer almaktadır.”

Bu suçlar devletin şahsiyetine karşı işlendikleri için siyasal suçlar olarak kabul edilmektedirler.

C — Yasa bu niteliğiyle Anayasanın “Eşitlik ilkesine aykırıdır. Kamu hukukunda yasaların nitelikleri saptanmıştır. Bunlar: Eşitlik, nesnellik ve genelliktir. Yasaların bu niteliklere sahip olması gerekir. Demokratikleşme yasasının 31. maddesi, yasaı bu niteliklerden yoksun hale getirmiştir. Yasa, eşit değildir, nesnel değildir, genel değildir. “Bu yasa şu vatandaşlar hakkında uygulanacak, bunlar hakkında uygulanmayacak, şu suçları işleyenler hakkında uygulanacak bu suçları işleyenler hakkında uygulanmayacak, şu yörede uygulanacak, bu yörede uygulanmayacak” denilince yasa, yasa olmaktan çıkar.

Anayasa mahkemesi eşitlik ilkesi ile ilgili kararlarında aynı durumda olan kişi ve guruplar arasında ayırım gözetmek eşitlik ilkesine aykırılık oluşturur, demektedir. Siyasal suçlu da, adi suçlu da, doğudaki suç zanlısı da Batıdaki suç zanlısı da hukuk açısından aynı durumdadır. Bir suçtan zanlıdır ve gözaltına alınmıştır. Savunma hakkı, avukatın yardımından yararlanma hakkı insan haklarındandır, demokratik haklardandır. Yasanın gerekçesi de böyledir. Bu insanlar arasında ayırım

gözetmek eşitlik ilkesini yaralar.

D — Önemli sakınca: Yasanın 31. maddesi, getirdiği eşitsizlik yanında ayrıca önemli bir sakınca daha getirmiştir. Bu da suçun nitelemesini (tavsifini, suçun adı bir suç mu, siyasal bir suç mu (ya da terör suçu mu?) olduğunun saptanmasını polise bırakmasıdır. Yani polis karakola getirdiği zanlının suçuna göre işlem yapacak, eğer suç siyasal suçlardansa sanığı demokratikleşmeden yararlandırmayacak, adi suçlardansa yararlandıracaktır. Yani bu nitelemeyi polis yapacaktır. Oysa hukukta suç nitelemesi kolay bir iş değildir. Ceza yargılamasında suç nitelemesini hâkimler ve mahkemeler yapar. Kimi kez mahkemeler de yanlış nitelemeler yapmaktadırlar. Kimi davalarda suç nitelemesindeki yanlışlar nedeniyle Yargıtay ve Askeri Yargıtay kararları bozar, dava yeniden görülür. Mahkeme kararları bunun örnekleriyle doludur. Bunun son bir örneğini dünkü gazetelerde gördük. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nce bakılmakta olan Hulusi Sayın Suikast davasında, DGM savcılığı davayı TCY'nın 450 maddesine göre adam öldürme suçundan açmış, daha sonra iddiasını aynı yasanın siyasal nitelikli 146. Maddesine çevirmiştir. Mahkemenin başkanı ile bir üye eylemi 450. maddeye göre değerlendirmiş, mahkemenin bir üyesi ise eylemi 146. maddeye uygun bulmuştur. İleride konuyu Yargıtay inceleyecek ve suç nitelemesinde doğruyu ve yanlış saptayacaktır. Bir DGM'de bile savcı ve yargıçlar arasında suç nitelemesi konusunda görüş ayrılıkları olurken polis memurundan benzer sorunları çözmesini beklemenin yersizliği açıktır. Bu durumda kimi vatandaşlar demokratik haklarını kullanamaz duruma düşebilecek ve mağdur olacaklardır.

Uygulamada bu yüzden sayısız karışıklıklar doğacaktır. Bu sorunların nedeni, DGM'lerinin görevine giren ya da olağanüstü hal bölgelerinde işlenen suçları demokratikleşmenin dışında bırakan 31. maddedir. Bu madde yasaya konulmasaydı bu sakıncalar doğmayacaktı.

Ekleyelim ki bu sakıncalar, çoğunlukla basın mensupları, yazarlar, sanatçılar tarafından işlendiği ileri sürülegelen T. C. yasasının "Gizli kalması gereken belgeleri elde etme (132) ve bir suç yazıyla övme (312/2) suçlarında da kendini gösterecektir.

2— TBMM'ce kabul edilen CMUK yasasının Cumhurbaşkanınca geri çevrilmesi ve yasanın geri çevrilmeden önceki ilk hali için neler söyleyeceksiniz?

CMUK'ta yapılan değişiklikler, cumhurbaşkanınca geri çevrilmeden önceki haliyle, emniyete sorgu yapma yetkisi tanıma, "suçun toplumda infial uyandırması" gibi kaypak ve değişken tutuklama nedenleri kabul etme dışında, olumlu hükümler getirmiştir. Yasanın olumlu hükümlerini daha önce açıkladım.

Cumhurbaşkanı, geri çevirme gerekçesinde, yasanın mecliste kabulünden bir gün sonra Üst düzeyde bir toplantı yapıldığını, bu toplantıda hükümet yetkililerinin ve yöneticilerin bu düzenlemeler karşısında, olağanüstü hal ve terörle mücadele konusunda duydukları endişeleri açıkladıklarını ve yasanın düzeltilmesini istediklerini, başbakanın da bu düzeltme isteğine katıldığını ileri sürmüştür. Yani üst düzeyde yapılan toplantıda TBMM'ce kabul edilen değişiklikler sakıncalı görülmüş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine

giren suçlarla olağanüstü hal bölgelerinde işlenen suç zanlılarının demokratik haklardan yararlandırılmaması istenilmiştir.

Toplantıda bulunan Süleyman Demirel, yıllardan beri vadettiği ve mecliste oy verdiği demokratik ilkeleri üst düzey yetkililerine karşı savunamamış, ulusal iradenin gücünü koruyamamıştır.

Sayın Demirel, 3/11/199 gününde DYP gurubunda yaptığı konuşmada “Biz meydanlarda şeffaf karakol CMUK demektir. Vatandaş kaygı duyuyor. Bu kaygıyı ortadan kaldırmalıyız. Bu kaldırmanın yolu da töhmet altında bırakılan kişinin avukatı ile görüşmesidir. Ama bazı suçlar için bunu getirip teröristtir diyerek bazıları için getirmemek olmaz. Hukukta hak arama yolunda ayırım olmaz.” (Cumhuriyet: 4/11/1992) dediğini unutarak (!) on beş gün sonra, üst düzeydeki toplantıda ileri sürülen istekler doğrultusunda ve kendi savunduğu ya da savunur görüldüğü düşüncelere aykırı yeni bir taslak hazırlatmış ve ona oy vermiştir. SHP de bütün bunları görerek ve bilerek DYP ile işbirliğini sürdürmüş ve bu tutumu benimsemiştir.

3— CMUK’nun bu haliyle çıkmasının sizce nedenleri nedir?

Biraz önce açıkladığım gibi CMUK’ta yapılan değişiklikler açık bir çift standart uygulamasını getirmiştir. Yasa bir yandan kimi kişilere, suçlara ve yörelere demokratik haklar getirirken kimi kişileri, suçları ve yöre halkını bu haklardan yoksun bırakmıştır. Dış politikada zaman zaman çift standarttan şikayet eden koalisyon iktidarı iç politikada kendisi bu yola

başvurmaktadır. “Bu yasa terörü önlemek için çıkarılmamıştır” diyenler, siyasal suçları terör suçu olarak ele alıp bu suçları yasa kapsamının dışına çıkararak çelişkiye düşmüşlerdir.

CMUK neden bu hale getirilmiştir?

Çünkü ülkemizde iki iktidar vardır: Görünen ve görünmeyen iktidar. Önemli konularda görünmeyen iktidar işe karışır ve onun dediği olur. CMUK da böyle olmuştur.

4— Size göre CMUK’un bugünkü haliyle bile çıkması olumlu bir adım olarak nitelendirilemez mi?

Bu yasa değişikliklerini, açıkladığım çekincelerle olumlu karşılamak gerekir. Kimi yöneticilerin, emniyet görevlilerinin, düşünce yapılarının gelişmesinde yararlı olabilir ve bu demokratik hak ve özgürlükleri tanımaya ve üzerinde düşünmeye başlamalarını sağlama bakımından yapıcı olabilir. Yasanın 30 ve 31. maddeleri en kısa zamanda kaldırılmalıdır.

5— Size göre CMUK’ta eleştirdiğiniz yönler bundan sonra nasıl giderilebilir?

Yasanın 30 ve 31. maddeleri kaldırıldığı takdirde CMUK demokratikleşmenin güvenceli bir dayanağı haline gelebilir.

6— CMUK’un veto edilmesine ve mevcut haliyle çıkışına karşı başta barolar, üniversiteler ve bilim adamları demokratik kuruluşlar yeterince seslerini duyurabilmişler midir?

Bu soruya olumlu yanıt vermek mümkün değildir.

İzleyebildiğim kadarıyla, Türkiye Barolar Birliği,

daha sonra İzmir barosu yasaya tepki göstermiş ve eşitlik ilkesine aykırılık nedeniyle onu eleştirmiştir. Daha sonra Türkiye Barolar Birliği'nin çağrısı üzerine Ankara'da toplanan tüm baro başkanları yayımladıkları 11/1/1993 günlü duyuruda: CMUK değişikliklerinin, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesi üzerine bu vetoya uygun olarak yeniden düzenlenmesiyle yasanın onarılması güç yaralar aldığı, DGM'lerinin görev alanına giren suçlarla olağanüstü hal bölgelerinde işlenen suçların demokratik hükümler dışında tutulmasının yargılamadaki eşitlik kurallarına aykırı olduğu bildirilmiştir. İnsan Hakları Derneği de yasayı eleştirmiştir. Üniversitelerden bu konuda bir ses çıkmamıştır.

7— CMUK'a yönelik kimi tepki ve protestolar için neler söylemek istersiniz?

Kimi polis memurları tarafından, yasanın çıkarılmasında büyük çabalar gösteren sayın Adalet Bakanı protesto edilmiş, ağır sözlerle eleştirilmiş, "Kahrolsun insan hakları" sloganları atılmıştır. Yasanın uygulayıcısı durumunda bulunan polis memurlarının demokratik ilkelere alışması, bunlara saygı göstermesi inancımıza göre kolay olmayacaktır. Uygulamada da zorluklar aksaklıklar görülecektir. Bu ve benzeri sorunların çözümü için çok yönlü çalışmalar yapılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır.

DEMOKRATİKLEŞME ÇIKMAZI.

Adi suçlar hakkında demokratik ilkeleri uygularken siyasal suçların sanıklarını bu ilkelere yoksun bırakmak, hukukun kabul edemeyeceği bir tutumdur. Böyle bir tutum, siyasal suç sanıkları hakkında işkence yapılmasına göz yummak anlamına gelir.

DYP ve SHP'den oluşan koalisyon hükümeti, programında "hukuk sistemimizde evrensel demokrasiye aykırı hüküm ve yapılanmalar hangi yasada yer almış olursa olsun, bunların tümü evrensel değerler ve normlar çerçevesinde değiştirilecektir..." denildikten sonra "12 Eylül kalıntıları olarak nitelendirilebilecek yasal düzenlemeleri, uygulamaları ve kısıtlamaları süratle yürürlükten kaldırarak her alanda tam demokratik bir siyasi ortamı yaratmak gerekliliğine kesinlikle inandığını" açıklamış ve yine "Ülkemizin tümünde insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı bir hukuk devleti kurulacağını bir insanlık suçu olan işkencenin önleneyeğini ve hazırlık soruşturmasında avukatın hazır bulunması için yasal düzenlemelerin yapılacağını" vaat etmişti. Özellikle 12 Eylül döneminde işkencenin bir sorgulama yöntemi olarak sürekli uygulanması ceza soruşturma ve yargılanmasında ciddi önlemlerin alınmasını gerektirmiş ve bu, kamuoyunun bir beklentisi haline gelmişti.

İşte bu amaç doğrultusunda Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve gözaltı süresini 24 saate, toplu suçlarda 4 güne indiren avukatın emniyet sorgusunda hazır bulunmasını sağlayan yasa değişiklik tasarısı adalet komisyonundan geçerek meclise gelmiş ve kabul edilmiştir. İşkenceyi önleme amacıyla yapılan bu yasa değişikliği Cumhurbaşkanı tarafından geri çevrilmiş ve yeniden görüşülmesi istenilmiştir.

Geriye dönüş mü?

Sözü geçen değişiklikler iki parti grubunda yeniden ele alınmış ve geçen temmuz ayında koalisyon ortaklarından DYP grubu gözaltı süresinin kısaltılması ve emniyet sorgusunda avukatın hazır bulunmasına ilişkin yasa değişikliklerinin, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine giren suçlarda (ki bu suçlar siyasal suçlardır) iki yıl sonra yürürlüğe girmesini önermiş ve iki parti arasında bu konuda görüş birliğine varılmıştır. Ancak daha sonra DYP, yasanın yürürlüğe girişini iki yıl erteleme görüşünden vazgeçmiş ve DGM'lerin görev alanına giren suçların tamamını süresiz değişiklik dışında tutma düşüncesini benimsemiştir. Bu görüşe göre Ceza Yargılamaları Usulü Yasası'nda yapılacak ve işkencenin önlenmesi amacına yönelik düzenlemeler adi suçlar hakkında uygulanacak ama siyasal suçlar demokratikleşme hükümlerinin dışında kalacaktır.

Bu görüş, SHP tarafından da kabul edilmiştir. Sayın Demirel, "...Bu konuda aslında iki parti arasında anlaşma sağlanmıştır. Yapılacak şey, kanuna bir madde koyup bu hükümler olağanüstü hâl bölgesinde uygulanmaz demektir... Ayrıca CUMK'da değişiklik olmazsa

Türkiye’de demokratikleşme olmazmış gibi bir hava estiriliyor. Özellikle dış dünyada böyle bir yargı oluşturuluyor, oysa ilgisi yok. Demokratikleşme sadece bununla ölçülemez” biçiminde açıklama yaparak iki parti arasındaki anlaşmayı dile getirmiştir. (Milliyet 7/10/1992) Sayın Erdal İnönü de aynı doğrultuda açıklamalar yapmıştır.

Yanlışlık nerede?

Hemen söyleyelim ki terör olarak nitelenen olayların kaynağı demokrasi değildir. Demokratik ilkeler ve yöntemler, terörün meydana geliş nedeni olarak gösterilemez. Yasaların önde gelen özelliği “Genel” olmaları ve “nesnel” olmalarıdır. Ülkenin bir yerinde, işkenceyi önlemek amacıyla yönelik demokratik ilkeleri uygularken başka bir yerinde işkencenin sürmesine olanak sağlayan anti demokratik ilkeleri yürürlükte bırakmak, hukuk devleti anlayışına ters düşer. Adi suçlar hakkında demokratik ilkeleri uygularken siyasal suçları bu ilkelerden yoksun bırakmak hukukun kabul edemeyeceği bir tutumdur. Böyle bir tutum, siyasal suç sanıkları hakkında işkence yapılmasına göz yummak anlamına gelir. İşkence, adi suç sanıklarına değil, siyasal suç sanıklarına uygulanmaktadır. 12 Mart ve 12 Eylül uygulamaları bunu açıkça göstermiştir.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin görevine giren suç sanıklarının sayı bakımından az olması, adi suç sanıklarının sayılarının çok olması, böyle bir ayrımı haklı gösteremez. Sorun, sayı sorunu değil, hak, adalet ve demokrasi sorunudur.

Bir kişiye yapılan haksızlık ve adaletsizlik, tüm

toplumu tehdit eder. “Şu yasa kötüdür ama bu yasanın uygulanacağı insan sayısı azdır o halde bu yasa yürür-lükte kalsın” demenin haksızlığı açıktır. Devlet vatan-daşlar arasında ayırım yapamaz. Bu, dillerden düşürül-meyen “demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü” ilkelerine de uymaz. Demokratikleşmeden söz edenler, bu yola gittikleri takdirde bindikleri dalı kesmiş olurlar. Nitekim bu konudaki haberleri basın “Siyasi suçluya demokrasi yok!” başlığı altında vermiştir. (Cumhuriyet. 5/10/1992)

Dün demokrasiyi engellemek isteyenler komünizm tehlikesini (!) gerekçe olarak ileri sürerlerken bugün yeni gerekçeler aramakta ve göstermektedirler.

Demokratikleşmeyi içimize sindirmedikçe, demok-rasinin topluma zarar vermeyeceğine ve rahatsızlıklarını gidermede en doğru yol olduğuna inanmadıkça girilen bu çıkmazdan kurtulmak olanaksızdır.

(19.10.1992)

SORGUDA GÜVENCE VE DEMOKRATİKLEŞME

KOALİSYON hükümetinin ulaşmak istediği önemli hedeflerden birisi de “demokratikleşme”dir. Koalisyon ortağı iki siyasal partinin liderleri demokratikleşmeyle ilgili düşüncelerini açıklarken üzerinde durdukları konulardan birisi de, ülkemizde önemli bir sorun haline gelen işkence olgusu ve emniyet sorgusunda avukatın hazır bulunmasıdır. Hükümet programında bu konuda şöyle denilmektedir: “İşkence bir insanlık suçudur. Son yıllarda bu konuda ülkemize yöneltilen iddialar herkesi rahatsız etmiştir. Bunun önlenmesi görevimizdir. Hazırlık soruşturmasında avukat bulundurulması sağlanacak ve bunun için yasal düzenlemeler yapılacaktır.”

Böylece emniyet şeffaflaşacak ve Sayın Başbakan’ın da deyimi ile bir “insanlık suçu” olan işkence önlenmiş olacaktır.

Koalisyon hükümetinin bu konuya önem vermesi ve programında bu doğrultuda yasal düzenlemelerin yapılacağını ilan etmesi sevindiricidir. Çünkü konu, görüldüğünden daha önemli olup doğrudan doğruya adalet kavramını ilgilendirmektedir. Özellikle 12 Eylül döneminde işkenceli anlatım tutanakları kanıt kabul edilerek verilen ölüm cezaları ve özgürlüğü bağlayıcı çeşitli ağır hapis cezalan göz önüne alınırsa konunun

yaşamsal önemi daha iyi anlaşılır.

Yeterli midir?

Bu açılardan emniyetin şeffaflaşması gerektiği, işkencenin insan sağlığını ve onurunu yok eden bir insanlık suçu olduğu ve önlenmesinin zorunlu bulunduğu düşüncelerine katılmamak olanaksızdır. Bunlar yıllardan beri bizim de savunageldiğimiz düşüncelerdir.

Amaç bir insanlık suçu olan işkence olgusunu ortadan kaldırmak olduğuna göre, emniyet sorgusunda avukat bulunması tek başına bu amacı gerçekleştirmek için yeterli midir? Yoksa başka önlemlerin alınması, başka yasal düzenlemelerin yapılması da gerekir mi?

Cumhuriyetin ilk yıllarında Alman Ceza Usulü Yasası'ndan alınarak yürürlüğe konulan Ceza Yargılamaları Usulü Yasası, avukatın gözaltı aşamasında sanığa hukuksal yardımda bulunabilmesine olanak sağlıyordu. Yasanın 136. maddesi "Maznun (sanık) tahkikatın her hal ve derecesinde bir veya birden fazla müdafinin yardımına müracaat edebilir" diyordu. Maddede yer alan "tahkikatın her hal ve derecesinde" sözleri kuşkusuz hazırlık soruşturması ve gözaltı aşamasını da içine alıyordu. Maddenin gerekçesinde de yasa koyucunun bu amacı daha açık biçimde ortaya konulmuştu.⁽³¹⁾

Daha sonraları Adalet Bakanlığı genelgeler yayınlarak yasanın verdiği bu olanağın kullanılmasını

³¹ Bak. Hukuksuz Demokrasi. H. Çelenk. Sa; 166-167

sağlamaya çalışmıştı. Ancak uygulamada avukatın, gözaltı aşamasında savunma hakkını kullanmasına olanak verilmemişti.

Biz işkence olgusunun ortadan kaldırılması için emniyet sorgusunda avukatın bulunmasının yararlı olduğu ama yeterli olmadığı inancındayız. Bizi bu düşünceye ulaştıran nedenleri şöyle özetleyebiliriz:

1— Ülkemizde avukat sayısının yirmi yedi bin civarında olduğu ve 12 Eylül döneminin ilk yıllarında altı yüz elli bin kişinin gözaltına alındığı düşünülürse bu tür bir önlemin yetersizliği kendiliğinden anlaşılır. Bu konuda bütün avukatların ceza davalarına bakmadığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Her sanığın avukat yardımını sağlamaya parasal gücü bulunmadığı da bir gerçektir. Hukukta “adli müzaheret” denilen, sanık için mahkemelerce ve barolarca avukat görevlendirilmesi yoluna gidilebilirse de uygulamada bu yöntemin birçok nedenlerle olumlu sonuçlar vermediği gözlenmiştir.

2— Adalet açısından önemli olan, sorgu anlatımının serbest irade ile verilmesidir. Sanığın serbest iradesini ortadan kaldıran nedenler fiziksel olabildiği gibi tehdit ve baskı yollarıyla manevi de olabilir. Nitekim Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nca 1984 yılında kabul edilip yayınlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde onaylanarak ülkemiz tarafından da kabul edilen “işkence ve öteki zamane insanlık dışı ve onur kırıcı davranış ve cezaya karşı sözleşme”ye göre işkence maddi yöntemlerle yapılabildiği gibi manevi yöntemlerle de yapılabilir. Ayrıca avukatın emniyette sürekli olarak, geceli-gündüzlü bulunamayacağı da

açıktır.

Bu gerçekler, işkencenin önlenmesi ve gözaltındaki kişinin serbest irade ile anlatımda bulunmasının sağlanabilmesi için başka önlemlerin de alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3— Adalet Kolluğu: Bu önlemlerden en önemlisi, adalet kolluğudur. Bu kolluk, demokrasilerde, başka bir deyişle hukuk devletini ilke olarak benimseyen ülkelerde hazırlık soruşturmalarına güvence sağlamak, vatandaş emniyetin çeşitli baskılarından uzak tutmak, işkence uygulamalarının önüne geçmek ve giderek adaleti güvenceye almak için düşünülmüş bir yöntemdir. Adalet kolluğu, çalışmalarında, yürütme organından ve İçişleri Bakanlığı'ndan bağımsız olarak görev yapan bir örgüttür. Bu kolluğun atama, yer değiştirme, terfi ve tüm özlük hakları yürütme organı tarafından değil, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nda olduğu gibi benzer bağımsız bir kurul tarafından yapılır. Böylece adalet kolluğunun bağımsız ve yansız görev yapması sağlanır.

Adalet kolluğunun görevi, arama yapma, yakalama, kanıt toplama ve cumhuriyet savcısının verdiği öteki emirleri yerine getirmektir. Kolluk, sanığı sorguya çekemez. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun yeni bir kararında açıklandığı gibi, sanığı sorguya çekme yetkisi hâkime aittir. Cumhuriyet savcısı sanığın ifadesini alabilir ama bu ifade sorgu anlatımı niteliği taşımaz ve bir kanıt olarak ele alınamaz.⁽³²⁾

³² Yarg. C.G. Kur. Kararı. 10/12/990 gün, 990/6- 257 Es. 990/335 K.

İşkencenin önlenmesinde polisten sorgu yetkisinin alınması yaşamsal bir önem taşımakta ve bu konuda öncül bir rol oynamaktadır.

4— Gözaltı süresi yirmi dört saate indirilmelidir.

İnsan, kesin bir yargı karan ile cezalandırılmadıkça suçsuzdur. Sanık, suç işlediği sanılan kişidir ama suçlu değildir. Savunma ve susma hakkı kişinin temel haklarından. Öyleyse tüm soruşturma aşamalarında insana saygı gösterilmesi, serbest irade ile anlatımda bulunmasına olanak sağlanması gerekir. Koalisyon hükümetinin bu hakları güvenceye alan yasal düzenlemeler yapması demokratikleşme sürecine önemli katkılar sağlayacaktır.

ADLİ KOLLUK YASA TASARISI

Adli kolluk yasa tasarısında yer verilen “soruşturma müfettişleri” kaldırılmalı, bu müfettişlere verilmek istenen görevler cumhuriyet savcılarına verilmelidir.

Adalet Bakanlığı, koalisyon hükümetinin demokratikleşme programı çerçevesinde çalışmalarını sürdürerek “Adli kolluk kanun tasarısı ve ayrıca “Ceza Yargılamaları Usulü Yasası”nın kimi maddelerini değiştiren bir yasa tasarısı hazırladı. Adalet kolluğu öteden beri insan haklarına dayalı bir hukuk anlayışını savunan hukukçuların ve Türkiye Barolar Birliği’yle baroların önerdiği bir kolluktur. Bu öneriye göre atama, yer değiştirme ve özlük haklarında yürütme organının etkisinden uzak, cumhuriyet savcılıklarına bağlı olarak görev yapan, özel bir kolluk kurulacak. C. savcısının emirleri çerçevesinde görev yapacak bu kolluk, yakalama, kanıt toplama, arama ve benzeri işlemleri yapacak, bu hazırlıklarını bir dosya halinde C. Savcısına verecek, zanlı kişinin ifadesini C. Savcısı alacaktır.

Biz burada, demokratikleşme çalışmalarına, adaletin gerçekleşmesine önemli katkılarda bulunacak, işkence yakınmalarını büyük ölçüde azaltabilecek böyle bir yasa tasarısını hazırlayan Sayın Adalet Bakanı’na ve tasarıya emeği geçen tüm görevlilere teşekkür etmeyi

borç bildiğimizi öncelikle açıklamak isteriz.

Ancak, bu önemli tasarı üzerinde düşüncelerimizi söylemekte de yarar görüyoruz. Tasarı metninin birçok hükümlerini irdelemek, bize göre doğru ve yanlış yönlerini tartışmak ve değerlendirmek olanaklıdır. Ama bu yazının yer aldığı sütunlar tasarıyı her yönüyle ele almaya elverişli bulunmadığından bugün burada kimi noktalara değinmekle yetinmek istiyoruz.

Soruşturma müfettişleri

Adli kolluk yasa tasarısında, “Adli kolluk, soruşturma müfettişleri, adli polis ve adli jandarmadan oluşur” denilmektedir (M: 4). Böylece C. savcısının ve sulh ceza hâkiminin dışında “soruşturma müfettişi” adı altında yeni bir birim, bir makam oluşturulmakta ve zanlıyı sorguya çekme, tanık dinleme, bilirkişi incelemesi yapma ve yaptırma görevleri bu soruşturma müfettişlerine verilmektedir. Yine tasarıya göre soruşturma başmüfettişleri ile müfettişlerine on beş bin kadro ayrılmaktadır.

İnancımıza göre “soruşturma müfettişliği” gereksiz ve amaca uygun olmayan bir düzenlemedir. Adalet açısından çok önemli olan ifade alma, sorgulama, tanık dinleme ve bilirkişi incelemesi yapma görevlerinin hukuk eğitimi görmüş hâkim ya da C. Savcısı niteliklerine ve hâkim güvencesine sahip kimselere verilmesi adil bir yargılama açısından zorunludur. Tasarıya göre soruşturma müfettişleri, “sorumluluk ve yetki bakımından emniyet kuruluşları ile ilgili mevzuat hükümlerine, özlük hakları yönünden ise 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümlerine tabi olacaklar” (M:10),

yani memur niteliğine sahip olacaklardır.

Bizce, soruşturma müfettişlerince yapılacak görevlerin C. Savcıları tarafından yapılması ve savcı kadrolarının tasarıda yazılı miktarda arttırılarak soruşturmanın yürütülmesi, yasanın hazırlanış amacına daha uygun düşecek, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun sağladığı hukuksal güvence de soruşturmanın adalete uygun olarak yapılmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle tasarıdaki “soruşturma müfettişleri” kaldırılmalı, bu görev C. Savcılarına verilmelidir.

Önemli nokta

Tasarıya göre soruşturma müfettişleri “Hukuk ve siyasal bilgiler fakülteleriyle idari ve sosyal bilimler fakülteleri mezunları arasından seçilerek Adalet Bakanlığı tarafından atanacaklardır.” idari ve sosyal bilimler fakülteleriyle siyasal bilgiler fakültelerinde hukuk dersi de okutulmaktadır. Ancak, programlarda hukuk dersine de yer verilmesi, öğrenciye, sorgu yapma, tanık dinleme ve hazırlık soruşturmasının gerektirdiği tüm işlemleri yapabilme yeteneğini sağlayabilir mi? Hukuk fakültelerinde öğrencilere dört yıl hukuk eğitimi verildiği ve staj da yaptırıldığı göz önüne alınırsa, bu soruya olumlu yanıt vermenin güç olduğu kendiliğinden anlaşılabilir. Ayrıca, hazırlık soruşturmasının, davanın belkemiğini oluşturduğu da bir gerçektir. Bu açıdan da soruşturma müfettişleri görevlendirme yönteminin yerinde olmadığı ortadadır.

İki tasarı

İnceleme konusu adli kolluk yasa tasarısı, suç ih-

barları üzerine sorgu yapma, tanık dinleme, bilirkişi incelemesi yapma ya da yaptırma ve benzeri görevleri soruşturma müfettişlerine vermektedir. Yani bu tasarıya göre emniyet görevlilerinin ifade alma yetkisi bulunmamaktadır (M:7). Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve yürürlükteki Ceza Yargılamaları Usulü Yasası'nda değişiklik yapan bir yasa tasarısı da, basına yansıyan haberlere göre, TBMM'ye sunulmuştur. Bu tasarının, Ceza Yargılamaları Usulü Yasası'nın 135. maddesini değiştiren 12. maddesinde adli kolluk yasa tasarısının aksine zabıta amir ve memurlarının ifade alabilecekleri kabul edilmiştir. Başka bir deyişle iki tasarı ifade alma konusunda ayrı ve değişik hükümler getirmiştir.

İnancımıza göre yukarıda açıkladığımız nedenlerle bu iki yasa tasarısının, aradaki bağlantılı hükümler göz önünde tutularak, birlikte ele alınıp yasalaştırılmasında yarar vardır. Bu birlikte ele alma, iki tasarı arasında uyum sağlama bakımından da yararlı olacaktır.

Sonuç olarak söylemek isteriz ki Adli kolluk yasa tasarısında yer verilen, "soruşturma müfettişleri" kaldırılmalı, bu müfettişlere verilmek istenen görevler, Cumhuriyet Savcılarına verilmelidir.

ADALET KOLLUĞU ÜZERİNE TARTIşMALAR

Bu yazının başlığı “Necdet Menzir haklı mı” biçiminde de olabilir, ama sorun doğrudan doğruya demokratikleşmeyi ilgilendiren yaşamsal bir konu olduğu için bu başlığı yeğlemiş bulunuyoruz.

3 Nisan günlü Cumhuriyet’in haberine göre İstanbul’da Sepetçiler kasrında “Adalet kolluğu yasa tasarısı” konulu bir panel düzenleniyor. Prof. Dr. Sayın Köksal Bayraktar tarafından yönetilen panelde çağrılı olarak konuşan İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir şunları söylüyor:

“Bu yasa tasarısına kişisel olarak karşıyım. Bu yasa otoriteyi dağıtmakta, yetkiyi bölmektedir. Bu yanlıştır. Ülkedeki asayiş ve güvenlik İişleri Bakanlığı sorumludur. Sorumluluk İişleri Bakanlığı’nda bırakılarak yetkinin Adalet Bakanlığı’na devredilmesi yanlıştır. Bu yasa ile bir üniversite mezunu altı aylık, bir yıllık bir eğitimden geçirilerek soruşturma müfettişi olarak, mesleğinde uzman 20-30 yıllık bir polisin amiri durumuna getiriliyor, bu yanlıştır, uygulamada sorunlar doğurur.”

Olay nedir?

Ülkemizde öteden beri, özellikle 12 Mart ve 12

Eylül dönemlerinde gözaltına alınan kişilere maddi ve manevi ağır işkenceler yapıldı. İşkence adeta bir sorgulama yöntemi olarak uygulandı. Emniyet binalarında ve ceza evlerinde yüzlerce insan yaşamını yitirdi ve on binlerce kişi sakat kaldı. Bu uygulama ve baskılar içeride ve dışarıda sert ve yoğun tepkilere neden oldu.

Koalisyon hükümeti, programında, işkencenin bir insanlık suçu olduğunu vurgulayarak bu uygulamaların önleneceğini, bu amaçla gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağını kamuoyuna açıkladı ve vaat etti. Adalet Bakanlığı bu amaçla basında CMUK adı verilen Ceza Yargılamaları Usulü yasasında değişiklikler yapan bir yasa tasarısı ile “Adli Kolluk Yasa Tasarısı” adı altında iki tasarı hazırladı. Bunlardan CMUK Meclisten geçerek yasalaştı. Adli kolluk yasa tasarısı ise mecliste görüşülme sırası beklemektedir.

Adalet kolluğu; ülkemizde öteden beri Türkiye Barolar Birliği ve barolar, demokrat hukukçular, ceza hukuku öğretim üyelerinin büyük bir bölümü, birçok hukuk kuruluşu tarafından savunulagelen bir yöntemdir. İşkence olgusunun önlenmesi, zanlı, sanık ve tanık anlatımlarının özgür iradeye dayanması ve giderek yargı organlarında adalete uygun kararların oluşturulmasını amaçlayan bu yöntemde göre, C. savcılığına bağlı bir kolluk kurulacak, bu kolluk yürütme organından bağımsız, yargı organına bağlı olarak görev yapacak, yakalama, arama, kanıt toplama ve benzeri işlemlerle C. savcısının vereceği görevleri yapacaktır. Zanlının ifadesi C. savcısı tarafından alınacaktır. Böylece öteden beri hazırlık soruşturması hakkında kamuoyunda yerleşen haklı kuşkular ortadan kalkacak, demokratik bir

sorgulama yöntemi sağlanmış olacaktır.

Yeni tasarıya gelince

Adalet Bakanlığı tarafından yukarıda açıklanan gereksinmeyi karşılamak, başka bir deyişle işkence olaylarını önlemek ve giderek adaletin gerçekleşmesine yardımcı olmak amacıyla hazırlanan “Adli Kolluk Yasa Tasarısı” hazırlık soruşturmasında C. savcısı ile emniyet görevlileri arasına “Soruşturma müfettişi” adı altında daha önce bulunmayan yeni bir birim, ya da kademe (makam) getirmekte ve zanlıyı sorguya çekme, sanık dinleme, bilirkşi incelemesi yapma ve yaptırma vb. görevleri bu müfettişlere vermektedir.

İşte İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir, Adli Kolluk yasa tasarısının otoriteyi dağıtmakta ve yetkiyi bölmekte olduğunu asayiş ve güvenlikten İçişleri Bakanlığı’nın sorumlu olduğunu, durum böyleyken yetkinin Adalet Bakanlığı’na devir edilmesinin yanlış bulunduğunu söylemektedir. Bu, yanlış bir değerlendirmedir. Yasa tasarısının böyle bir sonuç doğurması düşünülemez. Bu itiraz, yürütme ve yargı erklerinin yanlış anlaşılmasından ve konuya yalnızca yürütme, idare ve otorite gözü ile bakılmasından, başka bir deyişle demokratik değil otoriter bir devlet anlayışından kaynaklanmaktadır. Adalet kolluğunun oluşturulması, C. savcılığına bağlı bir kolluğun kurulması anayasanın güçler ayrılığı ilkesine uygun olduğu gibi idare hukuku kurallarına da uygundur. Yürütme ve idare karşısında yargı bağımsızdır. Yargının bağımsız olması nasıl otoriteyi dağıtmamakta ve yetkiyi bozmamakta ise C. savcısının emrinde sadece yargı ile ilgili bir kolluğun

kurulması da idarenin yetkisini bozmayacaktır.

İşkencenin önlenmesi, sanık ve tanık anlatımlarının özgür iradeye dayanması adalete hizmet edecek ve yürütme organının işlevi açısından herhangi bir sakınca doğurmayacaktır.

Soruşturma müfettişleri

İstanbul emniyet müdürünün, “Bu yasa ile bir üniversite mezununun altı aylık, bir yıllık eğitimden geçirilerek soruşturma müfettişi olarak 20-30 yıllık bir polisin amiri durumuna getirilmesinin sakıncalı olduğu” görüşünü de yerinde bulmuyoruz. Dört yıl hukuk eğitimi gören bir kişi staj döneminden sonra yargıçlık ve savcılık görevlerini yapmakta, hüküm oluşturmakta, emniyet görevlilerine yasalar çerçevesinde talimat verebilmektedir. Bu, yasaların bir gereği olduğu gibi yerinde bir düzenlemedir de. Ancak biz, daha önceleri bu konuda yazdığımız yazılarda da açıkladığımız gibi, (Cumhuriyet 8/5/992 ve Milliyet 25/2/992) C. savcılıkları varken bu yasa tasarısında yer verilen “Soruşturma müfettişliği” makamının gerekli olmadığı inancındayız. Yeni tasarı ile getirilen kadrolarla C. savcılığı kadrolarının genişletilmesi ve soruşturma müfettişlerine verilen görevlerin C. savcılıkları tarafından yapılmasının amaca daha uygun olacağını düşünüyoruz.

Bölüm:

NÂZİM HİKMET DAVALARI

NAZIM HİKMETİN YARGILANMASI ADLİ HATA'DAN DA ÖTE...

Büyük Türk ozanı Nazım Hikmetin 90. doğum yıldönümü kutlamaları on beş günden beri sürmektedir. Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı tarafından düzenlenen bu kutlama programına göre ünlü ozanın düşünceleri, duyguları, sanatı, şiiri, barışçı yönü, gazeteciliği ve yazarlığı, panellerde, toplantılarda ele alındı ve irdelendi.

Biz burada Nazım Hikmet hakkında verilen mahkûmiyet kararını hukuksal yönüyle kısaca ele almak, oluşturulan hükmün ve verilen cezanın adli bir hatadan da öte siyasal niteliğini belgeleriyle gözler önüne sermek istiyoruz.

Ünlü sanatçı, seçkin ozan ve inanç adamı Nazım Hikmet 1938 yılında önce bir hâkim ve dört kıta subayından oluşan Harp Okulu Komutanlık Askeri mahkemesinde yargılandı ve “orduyu isyana teşvik” suçundan 15 yıl ağır hapis cezasına mahkûm edildi. Kısa bir süre sonra da Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesinde yargılanarak 20 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Sonuç olarak, verilen bu cezalar “içtima” hükümlerine göre 28 yıl 4 ay ağır hapis cezasına çevrildi.

“1938 Harp Okulu Olayı” adı ile anılan davada kurulan hüküm bir “adli hatanın” tüm koşullarını içeri-

yordu. Hatta bu hüküm, adli hatadan da öte hukuk ve yargı dışı etkenler altında oluşmuş bir hüküm niteliğini taşıyordu.

Yaşamının önemli bir bölümünü cezaevinde geçiren ünlü ozanımız hakkında verilen mahkûmiyet kararı üzerinde hukuk açısından kısaca durmakta yarar görüyoruz.

Adalet tarihinde birçok ülkede büyük “adli hatalar” işlenmiştir. Ülkemizin yargı tarihinde de belleklerden silinmeyen adli hatalar yer almıştır. Bu tür kararlar genellikle politik yönü ağır basan ve siyasal iktidarı ellerinde bulunduran sınıfların etkisi altında verilmiş kararlardır.

Adli hata konusunda ceza hukuku uzmanı sayın Prof. Faruk Erem şunları söylemektedir:

“.. Her halde adli hata ‘yalan’dan farksızdır, fakat ‘adaletin yalanı’ kasıtsız olsa dahi, pek ağır bir yalandır, kasıtsız olduğunu kolaylıkla söylemeye imkân yoktur, söylense de inanan bulunmaz, büyük adli hataların, kasde pek yaklaşan ihmal ve tutumlardan ileri geldiği görülmüştür.”⁽³³⁾

Nazım Hikmet davasında verilen mahkûmiyet kararı da bu nitelikteki kararların bir örneği olmuştur. Bu davada açık bir adli hata olduğu, yargılamada hukuk ve yargı dışı etkenlerin rol oynadığı davaya ilişkin belgelerin incelenmesinden ve bu konuda davadan sonra çıkarılan yeni yasalardan, bu yasaların gerekçelerinden,

³³ Ceza Usul Hukuku. Sa: 663

daha sonra yayınlanan anı ve haberlerden anlaşılmaktadır.

Dava dosyasına göre Nazım Hikmet'in eylemi habersiz evine gelen Ömer Deniz adında bir Harp Okulu öğrencisi ile bir kez konuşmaktan ibarettir.

Bu konuşma da kendi isteği olmadan, önceden tasarlanmadan, bir "emri vaki" sonunda yapılmıştır. Bu konuşmada Ömer Deniz'e Nazım Hikmet tarafından söylenen sözler, Cumhuriyet ilkelerinin savunulması ve öğrenciler arasında yayılmaya başlayan faşist düşüncelerle mücadele önerisinden öteye gitmemiştir. Bunlar, orduyu isyana teşvik şöyle dursun, başka herhangi bir suçla da ilgisi olmayan sözlerdir.

Buna rağmen davayı gören mahkeme, Ömer Deniz'in ilk soruşturma anlatımına dayanarak Nazım Hikmet'in bu öğrenciye "okuldan sonra orduya girince köylü erlere cumhuriyeti ve sonra komünizmi telkin etmesini" önerdiğini kabul etmiştir. Oysa Nazım Hikmet'le tek başına konuşan Ömer Deniz duruşmada ilk soruşturma anlatımının baskı altında alındığını söylemiş ve bu anlatımının doğru olmadığını, Nazım Hikmet'in kendisine böyle bir söz söylemediğini bildirmiştir.

Delilsiz Mahkûmiyet

Ünlü ozan, bu davanın gerek ilk soruşturma gerekse son soruşturma yani duruşma aşamasında iddiaları ret etmiş, habersiz evine gelen Ömer Deniz'e komünizm ile ilgili hiçbir söz söylemediğini ve orduyu isyana teşvik niteliğinde bir söz sarf etmediğini bildirmiştir. Başka bir deyişle davanın başından sonuna kadar

ileri sürülen tüm iddiaları ret etmiş ve kabul etmemiştir. Yine davada böyle bir suçun işlendiğine ilişkin herhangi bir tanık da gösterilmemiş ve iddia tanık sözleriyle de kanıtlanmamıştır.

Ömer Deniz davanın sanıklarındandı. İlk soruşturma aşamasında alınan anlatımı, bir tanık anlatımı değil bir “suç atma” olarak nitelenebilirdi. Kaldı ki Ömer Deniz duruşmada bu anlatımını ret etmiş, Nazım Hikmet’in kendisine “okuldan sonra orduya girince köylü erlere cumhuriyeti ve sonra komünizmi telkin etmesini önerdiği” yolundaki iddianın gerçek dışı olduğunu, Nazım’ın kendisine böyle bir söz söylemediğini, ilk soruşturma anlatımının manevi baskı altında düzenlendiğini bildirmiştir. Duruşmada reddedilen bir “suç atma”nın başka kanıtlarla doğrulanmadıkça hükme dayanak yapılamayacağı delil teorisinin temel kurallarından birisidir.

Bu delil durumuna göre oluşturulan mahkûmiyet hükmü, sanık Ömer Deniz’in mahkemede ret ettiği, başka delillerle doğrulanmayan, delil niteliği taşımayan, bir suç atma niteliğinde olan ilk soruşturma anlatımına dayanıyor başka bir deyişle sözü geçen hüküm kanıttan yoksun bulunuyordu.

Hâkim ya da savcı önünde verilen bir ikrar anlatımı bile başka delillerle doğrulanmadıkça hukuk açısından bir delil değeri kazanamazken, davanın sanığı durumunda bulunan öğrenci Ömer Deniz’in yukarıda açıklanan nitelikteki anlatımına dayanılarak Nazım Hikmet hakkında böylesine ağır bir hüküm oluşturulması açıktır ki hukuk ve adaletle bağdaştırılamaz ve

“delilsiz mahkumiyetten başka türlü yorumlanamazdı.

Kanunsuz Suç

Davaya bakan mahkemece Nazım Hikmet tarafından söylendiği kabul edilen sözlerin gerçekten söylendiği varsayılsa bile bu sözler hukuk yönünden orduyu isyana teşvik suçunun veya başka bir suçun öğelerini oluşturmaya yetmemektedir.

1) Orduyu isyana teşvik suçuna ilişkin ve mahkemece olaya uygulanan yasa maddesi Askeri Ceza Yasası'nın 94. maddesidir. Madde şöyle demektedir:

“Birden ziyade askeri şahısları hep birlikte amire veya üste itaatsizliğe veya mukavemete veyahut fiilen taarruza sevk ve tahrik eden, isyan muharriki sayılır.”

Nazım Hikmet bu maddeye göre yargılanmış ve mahkûm edilmiştir.

Bu maddenin hangi eylemler için uygulanabileceğini anlamak için hukukçu olmaya bile gerek yoktur. Madde, “birden ziyade askeri şahısları hep birlikte... amire itaatsizliğe ve mukavemete tahrik”ten söz etmektedir. Olayda, dava dosyasına göre, Nazım Hikmet yalnız Ömer Deniz’le yani bir tek kişiyle ve bir kez konuşmuş, öteki sanıklarla daha önce karşılaşmamış, onları ilk kez mahkemede görmüştür.

Yukarıya alınan maddenin olaya uygulanabilmesi için, Nazım Hikmet’in, birden çok askeri şahısla bir araya gelmesi, kendileriyle hep birlikte konuşması ve onları isyana teşvik etmesi ve bu amaçla hareket etmesi gerekir. Oysa olayda böyle bir durum görülmemektedir.

Bu nedenle, 94. maddenin olaya uygulanması hu-

kuk açısından olanaksızdır.

Buna rağmen dört kıta subayı ve bir hâkimden oluşan mahkeme heyeti olayı 94. maddeye uygun bulduğunu açıklamış ve bilinen mahkûmiyet kararını vermiştir.

2)Mahkemece, Nazım Hikmet tarafından söylendiği varsayılan sözler, propaganda ya da övme suçu açısından yani Ceza yasasının 141-142 maddeleri yönünden incelendiği takdirde, bu maddelerin de olayda uygulama yeri olmadığı açıktır. Çünkü o tarihte 1632 sayılı askeri ceza yasasında 141-142 maddeler bulunmamaktadır.

Olayda açık olan durum şudur: mahkemece varsayılan eylem 94. maddeye uymadığı gibi ceza yasasının 141-142. maddelerini de (o tarihte askeri ceza yasasında bulunmadığı için) olaya uygulamak olanaksızdır.

Ceza yasasının 2. maddesine göre “işlendiği zamanın kanununa göre cürüm veya kabahat sayılmayan fiilden dolayı kimseye ceza verilemez.” Davada ceza yasasının bu temel kuralı hiçe sayılmış ve Nazım Hikmet’e yasada yazılı olmayan bir suçtan ötürü ceza verilmiştir. Nitekim bu hukuksal saptırma, daha sonra Nazım Hikmet’in itirazı üzerine mahkemece verilen ve aşağıda açıklanacak olan kararda itiraf edilmiştir.

Böylece Nazım Hikmet kendisiyle ve varsayılan sözleriyle ilgisi olmayan bir yasa maddesine göre cezalandırılmıştır. Bu da “kanunsuz suç olmaz” ilkesine açık bir aykırılık örneği oluşturmuştur. Adli hata burada da kendini göstermektedir.

Adli Hatayı Doğrulayan Gelişmeler

A) Bu adli hata, daha sonraki bir yasa değişikliği ve bu değişikliğin gerekçesinde yer alan düşüncelerle de doğrulanmıştır. Gerçekten davadan sonra askeri ceza yasasının 148. maddesine bir fıkra eklenmiştir.

Bu fıkra şöyledir:

“Türk ceza kanununun 141-142. maddelerinde yazılı olan cürümleri, ordu içinde veya ordu mensupları ve askeri fabrika ve müesseselerdeki müstahdemler veya işçiler arasında işleyenlerin cezaları yarıdan aşağı olmamak üzere artırılır.”

Milli Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan bu değişiklik gerekçesinde de şöyle denilmektedir:

“Son senelerde devletimizin hukuki, siyasi, iktisadi nizamlarını ve teşkilatı Esasiye Kanunu ile muayyen olan ana vasıflarını bozmak maksadıyla, bilhassa yabancı rejimler lehine olarak ordu içerisinde sistematik şekilde hariçten propagandalar yapılmakta olduğu ve ordu mensupları arasında henüz kemale gelmemiş birkaç askeri talebe ile tahsil ve tecrübeleri noksan er ve erbaşların bu fiillere temayül ettirilmiş bulunduğu müşahede edilmiştir.

“Devlet kuvvetlerinin en mühim kısmını teşkil eden ordu içinde yapılmak istenen bu kabil suikastların failleri hakkında icap eden kanuni takibat yapılmış, şiddetle tenkil ve tecziye edilmiş ise de son zamanlarda her memlekette askerler arasında yapılmaya başlanan bu gibi propagandalar hakkında, askeri ceza mevzuatınca daha sarih ve

maksadı temine yarar hükümler vaz'ı zaruret halini almış ve nitekim TCK'nun 141 ve 142. maddelerine bu düşüncelere mebni yeni hükümler konulmuştur.

“Yukarıda izah edilen sebeplere binaen Askeri Ceza Kanunu'nun 148. maddesi tevsi edilmiş ve askerliğe ve orduya bu suretle tecavüz eden ve bu askeri suçları işleyen sivillerin de askeri tabiiyetlerini temin etmek için birer fıkra eklenmiştir.”

Bu gerekçe açıkça şunu söylemektedir:

Ordu mensupları arasında yabancı rejimler lehine propaganda suçları işlenmektedir. Her ne kadar bu kimseler aleyhine davalar açılmış ve haklarında ağır mahkûmiyet kararları verilmişse de Askeri Ceza Yasası'nda buna uygun hüküm yoktur. Bu eksiklikleri tamamlamak için bu yasa önerisi getirilmiştir.

Bu gerekçe açık olarak Nazım Hikmet hakkında verilen mahkûmiyet kararının kanunsuz verildiğini ortaya koymaktadır.

Adli hatayı kanıtlayan bir belgeye daha değinmekte yarar vardır. O da şudur:

Bu yasa değişikliği sonucunda Nazım Hikmet, Askeri Mahkeme Başkanlığı'na bir itiraz dilekçesi vererek ve bu yasa değişikliğini dayanak göstererek cezasının kaldırılmasını istemiştir. Bu itiraz üzerine verilen kararda şöyle denilmektedir.

“İddia olunan komünistlik fikirlerinin neşrine teşebbüs keyfiyeti davaya mevzu teşkil etmiş, ancak Askeri ceza kanununda ayrı bir hüküm bulunmadığından hadise Askeri isyana tahrik mahiyetinde telakki olunarak 94. maddeye tevfikân

hüküm verilmiştir...”

Görülüyor ki mahkeme bu kararında, Nazım Hikmet'i Askeri Ceza Kanunu'nda bulunmayan bir suçla cezalandırdığını açıkça kabul etmekte, “Kanunsuz” bir hüküm verdiğini ve böylece “Kanunsuz suç olmaz” ilkesini ihlal ettiğini itiraf etmektedir.

B — Yargıdışı etkenler

Bu davada; olay tarihinde yürürlükte bulunan ve mahkemelere dışarıdan hiçbir müdahale yapılamayacağını öngören 1924 Anayasasının 54. maddesine aykırı olarak ve davayı gören mahkemeye baskı niteliğinde öneriler ve telkinler yapıldığını gösteren belgeler de vardır.

a) Falih Rıfkı Atay anılarında şöyle yazıyor:

“Birgün kulaklarımla Meclis koridorunda şu sözleri duydum:

— Vesika yokmuş ha... Delil bulunmazmış ha... Biz onu Divanı Harbe mahkûm ettirelim de görsün.

Nazım Hikmet hapisteyken onu her düşünüşte bu sözü hatırlayarak yok yere çile çekmesini içime yediremezdim. Anasının yakınlarından Ali Fuat Cebesoy da affı için çalıştı durdu. İnönü Cebesoy'un ve bizim söylediklerimizi iyi karşılamıştır. Affedilecek ve Ankara'ya gelip adı 'Ulus'a değişen eski Hakimiyet-i Milliye kadrosu içinde çalışacaktı. Fakat Fevzi Çakmak engelini aşmak gücü. İnönü bir gün bir gündelik gazetede Yahya Kemal'in Divan biçimi bir gazelinı göstererek:

— Bunları okudukça Nazım'ın hapiste olmasına canım yanıyor, demişti. Bir toplantışımızda Nazım Hikmet'in kendi sesiyle plağa okuduğu 'Salkım Söğüt'ü dinlerken

Atatürk'ün tatlı dalışını hatırlıyorum.”(34)

b) Hâkimlerimizden Rabia Şeref, babası yargıtay C. Başsavcısı Fahrettin Karaoğlu'nın kendisine şunları söylediğini yazmaktadır:

“Bir hâkim olarak memleketimizde bana en büyük ıstırapı vermiş olan hadise Nazım Hikmet'in hiçbir delile, hiçbir kanun hükmüne dayanılmaksızın 28 yıl hapse mahkûm edilmesidir... Adalet tarihimizi bu günahı kurtarmak en büyük emelimdir, ama ne yazık ki buna gücüm yetmiyor... Bu satırları delaletinizle Türk Halkına nakletmek imkânını bulursam, yalnız, bir insan, bir Türk olarak Nazım Hikmet'e karşı değil bir evlat olarak hak ve adalet aşığı olarak babama ve asıl, bir yargıç olarak şerefini şerefim saydığım Türk Adaletine karşı olan vazifemi de yapmış olacağım.”(35)

c) Ali Fuat Cebesoy da Şale Köşkünde yazar Çetin Altan'a şunları söylemiştir:

“O çocuğu (yani Nazım Hikmet'i) Şükrü Kaya ziyan etmiştir. Mustafa Kemal bu yüzden çok sinirlenmiş ve üzölmüşü. Nazım Hikmet'i tevkif ettikleri bir sıraydı. Nizamettin Tepedelenli rastladı, Nazım'ı kurtarmanın zamanı olduğunu söyledi, Yalova dönüşü gemide, akşam yemeğinde Şükrü Kaya ile yanyana otuyordum. Bu konuyu konuşuyorduk. Mustafa Kemal birden Şükrü Kaya'ya: ‘— Ne

³⁴ Son Posta. 13/5/1950 (Kemal Sülker. Nazım Hikmet dosyası. Sa:8)

³⁵ Aynı yapıt Sa: 8)4)

konusuyorsunuz orada?’ diye bağırdı, azarladı.

İlk defa ciddi şekilde hastalanıp yatağa girdiği akşamdı o akşam. Biraz sonra benim kulağıma:

— Çok sancım var, duramayacağım, sen benim yerime geç ben yatacağım’ dedi.

Ve çekildi. Caz çalıyordu. Ben arkadaşlara:

‘Biz de çekilelim, onsuz eğlenceye devam etmemiz güzel değil’ dedim. Cazı susturdum ve dağıldık. Ben Mustafa Kemal’den haber almak için kamarasının bulunduğu yere gittim. Sancısı olduğunu doktorların kendisine iğne yaptığını söylediler. Konuşmamızı içerden duymuş, beni çağırdı kamaraya.

— Fenayım, dedi. Demincek Şükrü Kaya’ya mahsus bağırdım. O çocuğu takmış parmağına, onunla uğraşiyor. Ben tanırım, mert oğlandır o.

Gelmesi için haber gönderdim. Belki konuşma adabında bir kusur ederim diye gelmedi. Şükrü Kaya Müşiri de kandırmış. Askerlerin arasında onun yazılarına benzer yazılar uydurup dağıtmıştılar. Başını yakmaya çalışıyorlar oğlanın. Hepsinden haberim var”⁽³⁶⁾

d) Nazım Hikmet davasına devam edilirken, duruşmaya ara verilmiş ve sanıklar dışarıya çıkarılmıştır. Sanıklardan Abdulkadir de (A. Kadir), dışarı çıkmak üzere yerinden kalkıp kapıya doğru ilerlerken mahkeme üyelerinden Binbaşı Fuat Bey Abdulkadir’e yaklaşmış ve

³⁶ Aynı yapıt Sa: 10-11

elini omuzuna koyarak:

“— İşin içinde bir şey yok, biliyorum Abdulkadir. Ama siz hazır olun, ne yapalım, yukarıdan geliyor emir, size ceza vereceğiz oğlum” demiştir⁽³⁷⁾.

Örnekleri daha da çoğaltılabilecek bu gelişmeler, davayı gören mahkemenin yargı dışı politik etkenler altında böyle bir kararı verdiğini göstermektedir.

Kararın açıklandığı son duruşmada bu hukuk dışı karar karşısında Nazım Hikmet’in tepkisi şu olmuştu:

“Mesele herhangi bir mahkûmiyet değil, Nazım Hikmet’in imhasıdır. Bu bir çeşit Dreyfûs davası.”⁽³⁸⁾

³⁷ A. Kadir Harp Okulu olayı. I. Bası Sa: 83

³⁸ Yeni Dergi (Sayı: 29)

“NAZIM’IN DAVALARI”

Çağımızın “Ceza ve ceza yargılaması” hukuku anlayışının temel ilkesi “Kanunsuz suç olmaz” ilkesidir. Yani yasanın açıkça suç saymadığı bir eylemden ötürü kimseye ceza verilemez. Kişinin yargı alanında en önemli güvencelerinden birini oluşturan bu ilke tüm uluslararası belgelerde, anayasalarda ve ceza yasalarında yer almıştır. Ancak öteden beri hukukun bu temel ilkesi özellikle siyasal nitelikli davalarda bir kenara itilmiş, siyasal amaçlarla suçlamalar yapılmış ve ağır mahkûmiyet kararları verilmiştir. Değerli hukukçu Atilla Coşkun yıllardan beri yaptığı araştırmalar sonunda yayımladığı “Nâzımın davaları” adlı yapıtında bu hukuk dışı uygulamaların ilginç ve somut örneklerini sergiliyor.

Ünü evrenselliğe ulaşmış, ülkemizin yüz akı büyük Türk Ozanı Nazım Hikmet hakkında 1925 yılından 1938 yılına kadar 11 dava açıldığını ve 34 yıla yakın ağır hapis cezası verildiğini saptayan Atilla Coşkun; bu davalar görülürken yürürlükte bulunan “Kanunu Ceza” (Ceza kanunu), Hiyaneti vataniye kanunu ve 1925 yılında yürürlüğe konulan Takriri sükûn kanununda, bugünkü 141-142. maddeler anlamında sınıf mücadelesine ilişkin bir düzenlemenin, komünist cemiyet kurma ya da propaganda eylemlerinin suç konusu olarak yer almadığını, oysa yapılan yargılamalarda yasada bu tür eylemler varmışçasına mahkûmiyet kararları verildiğini

anlatıyor. Yine yazar, İstiklâl Mahkemesi savcılığınca 30/3/1925 gününde ilk toplu soruşturmanın başlatıldığı tarihte “Kanunu ceza”da, ülkenin iç güvenliğine ilişkin bölümde padişah ve Hilafeti koruyan hükümler bulunduğunu, bu hükümlere dayanılarak Nazım Hikmet ve arkadaşlarını cezalandırmanın olanaksız olduğunu, ancak olaydan sonra 29/4/1925 gününde üç günlük bir görüşme sonucu yürürlükteki yasada değişiklik yapılarak yürürlüğe konulduğunu, bu yeni hükümler geriye yürütülerek Nazım Hikmet ve arkadaşları hakkında uygulandığını, oysa yeni yapılan bu değişikliğe göre bile suçun oluşması için “silahlı isyan” ve benzeri zor öğelerinin gerçekleşmesi gerektiğini, bu öğeler gerçekleşmediği halde İstiklâl Mahkemesi’nce mahkûmiyet kararı verildiğini ve verilen hükmün de kesin olup itiraz ya da temyiz yolu bulunmadığını açıklamaktadır.

Yargılama tarihimizin gösterdiği gibi siyasal davalarda iktidarlar belli politik hedeflere ulaşabilmek için özel yasal düzenlemelere baş vurmuşlar, İstiklal Mahkemeleri, sıkıyönetim askeri mahkemeleri gibi siyasal iktidara bağımlı ya da hukuk açısından “mahkeme” olarak nitelenmesi olanaksız kurullar oluşturmuşlar ve yargı organları üzerinde baskı yöntemleri uygulayagelmışlerdir. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinin yasal düzenleme ve uygulamaları da bunun son örnekleri olmuştur.

Atilla Coşkun tarafından hazırlanan “Nazım’ın davaları” adlı incelemede Nazım’ın dava dosyaları ayrı ayrı irdelenmiş ve her dava hakkında belgelere dayalı bilgiler verilmiştir.

Nâzım Hikmet ve arkadaşları hakkında açılan davaların ortak özelliği, bunların siyasal iktidarlara bağımlı ve çoğunluğu hukukçu olmayan mahkemeler tarafından görülmesi ve hükme bağlanmasıdır. Verilen kararların yürürlükteki yasalara ve “kanunsuz suç olmaz” ilkesine aykırılığı da davaların ikinci ve önemli bir özelliğini oluşturmaktadır.

Harp okulu olayı

Örneğin 1938 yılında açılan Harp Okulu davası, Harp okulu salonlarından birinde birisi hâkim binbaşı ve dördü de kıta subaylarından oluşan beş kişilik bir mahkeme tarafından görülmüştür. Bu hâkimler, yürütme organı tarafından görevlendirilen siyasal iktidara bağımlı hâkimlerdir. Dava harp okulu binası içinde kapalı kapılar ardında görülmüştür. Bu davada Nâzım Hikmet hakkında ileri sürülen suç komünist örgüt kurmak, komünizm propagandası yapmaktır. Buna karşın askeri savcı Nazım Hikmet’in askeri ceza yasasının 94. maddesine göre “Birden ziyade askeri şahısları hep birlikte amire veya üste itaatsizliğe teşvik ederek” isyana tahrik suçundan cezalandırılmasını istemiş ve mahkeme de bu maddeye göre Nazım’ı 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırmıştır. Bu karar Askeri Yargıtay’ca onanmıştır. Oysa Atilla Coşkun tarafından da kitapta açıklandığı gibi, iddia yerinde görülse bile mahkemenin görevsizlik kararı vererek davayı sivil mahkemeye göndermesi gerekirdi. Oysa mahkeme bu savunmayı geri çevirmiş ve Askeri Ceza Yasası’nda olayla ilgili bir suç bulunmadığı halde, komünist örgüt kurma ve komünizm propagandasını yorum yoluyla “Askeri isyana teşvik”

olarak kabul etmiş ve “kanunsuz suç olmaz” ilkesine aykırı olarak mahkûmiyet kararı vermiştir. Donanma komutanlığı askeri mahkemesinde de aynı hukuk dışı yol izlenmiştir.

Adaletsizliğin itirafı

Mahkeme kararının haksızlığı, daha sonra Askeri Ceza Yasası’nın 148. maddesinde yapılan bir değişiklik ve bu değişikliğin gerekçesiyle dolaylı olarak kabul edilmiştir. Gerçekten bu olaydan sonra sözü geçen 148. maddeye şu fıkra eklenmiştir: “Türk ceza kanununun 141-142. maddelerinde yazılı olan cürümleri, ordu içinde veya ordu mensupları ve askeri fabrika ve müesseselerdeki müstahdemler veya işçiler arasında işleyenlerin cezaları yarıdan aşağı olmamak üzere arttırılır.”

Bu değişikliğin hükümet gerekçesini Atilla Coşkun’un araştırmasından okuyalım: Son senelerde devletimizin hukuki, siyasi, iktisadi nizamlarını ve Teşkilatı esasiye kanunu ile muayyen olan ana vasıflarını bozmak maksadıyla bilhassa yabancı rejimler lehine olarak ordu idaresinde sistematik şekilde hariçten propagandalar yapılmakta olduğu ve ordu mensupları arasında henüz kemale gelmemiş birkaç askeri talebe ile tahsil ve tecrübeleri noksan er ve erbaşların bu fikirlere temayül ettirilmiş bulunduğu müşahede edilmiştir.

“Devlet kuvvetlerinin en mühim kısmını teşkil eden ordu içinde yapılan istenen bu kabil suikastların failleri hakkında gereken kanuni takibat yapılmış, şiddetle tenkil ve tecziye edilmişlerse de (..) bu gibi propagandalar hakkında As. Ceza mevzuatında daha

sarih ve maksadı temine yarar hükümler vaz'ı zaruret halini almış ve nitekim TCK'nun 141 ve 142. maddelerine bu düşüncelere mabni yeni hükümler konulmuştur.

“Yukarıda izah olunan sebeplerle zaruretlere binaen As. Ceza kanununun 148. maddesi tevsi edilmiş ve askerliğe ve orduya bu suretle tecavüz eden bu askeri suçları işleyen sivillerin de askeri kazaya tabiiyetini temin etmek., (amacıyla) As. Mh. U. K. nun 3 ve 30. maddelerine o yolda birer fıkra eklenmiştir.”

Bu gerekçeyi aktaran Atilla Coşkun konuyla ilgili şu açıklamayı yapıyor: “Böylece, hükümet gerekçesinde ad verilmeksizin Nâzım Hikmet ve Harp Okulu ile Donanma Komutanlıkları Askeri Mahkemeleri'ndeki yargılama vurgulanıyordu. Bu tutumuyla hükümet, Donanma ve Harp Okulu Askeri Mahkemeleri'nin Nazım'la ilgili kararlarının, ceza hukukunun “Kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesine aykırı olarak verildiğini, bu nedenle de haksız ve hukuka aykırı olduğu gerçeğini kabul ediyordu.”

Mahkeme de kabul ediyor

Bu yasa değişikliğinden sonra Nazım Hikmet, askeri mahkeme başkanlığına bir itiraz dilekçesi vererek ve bu yasa değişikliğini dayanak göstererek cezanın kaldırılmasını istemiştir. Bu itiraz hakkında mahkemece verilen kararda şöyle denilmiştir:

“İddia olunan komünistlik fikirlerinin neşrine teşebbüs keyfiyeti davaya mevzu teşkil etmiş, ancak Askeri Ceza Kanunu'nda ayrı bir hüküm bulunmadığından hadise askeri isyana tahrik mahiyetinde telakki olunarak

94. maddeye tevfikân hükmü verilmiştir...”

Böylece kararı veren mahkeme de “kanunsuz suç olmaz” ilkesine aykırı hüküm verildiğini kabul etmiştir.

Atilla Coşkun’un bu araştırması Nazım Hikmet ve arkadaşları hakkında açılan davaların bilinmeyen yönlerini aydınlatmış, verilen kararların hukuksuzluğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

İnsan hakları, düşünce açıklama özgürlüğü, hukuk devleti ve demokratik ilkelerin, insanlığın gündeminde en önemli yeri aldığı bir dönemde geçmişi daha iyi tanımak ve geleceğe güvenceler sağlamak açısından bu araştırmaları izlemekte yarar olduğu inancındayız.

NÂZİM'İN YURTTAŞLIĞI

İnsanı düşününce akla “yaratıcılık” geliyor ve insan yarattığı ve ürettiği oranda değer kazanıyor. Bu yaratıcılık kendini özellikle bilim, sanat ve yazın alanlarında gösteriyor. Bilim adamları, ünlü sanatçılar ve yazarlar bunun örnekleridir. Büyük Türk Şairi Nazım Hikmet; sanat, yazın ve şiir alanındaki yaratıcı gücüyle Türkiye’de ve tüm dünyada kendini tanıtmış ve ünü evrenselliğe ulaşmış bir sanatçıdır. Dünyada Türkiye denilince akla Atatürk, Nazım Hikmet ve Nasrettin Hoca gelmektedir.

Bilindiği gibi bilim adamlarının ve büyük sanatçıların çoğu yaşadıkları toplumsal düzenle bağdaşamazlar, düzene karşı çıkarlar. Çünkü düşünsel gelişmeleri, bilimsel buluşları, onları düzenin hazmedemeyeceği aşamalara götürür. Bu nedenle düzenin temsilcileri onları suçlar, kamuoyunda yıpratmaya çalışır. Yasalar, mahkemeler, cezaevleri onlar içindir.

Nazım Hikmet’in, insan hakları, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm üzerine düşünceleri, yürürlükteki düzenin temsilcilerini tedirgin etmiş ve hakkında 11 kez dava açılmasına neden olmuştur. Nazım, bu davalar sonunda toplam olarak 34 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmış, bu cezanın 16 yılını çekerek, 61 yıllık yaşamının 16 yılını cezaevlerinde geçirmiştir. Daha sonra

çıkarılan af yasası ile Nazım Hikmet özgürlüğüne kavuşmuş ama karanlık güçler peşini bırakmamıştır. Hazırlanan tertipler, tuzaklar ve izlemeler sonunda ciddi yaşam tehlikesiyle karşı karşıya kalan büyük şair çok sevdiği yurdundan ve halkından uzaklaşmak zorunda kalmış ve ülkeden ayrılmıştır.

İşte ünlü şair bu aşamada yurttaşlıktan çıkarılmıştır.

Bakanlar Kurulu Kararı

Nazım Hikmet'in yurttaşlıktan çıkarılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı şöyledir:

“Pasaportsuz olarak İstanbul'dan Romanya'ya kaçan ve oradan da Moskova'ya giderek havaalanında memleketi aleyhinde beyanatta bulunduğu ve müteakiben radyo yayınlarında Türkiye'nin hükümet şekli ve hükümeti idare edenler aleyhine geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatıyla Sovyet hükümetinin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist Nazım Hikmet Ran'ın kendisine bu hizmeti terk etmesi hususunda yapılacak tebligatın da bir fayda vermeyeceği mülahaza edildiğinden Türk vatandaşlığından çıkarılması; İçişleri Bakanlığı'nın 25/7/1951 ve 40945 sayılı yazısı üzerine 1321 sayılı kanunun 10. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 25/7/1951 tarihinde kararlaştırılmıştır.

“C. Başkanı C. Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Başbakan Yar. F. L. Karaosmanoğlu, Ad. Bak. R. Nasuhioğlu, M. Sav. Bak. H. Köymen, İçişleri Bak. H. Özyörük, Dışiş. Bak. F. Köprülü, Maliye Bak. H.

Polatkan, M. Eğ. Bak. T. İleri, Bay. Bak. K. Zeytinoğlu, Eko. ve Tic. Bak. Muhlis Efe, Sağ. ve Sos. Yard. Bak. H. Üstündağ, Güm. ve Tek. Bak. R. S. Burçak, Tar. Bak. R. Ökmen, Ulaş. Bak. S. Kurtbek, Çalış. Bak. N. Özsan, İşlet. Bak. Namık Gedik.”

Bu karar, o tarihte yürürlükte bulunan yasaya, savunma hakkına ve hukuka aykırı, kanıtsız, soyut, önyargılı bir karardır.

1— 1312 sayılı Vatandaşlık Yasası’nın 10. maddesine göre bir kişinin yurttaşlıktan çıkarılabilmesi için, yabancı bir devletin o kişiye bir hizmet görevi vermesi, kişinin o hizmeti kabul etmesi ve yerine getirmesi gerekir, oysa karardan da anlaşıldığı gibi Nazım Hikmet’e verilmiş bir görev yoktur, sadece bir propaganda iddiası vardır. Propaganda, vatandaşlıktan çıkarma nedeni olamaz. Nazım’a bir hizmet verildiği, bu hizmetin kabul edildiği iddiası soyut, kanıtsız, varsayıma dayalı bir iddiadır.

2— Yasaya göre, yabancı devlet tarafından kişiye verilen hizmeti terk etmesi için (böyle bir hizmet varsa) o kişiye tebligat yapılacaktır. Buna rağmen ilgili bu görevi terk etmez ve sürdürürse işlem yapılacaktır. Nazım Hikmet’e böyle bir tebligat yapılmamış, savunması alınmamış ve böyle bir tebligatın yapılmasında bir yarar bulunmadığı kararda açıklanmıştır. Yani Bakanlar Kurulu yasaya aykırı karar verdiğini, karar metninde itiraf etmektedir. Bu da yasalarımızın ve uluslararası belgelerin kutsal bir hak olarak nitelediği savunma hakkına aykırıdır.

3— Kararda Nazım Hikmet’in havaalanında

memleketi aleyhine sözler söylediği, radyoda Türkiye'nin hükümet biçimi ve yöneticiler aleyhine propaganda yaptığı, Sovyet hükümetinin hizmetine girdiği ileri sürülmüştür.

Ancak bunlar, soyut birer iddia olarak kalmıştır. Bu suçlamaların incelenmesi, yabancı basın, radyo-televizyon bültenlerinin getirilmesi, irdelenmesi ve bunların gerçeğe uygun olup olmadığının araştırılması gerekirdi. Böyle bir inceleme ve araştırmanın yapılmadığı karardan anlaşılmaktadır.

Açıklanan hukuksal durum karşısında Bakanlar Kurulu kararı "keen lem yekûn" yok sayılmak gerekir.

Yurttaşlık Konusu Mahkemede

Bakanlar Kurulunun verdiği haksız ve hukuk dışı yurttaşlıktan çıkarma kararının kaldırılması ve Nazım Hikmet'e yurttaşlık hakkının geri verilmesi istemiyle değerli meslektaşların Avukat Atilla Coşkun, Metin Şekercioğlu ve Bilgin İnanç'la birlikte Nazım'ın kız kardeşi Samiye Yaltırım adına Bakanlar Kurulu'na yaptığımız başvuruya yasal süresi içinde yanıt verilmemiş ve Ankara İdare Mahkemesi'nde adı geçen kararın iptali için tarafımızdan bir dava açılmıştır. Ankara İkinci İdare Mahkemesi, davamızın esasına girmemiş, Bakanlar Kurulu kararının yasaya ve hukuka uygun olup olmadığını incelememiş, Nazım Hikmet'in kız kardeşi Samiye Yaltırım'ın olayda menfaat ilişkisi bulunmadığı ve dava hakkı olmadığı gerekçesiyle davamızı reddetmiştir. Bu gerekçeye göre bu davanın Nazım Hikmet tarafından açılması gerekmektedir. İdare Mahkemesi'nin bu kararı tarafımızdan Danıştay

nezdinde temyiz edilmiş ve kararın bozulması istenmiştir. Bu istemi inceleyen Danıştay 10. Dairesi de yerel mahkemenin kararını yerinde bularak, davacının olayda menfaat ilişkisi olmadığı gerekçesiyle kararı onaylamıştır. Danıştay'ın bu onama kararına karşı tarafımızdan "Karar düzeltmesi" (tashihi karar) isteminde bulunulmuş ve idare mahkemesinin kararının bozulması bir kez daha istenmiştir.

Bu başvurumuzda şu düşüncelere yer verilmiştir:

1— Yönetmelik bir işlem hakkında dava açabilmek için yasaya göre olayda davacının bir menfaat ilişkisi olması gerekir. Nazım Hikmet'in vatandaşlığını ortadan kaldıran Bakanlar Kurulu kararıyla Nazım'ın kız kardeşi Samiye Yaltırım'ın menfaatlerinin bozulduğu açıktır. Yasanın öngördüğü menfaat ilişkisi maddi olabildiği gibi manevi de olabilir. Samiye Yaltırım, ağabeyi Nazım Hikmet'in yurttaşlıktan çıkarılmasından büyük acı duymuştur. Bu da doğal bir duygudur. Bu manevi menfaat ilişkisi, Nazım'ın kız kardeşine dava hakkı verir ve vermedir.

2— Ölü bir kişiye hakaret edilse ve halkın gözünde küçük düşürülse, bu hakareten acı duyan ölünün yakınları, örneğin eşi, annesi, babası, kardeşleri tazminat davası açabilirler. Nitekim daha önce Mustafa Taşar adında birisi tarafından Nazım Hikmet'e hakaret edilmişti. Biz avukatları, Nazım Hikmet'in kızkardeşi Samiye Yaltırım adına ve Mustafa Taşar aleyhine Ankara Hukuk Mahkemesi'nde tazminat davası açmıştık. Bu dava önce "olayda Samiye Yaltırım'ın menfaat ilişkisi bulunmadığı" gerekçesiyle reddedilmişti. Yaptığımız

başvuru sonunda Yargıtay Dördüncü Hukuk Dairesi dava hakkımızı kabul etmiş ve tazminata hüküm verilmesi gerektiği yolunda mahkeme kararını bozmuştu. Bu kararda şöyle deniliyordu:

“...Davacının ölmüş kardeşinin, küçültme, aşağılama amacıyla sapık olarak nitelendirilmesi aynı zamanda davacının kişisel varlığına da yönelmiş bir saldırı niteliğindedir. Öte yandan, Yahudi kökenli olarak gösterilip aşağılanması da doğrudan doğruya davacının kişilik hakkına yönelik ayrı bir saldırı oluşturmıştır. Dairemizin öteden beri kökleşmiş içtihadı da bu yolda olduğu gibi, öğreti de aynı doğrultudadır.

Mahkemenin, bu maddi ve hukuki olguları ve olayda Borçlar Kanunu’nun 49. maddesi koşullarının davacı bakımından gerçekleştiği gözetilmeksizin davayı reddetmiş olması usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir. Mahkemece yapılacak iş, uygun bir tazminata hükmetmekten ibarettir. Temyiz olunan hükmün gösterilen nedenle bozulmasına...” (6/7/1988 gün, 1988/2991 esas ve 6936 sayılı karar)

Yurttaşlık konusunda da aynı durum söz konusudur. Samiye Yaltırım, ağabeyinin yurttaşlıktan çıkarılmasından büyük acı duymuştur. Özellikle şiir ve sanat alanında ünü evrenselliğe ulaşmış ve bütün dünyanın saygı ve sevgisini kazanmış bir insanın yurttaşlıktan çıkarılmasının kız kardeşine acı ve üzüntü vereceği kuşkusuzdur. Bu “manevi menfaat ilişkisi” nedeniyle Sami Yaltırım’ın dava hakkının kabulü hukukun gereğidir.

Temelde Nazım Hikmet’i yurttaşlıktan çıkarmaya

kimsenin gücü yetmez. O, sanatıyla, şiiriyle, yaratıcı gücüyle, yurt ve insan sevgisiyle Türkiye insanının ve dünya halklarının yüreğinde yerini almıştır. Biz burada biçimsel bir sorunun geçirdiği aşamaları özetlemeye çalışıyoruz.

Nazım bir kitabının önsözünde şunları söyler:

“Bu kitabın yazarı, yüreğini, kafasını, kalemını, boydan boya ömrünü halkına vermiş olmakla övünen sıradan bir Türk şairidir.

Şiirimin kökü yurdumun topraklarındadır. Ama dallarıyla bütün topraklara, doğuda, batıda, güneyde, kuzeyde uçsuz bucaksız yayılan bütün topraklara, o topraklar üzerinde kurulmuş medeniyetlere, büyük dünyamıza uzanmak istedim.”

Nazım Türk diline sevgisini da şöyle anlatıyor:

“Bir köylü toprağını ve öküzünü, bir marangoz tahtasını ve rendesini nasıl severse ben de Türk dilini öyle seviyorum.”

Nazım ile Neruda’ya Barış Ödülü verildiği zaman Neruda şunları söylemişti:

“Nazım’ın yaşadığı bir dünyada, Barış Ödülü’nü onunla paylaşmak benim için büyük bir onurdur.”

Başka söze gerek var mı?

Bölüm:

ANTI-TERÖR YASASI

UMUT HANGİ DAĞIN ARDINDA?

Ceza yasasının ünlü 141 - 142. maddelerinin kabulünden bu yana 55 yıl geçti. Salt düşünce açıklamasını cezalandıran bu maddeler ülkemizde bilim, sanat ve kültür alanlarındaki gelişmeleri köstekledi, engelledi. Özellikle 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde bu maddeler yoğun biçimde uygulandı. Gençlik dernekleri, Aydınlık, Disk, Tös, Töb-Der, Barış Tıp, Tsip, Köy-koop, TYS, Halkevleri, TKP, TiİKP vb. örgütler hakkında açılan davalarda bu maddelere dayanıldı.

Yürürlüğe girdiği günden bu yana bu maddeler eleştirildi, kaldırılması için mücadeleler verildi. Yarım yüz yılı aşkın bir zamandan beri verilen ve gittikçe yoğunlaşan bu mücadeleler sonunda siyasal iktidarın temsilcileri de kendi açılardan, siyasal amaçlarla da olsa, düşünce açıklamanın suç oluşturmaması ve maddelerin kaldırılması gerektiğini açıklamaya başladılar. Bu açıklamalar demokrasiden yana kişi ve kuruluşlar tarafından olumlu karşılandı.

Geçtiğimiz mart ayında Cumhurbaşkanı cezaevlerinin boşaltılması gerektiğinden söz ederken, ANAP iktidarının bir “Tecil” yasası hazırladığı ve ceza evlerinin bu yolla boşaltılacağı haberleri basında yer aldı. Anayasayı tümünden değiştirerek bir başkanlık sistemi getirmeyi amaçlayan ANAP iktidarı, Anayasa’da yapılacak

küçük bir değişiklikle af ilan etmek mümkün iken, siyasal kimi düşüncelerle “Tecil” yasası çıkarmayı yeğledi. Daha sonra yasa “Şartlı salıverme” ye dönüştürüldü.

Ülkemizin demokrasi açısından önemli ve güncel sorunları olan ayırimsız, geniş kapsamlı genel bir af, 141 - 142. maddelerin kaldırılması ve 12 Eylül’ün tasfiyesi üzerindeki tartışmalar sürerken siyasal iktidarın “Terörle mücadele kanunu” adı altında bir yasa tasarısı hazırladığı ve “Tecil” ya da “Şartlı salıverme”nin de bu yasa içinde yer alacağı haberleri basına yansıdı. Bayram öncesinde, iki gün içinde tasarı yasalaştırıldı.

Dağ fare doğurmuştu.

12 Eylül döneminde sıkıyönetim askeri mahkemelerinin ve Askeri Yargıtay’ın sağ ve sol görüşlü kişiler arasında ayırım gözeterek çift standart uygulaması demokrat kamuoyunda tepkiler yaratırken aynı uygulama bu kez yasama organı tarafından yapıldı. Eşitsiz, adaletsiz bir şartlı salıverme yasası çıkarıldı.

141 - 142. maddelerin kaldırıldığı ilan edilirken bu maddeler daha ağırlaştırılarak, “Suçların yasallığı ilkesi” bir kenara itilerek Anti-terör yasasına yerleştirildi. Böylece Anayasa’nın eşitlik ilkesine, ceza hukuku’nun ana kurallarına, uluslararası antlaşmalara aykırı bir yasa yürürlüğe konuldu.

Yasada yer verilen hükümlere bakıldığı zaman görülen şudur:

Eşitlik ilkesine aykırılık

Antiterör yasasının geçici 4. maddesinde TCY’nın 125 ve 146-1-2. maddeleriyle öteki kimi maddeler

kapsam dışı bırakılmış iken aynı yasanın 149 ve adi suçlara ilişkin öteki maddeleri kapsam içine alınmıştır. Yine yasanın geçici 1. maddesiyle cezalar beşte bire indirilirken geçici dördüncü maddede devlet iradesi aleyhine işlenen suçlar için bu indirim 1/3'e yükseltilmiştir. Bu hükümlerin, hükümlüler arasında eşitlilik ve adaletsizlik yarattığı açıktır. Bu nedenle İstanbul 2 No.'lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi eşitlilik iddialarını ciddi bularak konunun Anayasa Mahkemesi'ne götürölmesine karar vermiş ve daha sonra Ankara 4. Kolordu Komutanlığı Askeri Mahkemesi de aynı doğrultuda bir karar almıştır.

Anayasa Mahkemesi ve Eşitlilik İlkesi

Anayasa mahkemesi daha önce verdiğı kararlarda "Yasa önünde eşitlilik" ilkesinden ne anlaşılması gerektiğini açıklamıştır. Yüksek mahkeme bu konuda şöyle demektedir:

"Anayasanın 'Eşitlilik' başlığını taşıyan 12. maddesinin 2. fıkrasında 'Hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.' denilmektedir. Bu maddenin birinci fıkrasında ise 'Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşitlidir.' Hükümü yer almıştır. Bu maddenin birinci fıkrasında anlatılan kanun karşısında eşitlilik ilkesi, ikinci fıkrasında hükme bağlanan hiçbir kişiye veya topluluğa imtiyaz tanınamayacağı hükümü ile, bugün için, bir bütün meydana getirmektedir. Gerçekten, ikinci fıkra, bir tek kişiye veya birtakım topluluklara, aynı durumda bulunan yurttaşlardan daha çok veya daha geniş hak ve yetkiler tanımak yoluyla kanun karşısında

eşitlik ilkesinin çiğnenmesini yasak etmekle birinci fıkra hükmünü başka bir yönden açıklamaktadır⁽³⁹⁾.

Yine Anayasa mahkemesi başka bir kararında: “Hukuk devleti, (Hukukun üstünlüğü) temeli üzerine oturur; (Kanun önünde eşitlik) bu temelde esaslı bir unsurdur...” demektedir.⁽⁴⁰⁾

Burada anımsatmakta yarar vardır ki kararda sözü edilen 1961 Anayasasının 12. maddesindeki Eşitlik ilkesi 1962 Anayasasının 10. maddesinde de aynen yer almıştır.

Ayrıca Anayasa mahkemesi 17/9/1990 gün, 989/35 esas ve 990/22 sayılı kararında da “Aynı durumda olanlar için ayrı düzenleme Anayasaya aykırılık oluşturur.” diyerek bu değerlendirmesini sürdürmüştür.

Bu kararların ışığı altında Antiterör yasasına bakalım:

3713 sayılı Terörle mücadele kanunu’nda aynı durumda olanlar için eşitsiz düzenleme yapılmıştır. Böylece hukuksal eşitlik ilkesi bozulmuştur. Ceza yasasının 125 ve 146/1-2. maddelerine göre ölüm ve ömür boyu ağır hapis cezasına hükümlü olanlarla, şartlı salıvermenin kapsamı içine alınan 149, 168, 171, 173. maddelerden ceza alanlar arasında ayırım yapılmıştır.

Oysa bu maddelerin hepsi de Ceza yasasının birinci kitabında, Birinci Bab altında “Devletin şahsiyetine karşı cürümler” başlığı ile düzenlenmiştir. Yani bu maddeler

³⁹ 29/11/1966 gün, 1966/11-44 sayılı karar

⁴⁰ 19/4/1966 gün ve 966/1-21 sayılı karar

nitelik bakımından aynı durumda olan, aynı nitelikteki suçları düzenleyen maddelerdir. Böylece Anayasa Mahkemesi'nin "Aynı durumda olanlar arasında ayrı düzenleme yapılması eşitlik ilkesine aykırı düşer" şeklindeki görüşü, burada gerçekleşmiştir.

İnfaz hukuk açısından:

Öte yandan Ceza infaz hukukuna göre, hükümden sonra hükümlünün suçla bağı kesilir. O artık hükümlüdür. Hangi suçu işlemiş olursa olsun, bu suça göre işleme tabi tutulamaz. Hemen söyleyelim ki "Şartlı salıverme" de İnfaz Hukuku'nu ilgilendiren bir konudur.

Suçların yasallığı ilkesi

Anti-terör yasanın çoğu maddeleri Anayasa'nın 38. maddesiyle öngörülen ve Ceza Hukuku'nda önemli bir yeri olan "Suçların yasallığı" ilkesine aykırı olarak düzenlenmiştir. Suçların yasallığı ilkesi, suçların ve 1 suç öğelerinin yasada açık seçik, hiçbir duraksamaya ve değişik yoruma elvermeyecek biçimde açıklanmasıdır. Vatandaş, hangi davranışın, hangi eylemin suç oluşturduğunu bilmelidir. Bu da suça ilişkin yasaların yoruma elverişli olmayacak biçimde düzenlenmesini gerektirir.

Bu, insan hak ve özgürlüklerinin de bir güvencesidir.

Yasanın özellikle terörü tanımlayan birinci maddesi, TCY'nın 141. maddesinin yerini alan 7. maddesi, aynı yasanın 142/3. maddesinin yerini alan 8. maddesi "suçların yasallığı" ilkesine aykırı biçimde düzenlenmiştir.

Yasanın yedinci maddesi, terörü tanımlayan birinci maddeye gönderme yapmıştır. Terörü tanımlayan birinci madde şöyledir:

“Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik ekonomik düzenini değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak, veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir.”

Çağımızın ceza yasalarında terör suçları tanımlanırken “şiddet” kavramı kullanılmaktadır. Şiddet, terörün tanımında temel öge sayılmaktadır. Nitekim Ceza Yasası’nın 141-142. maddeleri 1936 yılında İtalyan Ceza Yasası’ndan yasamıza aktarılırken “zor” ögesini içeriyor ve bu maddelerde “şiddet kullanarak” sözleri bulunuyordu. Bu sözler 1938 yılında maddelerden çıkarıldı.

Antiterör Yasası’nın yukarıya alınan birinci maddesinde terör suçlarının yöntemini belirleyen “baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle” sözleri hem gereksiz hem de suçların yasallığı ilkesine ters düşmektedir. Bu kavramlar değişik yorumlara neden olabilir, uygulamada duraksamalar yaratabilir ve değişik kararların oluşturulmasına olanak verebilir. Böylece suçsuz insanların suçlanmalarına da neden olabilir. Bir grev eylemini, bir yürüyüşü, yayınlanan bir bildiriye, yapılan bir konuşmayı, “sin-

dirme, korkutma, yıldırma, ya da baskı amacıyla yapılmış saymak mümkündür. Burada değerlendirmeyi yapacak hâkimin kişiliği, düşünsel yapısı da rol oynamaktadır.

Örneğin Zonguldak grevi ve yürüyüşü günümüzde yapılsaydı Antiterör Yasası'na göre soruşturma açılabilir, bu eylemin terör eylemi olduğu ileri sürülebilirdi. Bu eylemde baskı, korkutma, yıldırma ve sindirme amacının gerçekleştiği söylenebilirdi. İşte bu tür yasal düzenlemeler terörle ilgisi olmayan kişi ve kuruluşların suçlanması sonucunu doğurabilecek kararların oluşmasına neden olabilecektir.

Öte yandan anımsatmakta yarar vardır ki, TCY'nın 146. maddesinin uygulanmasında, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin ve Askeri Yargıtay'ın kararlarında görüldüğü gibi "Cebir" in maddi de olabileceği manevi de olabileceği kabul edilmiştir. Terör suçlarının tanımlanmasında silahtan söz edilmediğine göre, korkutma, yıldırma, sindirme ve baskı gibi açık olmayan kavramlar kullanıldığına göre, sindirmenin, korkutmanın, yıldırmanın manevi de olabileceği görüşüne varılarak terör amacı taşımayan yasal eylemlerin suçlanması mümkün olabilecektir.

Madde bu niteliği ile "suçların yasallığı" ilkesi açısından ağır sakıncalar taşımaktadır.

Eylemler açısından

Yine yasanın terörü tanımlayan bu birinci maddesinde suç olarak gösterilen eylemler şöyle sıralanmıştır:

A — Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini,

- B — Siyasal düzeni,
- C — Hukuksal düzeni,
- Ç — Sosyal düzeni,
- D — Laik düzeni,
- E — Ekonomik düzeni değiştirmek,
- F — Türk devletinin varlığını tehlikeye düşürmek,
- G — Devlet otoritesini zaafa uğratmak,
- H — Devletin iç ve dış güvenliğini bozmak,
- I — Kamu düzenini bozmak,
- J — Genel sağlığı bozmak, amacıyla girişilen eylemler.

Önce söyleyelim ki bütün bu kavramlar soyut, açıklıktan uzak her yöne çekilebilir kavramlardır. Cumhuriyetin nitelikleri nedir? Siyasal düzen, ekonomik düzen, kamu düzeni ne demektir?

Anayasada herhangi bir ekonomik düzen yer almadığına göre Antiterör yasasının sözünü ettiği ekonomik düzen hangi düzendir? Kapitalist, sosyalist ya da karma ekonomi düzeni midir? Türk devletinin ve cumhuriyetinin varlığı ne zaman hangi hallerde tehlikeye düşürülmüş olacaktır? Devletin otoritesi ne zaman zaafa uğratılmış sayılacaktır? Devletin iç ve dış güvenliği ne zaman bozulmuş kabul edilecektir?

Bütün bu kavramlar elastiki, anlaşılması güç kavramlardır. Örneğin “kamu düzeni” kavramı üzerinde Anayasa Mahkemesi şöyle demektedir:

“Aynı suretle, bu konuda bir diğer sınır olmak üzere kabul edilmiş bulunan ‘kamu düzeni’ deyimini ise,

belli edilmesi daha güç bir anlam kapsamaktadır. Nitekim yerli ve yabancı birçok hukuk eserlerinde, çeşitli alanlardaki kişi haklarını sınırlayan bu terim sık sık görülmekte fakat tarifine pek az rastlanmaktadır. Yapılan açıklamalarda ise bunun tarifinin güç olduğu kabul edildikten sonra çeşitli açılardan izahına çalışıldığı görülmektedir. Bu suretle yapılmış olan tariflerin incelenmesi sonucunda kamu düzeni deyiminin; toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilatının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, bir başka deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden bütün kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır.”(41)

Suçların yasallığı ilkesine aykırı olan bu tür düzenlemeler uygulamada adalet açısından tehlikeli sonuçlar doğuracaktır.

141-142. maddeler

Antiterör yasası, bu maddelerin kaldırıldığını açıklamaktadır. Oysa yasanın birinci, 7 ve 8. maddeleri birlikte incelendiği zaman görülür ki adı geçen maddeler kaldırılmamış, daha da ağırlaştırılarak bu yeni yasaya yerleştirilmiştir. Yukarıda yasanın gönderme yaptığı ve terörü tanımlayan birinci maddesi üzerinde suçların yasallığı açısından düşüncelerimizi anlatmıştık. Gerçekten 7. ve 8. maddeler, ünlü 141-142. maddelerin yerini alırken daha da ağırlaştırılmıştır.

Bunu açıklayalım:

⁴¹ Resmi gazete 28/2/1966 gün. (1965-58 S.K.) yine Resmi gazete 17/12/1964 gün. (1964/61 sayılı karar.)

A — 141-142. maddelerde: Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini, genel sağlığı bozmak eylemleri yoktu ve böyle bir düzenlemeye yer verilmemişti. Antiterör yasasında ise bunlar vardır ve suçlar daha da genişletilmiştir.

B — 141-142. maddelerde “düzeni devirmek”, “ortadan kaldırmak”, “topyekun yok etmek” deyimleri yer alıyordu. Bunlar suç öğeleriydi. Oysa antiterör yasasında “değiştirmek” deyimini kullanılmıştır. Yani devirmek, yok etmek, ortadan kaldırmak değil sadece değiştirme amacı ile hareket edilmesi suç sayılmıştır.

C — 141-142. maddelerde Baskı, korkutma, sindirme, yıldırma ve benzeri yöntemler yoktu. Antiterör yasasının 7. maddesinin gönderme yaptığı birinci maddesinde bunlara da yer verilmiştir.

Yasanın 7. maddesine göre, Anayasa’da belirtilen cumhuriyetin niteliklerini, ekonomik, sosyal, hukuksal düzenini vb. baskı, yıldırma, sindirme, korkutma yöntemleriyle değiştirme amacı (ki bu konuşma ile, yazı ile, bildiri ile, toplantı ile yürüyüşle olabilir) ile hareket suç sayılmıştır.

Ceza yasasının 142/3. maddesi de, anti terör yasasının 3. maddesiyle yeniden düzenlenmiş ve bu madde ile “düşünce suçu” sürdürülmüştür.

Böylece antiterör yasası, suç öğelerini, suçun tanımını daha da genişleterek, suç sayılan eylemleri daha da arttırarak, hangi eylemlerin suç oluşturduğunu anlaşılmaz hale getirerek 141 ve 142. maddeleri yeniden

düzenlemiştir.

Maddeler metin olarak, suç öğeleri ele alınarak hukuk açısından irdelendiği zaman “Biz 141-142. maddeleri kaldırdık, ülkemizde artık düşünce açıklamak suç değildir, demokrasiyi biz getirdik” diyenlerin ya yanılıya düştükleri ya da aldatmaca yoluna gittikleri ortaya çıkmaktadır.

Baskı gurupları

Bütün dünyada siyasal partiler dışında kalan derneklere, sendikalara, vakıflara ve benzeri kuruluşlara “Baskı gurubu” adı verilmektedir. Adına uygun olarak bu kuruluşlar, belli yasaların çıkarılması, kararların alınması için siyasal iktidar üzerinde çeşitli baskılar uygularlar. Görevleri budur. Baskı gurupları çoğulcu demokrasinin gereği olan kuruluşlardır. Antiterör yasasına göre, daha doğrusu bu tür, “suçların yasallığı” ilkesine aykırı olarak düzenlenen böylesine hükümlerle baskı guruplarının birçok eylemleri suçlanabilecektir.

İşkenceyi teşvik

Bir yandan “İşkencenin ve gayrı insani ya da küçültücü ceza ve muamelenin önlenmesine dair Avrupa sözleşmesi”ni onaylayarak işkencenin önlenmesi için her çeşit önlemleri alacağını vadeden siyasal iktidar öte yandan Antiterör Yasası’na getirdiği hükümlerle işkenceyi ve işkenceciyi teşvik etmekte ve ödüllendirmektedir.

İşkence suçlularının tutuksuz yargılanması, bu sanıklar için devlet tarafından avukat görevlendirilmesi, ücretlerinin devlet tarafından ödenmesi, emniyet

tutanaklarının mahkemelerde gizli oturumlarda okunması, güvenlik görevlilerinin para ile ödüllendirilmesi, onlara sahte kimlik, diploma, evlenme cüzdanı, nüfus kaydı, tapu senedi verilmesi, estetik ameliyatlara yüzlerinin değiştirilmesi ve haklarında “Memurun Muhakematı hakkında kanun” hükümlerinin uygulanması işkence olaylarını arttıracak ve işkencecilere cesaret verecektir.

Bu düzenlemelere göre, işkencecinin tutuksuz yargılanması, “yasa önünde eşitlik ilkesi” ne aykırıdır. Böylece vatandaşlarla bu kişiler arasında bir ayırım yapılmaktadır. Öte yandan sanık vatandaşların eylemlerini soruşturma görevini C. savcılarına veren yasa, işkence yapan polis memurunu, Memurun Muhakematı hakkındaki yasa yoluyla, niçin savcıdan alıp idareye vermektedir? Savcıya neden güvenilmemekte, polis hakkında dava açılıp açılmaması yetkisini ilçe idare ve il idare kurullarına vermektedir? Bu hükümlerle işkencecinin korunmak istendiği açıktır.

Suç ve Cezada orantı

Antiterör yasasının 5. maddesi, “Cezaların arttırılması” başlığı altında üç ve 4. maddelerde yazılı suçları işleyenlerin cezalarının yarı oranında arttırılacağı hükmünü getirmiştir. Ayrıca maddeye göre, “Bu suretle tayin olunacak cezalarda, gerek fiil için, gerek her nevi ceza için muayyen olan cezanın yukarı sınırı aşılabılır. Ancak şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalarda bu sınır ağır hapiste 36 yıl, hapiste 25 yıl, hafif hapiste 10 yılı geçemez.” demektedir. Bu hükme göre hâkim, örneğin beş yıllık bir ağır hapis cezasını 36 yıla kadar çı-

karabilecektir.

Böyle bir düzenleme, Ceza Hukuku'nun "Suçlarla cezalar arasında orantı" ilkesini ortadan kaldırmış ve sanığı güvenceden yoksun bırakmıştır.

Basın için cezalar

Yasa, 7. maddesinin 5. fıkrası ile gazete ve dergiler için çok ağır para cezaları ve sorumlu müdürler için altı aydan iki yıla kadar hapis cezası getirmiştir.

Yürürlükteki Basın yasası, çağdaş Basın yasalarına uygun olarak, Anayasanın "Suç ve cezaların kişiselliği" ilkesine göre sorumlu yönetmenler için hapis cezasını kaldırmış ve bu cezaların para cezasına çevrilmesini öngörmüştür. Oysa Antiterör yasasının yedinci maddesi sorumlu müdürler için hapis cezası kabul ederek basın yasasının açıkladığımız çağdaş görüşünden geriye dönmüştür.

Yasanın 8. maddesinin ikinci fıkrasında da sorumlu yönetmenler için 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası getiren bu yasa, Basın özgürlüğünü kısıtlayan hükümler getirmiştir. Özellikle gazete ve dergilerin yazarları ve yönetmenleri baskı altına girmişlerdir. Gerçekten basın mensupları, yazdıkları yazıları hazırlarken, haberleri oluştururken böylesine yoruma elverişli bir yasa karşısında hangi sözlerin, tümcelerin terör eylemi kapsamına gireceğini hangilerinin girmeyeceğini saptamakta zorluk çekecekler, kendilerine getirilen bir bildiriye ya da açıklamayı yayınlamakta duraksamaya gireceklerdir. Bu da onlar için gerçekten zor bir çalışma ortamı yaratacaktır.

Demokratik kitle örgütleri

Yasanın 7. maddesinin 4. fıkrasında, teröre destek oldukları tespit edilen dernek, vakıf, sendika ve benzeri kuruluşların faaliyetlerinin durdurulacağı, kapatılacağı ve mal varlıklarına el konulacağı, müsadere (zoralım) edileceği hükmü getirilmiştir.

“Destek olma” kavramı elastiki bir kavramdır, yoruma da elverişlidir. Böyle bir hükümle, siyasal iktidarlar tarafından tutulmayan örgütler üzerinde baskı kurmak ve onları ortadan kaldırmak mümkün olabilecektir. Yasanın önümüzdeki dönemlerde ortaya çıkacak uygulamaları tehlikeli sonuçlar doğuracaktır.

Savunma hakkı açısından

Terör suçu sanığının en fazla üç avukatla temsil edileceği hükmü de savunma hakkını kısıtlamıştır.

Yasanın 10. maddesinde yer alan bu hükmün yanında yine savunma hakkını kısıtlayan bir hükme daha yer verilmiştir. Buna göre, “tutuklu sanık ya da hükümlü avukatı ile ceza evi veya tutukevi görevlilerinin nezaretinde görüşebilecek”tir.

Savunma hakkı anayasada ve uluslararası belgelerde yer alan kutsal bir haktır. Tutuklu sanık- avukat görüşmesi savunma hakkını doğrudan doğruya ilgilendiren bir konudur. Bu görüşmeler mahremdir, dinlenemez. Gerek CYUY’da ve gerekse 353 sayılı Askeri Yargılama Usulü Yasası’nda bu konuda güvenceler getirilmiş, bu tür görüşmelerde gerek görülürse yalnız hâkimin ya da savcının hazır bulunabileceği hükmü getirilmiştir. Antiterör Yasası bu güvenceyi de ortadan

kaldırmıştır. Bu hüküm, avukatı terör suçlusu kabul eden bir görüşün yansımasıdır. Böyle bir ön varsayım kimsenin hakkı yoktur.

Diğer personel

Yasanın 15. maddesi, terörle mücadelede görev alacak memurları saymakta ve bunlara “ve bu amaçla görevlendirilmiş diğer personel” sözlerini eklemektedir. Böylece ajan ve kontrgerilla görevlilerini de yasanın getirdiği korumadan yararlanır duruma getirmektedir.

Hak arama özgürlüğü

Yasanın 14. maddesine göre ihbarcılar, dava sonuna kadar açıklanamayacaktır. Vatandaş kendisini ihbar eden kişiyi dava hükme bağlanıncaya ve hüküm kesinleşinceye kadar açıklayamayacaktır. Asılsız bir ihbar karşısında kalmış ise savunma hakkını kullanamayacak, ihbarcının niteliğini, aralarında bir husumet varsa bunu ortaya koymak hakkından yoksun kalacaktır. Hak arama özgürlüğünü kısıtlayan bu hüküm, kişi haklarının açık bir ihlalidir.

Yurt dışında bulunanlar

Yasanın geçici 5. maddesinde “Türk vatandaşlığı kaybettirilenler”in şartlı salıverme hükümlerinden yararlanabilecekleri ve iki yıl içinde yurda dönmelerinin gerektiği, yurda dönüşlerinde sınır kapılarında kendilerine zorluk çıkarılmayacağı hükmü yer almıştır. Ancak bu maddede bir boşluk bulunmaktadır. Ölüm cezaları için bile şu ya da bu biçimde düzenlemeler getiren yasa, yurttaşlıktan çıkarılanlar için bir çözüm getirme-

mektedir. Şartlı salıvermenin temelinde bir af düşüncesi yatmaktadır. Kimi siyasal nedenlerle af yerine şartlı salıverme yöntemi yeğlenmiştir. Böyle bir yasa da yurttaşlığını yitirenler hakkında verilen Bakanlar kurulu kararlarının da kaldırılacağına ilişkin bir hükmün yer almamış olması büyük bir eksiklik ve haksızlıktır. Böyle bir hüküm 12 Eylül döneminde yapılan haksız işlemlerin düzeltilmesi açısından gerekli bir hükümdür.

Antiterör Yasası, hukuk devleti, çoğulcu demokrasi önüne ciddi engeller çıkarmış ve demokratikleşme çabalarını etkisiz hale getirme işlevini üstlenmiş bir yasadır. Bu engellerin kaldırılmasında Anayasa Mahkemesi'ne önemli görevler düşmektedir.

ANAYASA MAHKEMESİ VE EŞİTLİK İLKESİ

Anayasa Mahkemesi'nin bugüne kadar verdiği kararlarda belirlediği eşitlik ve hukuk devleti anlayışına, “yasa önünde eşitlik” ilkesine ters düşen, hukukçular arasında ve kamuoyunda tedirginlik yaratan bu adaletsiz hükümlerin yüksek mahkemece iptal edilmesi hukukta bağlı devlet anlayışının bir gereğidir.

“Terörle Mücadele Kanunu” TBMM’de kabul edilerek yürürlüğe girdi. Gerek bu yasa gerekse yasanın getirdiği “şartlı salıverme” ye ilişkin hükümler kamuoyunda yoğun tartışmalara konu oldu. Özellikle ‘şartlı salıverme’de sağ görüşlü kişilerle sol görüşlü kişiler arasında uygulanan çifte standart, suçlar arasında yapılan ayırım ve Anayasa’nın “eşitlik” ilkesinin çiğnenmesi, tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bu yasa ile eşitlik ilkesinin ihlal edilmesi, yargı organlarının da tepkisine neden oldu. İstanbul 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi ve daha sonra Ankara 4. Kolordu Askeri Mahkemesi eşitlik ilkesi açısından sanıkların ileri sürdükleri anayasaya aykırılık iddialarını ciddi bularak konunun Anayasa Mahkemesi’ne götürülmesine karar verdi.

Gerçekten 1982 Anayasası, 10. maddesinde:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce,

felsefi inanç, din, mezhep ve benzer sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz” demektedir.

Yine bu temel yasa, 2 maddesinde anayasa hükümlerinin, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve öbür kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları olduğunu, yasaların anayasaya aykırı olamayacağı kabul etmiştir.

Oysa “Terörle Mücadele Kanunu” ve bu yasanın getirdiği “şartlı salıverme” hükümleri anayasanın anılan ilkelerine ve ayrıca hukuk devleti ilkesine aykırı düşen bir düzenleme getirmiştir. Biz burada Anti-Terör Yasasının öteki hükümlerini şimdilik tartışma konusu dışında bırakarak “şartlı salıverme” maddelerinin getirdiği eşitsizlik üzerinde durmak istiyoruz.

Anti-Terör Yasası’nın geçici 4. maddesi, Ceza Yasası’nın 125 ve 146/1-2. maddelerini kapsam dışı bırakmış, buna karşılık aynı yasanın 149. maddesini ve adi suçlara ilişkin çoğu maddelerini kapsam içine almıştır. Böylece 12 Eylül döneminin uygulamalarında öteden beri hukukçular arasında tartışılan, sağ görüşlü kişilerle sol görüşlü kişiler arasında gözetilen çifte standart uygulamasına yasama organı tarafından da başvurulmuş. Böylece Anayasa’nın “yasa önünde eşitlik” ilkesi yaralanmıştır.

Yine şartlı salıverme hükümlerinde, cezalarda yapılan indirimlerde de eşitsiz düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin 125 ve 146/1-2. maddelere dayanılarak verilen ölüm cezalarında 20 yıl cezaevinde kalma hükmü

getirilirken, adi adam öldürmelerde, tasarlayarak adam öldürmelerde, tasarlayarak adam öldürme suçlarından ölüme mahkûm edilenler için bu indirim 10 yıl olarak saptanmıştır. Ömür boyu ağır hapis cezalarında da 125 ve 146/1-2. maddelerden verilen cezalarda 15 yıl ve öbür suçlardan verilen cezalarda ise 8 yıl cezaevinde kalma hükmü getirilmiştir.

Ayrıca özgürlüğü bağlayıcı cezalarda adi suçlar için cezanın beşte birini çekme öngörülürken, devlet idaresi aleyhine işlenen suçlardan ceza yasasının Birinci Kitap'ın üçüncü babında gösterilen cezalar için bu indirim oranı 1/3'e yükseltilmiştir.

Anayasa Mahkemesi ne diyor?

Anayasa Mahkemesi, bugüne kadar verdiği kararlarda Anayasa'da yer alan eşitlik ilkesinden, "yasa önünde eşitlik"ten ne anlamak gerektiğini ve bu ilkenin hukuk devleti kavramı içinde nasıl bir yeri olduğunu açıklamıştır.

"Anayasa'nın eşitlik başlığını taşıyan 12. maddesinin ikinci fıkrasında 'hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz' denilmektedir. Bu maddenin birinci fıkrasında ise 'herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir' hükmü yer almıştır. Bu maddenin birinci fıkrasında anlatılan kanun karşısında eşitlik ilkesi, ikinci fıkrasında hükme bağlanan hiçbir kişiye veya topluluğa imtiyaz tanınamayacağı hükmüyle, bugün için bir bütün meydana getirmektedir. Gerçekten, ikinci fıkra, bir tek kişiye veya birtakım topluluklara, aynı durumda bulunan

yurttaşlardan daha çok veya daha geniş hak ve yetkiler tanımak yoluyla kanun karşısında eşitlik ilkesinin çiğnenmesini yasak etmekle birinci fıkra hükmünü başka bir yönden açıklamaktadır.”⁽⁴²⁾

Yine Anayasa Mahkemesi başka bir kararında: “Hukuk devleti, ‘hukukun üstünlüğü’ temeli üzerine oturur; kanun önünde eşitlik, bu temelde esaslı bir unsurdur...” demektedir.⁽⁴³⁾

Ayrıca Anayasa Mahkemesi 17/9/1990 gün, 1989/35 esas ve 1990/22 sayılı kararında da “aynı durumda olanlar için ayrı düzenleme anayasaya aykırılık oluşturur” diyerek bu değerlendirmesini sürdürmüştür.

Şartlı salıvermeye gelince...

Yukarıda açıkladığımız gibi 3713 sayılı “Terörle Mücadele Kanunu”nda aynı durumda olanlar için eşitsiz düzenleme yapılmıştır. Ceza Yasası’nın 125 ve 146/1—2. maddelerine göre ölüm ve ömür boyu ağır hapis cezasına hükümlü olanlarla, şartlı salıvermenin kapsamı içine alınan 149, 168, 171, 173. maddelerden ceza alanlar arasında ayırım yapılmıştır.

Oysa bu maddelerin hepsi de Ceza Yasası’nın birinci kitabında, Birinci Bap altında “Devletin şahsiyetine karşı cürümler” başlığı ile düzenlenmişlerdir. Yani nitelik bakımından aynı durumda olan maddelerdir. Böylece Anayasa Mahkemesi’nin “aynı durumda olanlar arasında

⁴² 29.11/1966 gün ve 966/11-44 sayılı karar

⁴³ 19/4/1966 gün, 966/1-21 sayılı karar.

ayrı düzenleme yapılması eşitlik ilkesine aykırı düşer” görüşü burada açıkça ortaya çıkmıştır.

İnfaz hukuku açısından: İnfaz hukuku hükümlerine göre suç işlendikten ve yargılama yapılarak sanığa ceza verildikten sonra sanığın suçla bağı ortadan kalkar. Artık o, hükümlüdür. Böyle bir kişi hakkında yasal düzenleme yapılırken işlenen suçun niteliği değil, verilen hüküm göz önüne alınır. Şartlı salıverme işlemi, İnfaz Hukuku içinde yer alan bir işlemdir. Terörle Mücadele Yasası’nın, hükme göre değil, suçun niteliğine göre yaptığı ayırım bu yönden de eşitlik ilkesine ters düşmektedir.

İnancımıza göre Anayasa Mahkemesi’nin bugüne kadar verdiği kararlarda belirlediği eşitlik ve hukuk devleti anlayışına, “yasa önünde eşitlik” ilkesine ters düşen, hukukçular arasında ve kamuoyunda tedirginlik yaratan bu adaletsiz hükümlerin yüksek mahkemece iptal edilmesi hukuka bağlı devlet anlayışının bir gereğidir.

TERÖRLE MÜCADELE YASASI YARGI VE GÜÇLER AYRILIĞI

ANAP iktidarı bir yandan “Biz Türkiye’ye demokrasiyi getirdik, Ceza Yasası’nın 140, 141, 142, 163. maddelerini kaldırarak düşünce özgürlüğünü gerçekleştirdik” sözleriyle kendini ülkeye ve dünyaya demokrasi havarisi olarak tanıtmaya çabasına girerken öte yandan 141-142. maddeleri daha da ağırlaştırarak Terörle Mücadele Yasası’nın 7-8. maddelerine yerleştirmiştir. Yine 12 Eylül un uzantısı olan bu iktidar bir yandan işkenceye karşı olduğunu ilan ederken öte yandan getirdiği Terörle mücadele yasası ile işkence sanığı emniyet memurlarını koruyan yasal düzenlemeler yapmıştır.

Biz burada bu koruma hükümlerinden birisi üzerinde durmak istiyoruz.

Sorun nedir?

Terörle mücadele yasasının 15/son. maddesi, işkence suçu işleyen devlet memurları hakkında “Memurin Muhakematı hakkında kanun” hükümlerinin uygulanacağı hükmünü getirmiştir. Yani bu maddeye göre, bir vatandaşa işkence yapan emniyet görevlisi hakkında C. savcılığı soruşturma açamayacak, işkence olayını illerde İl İdare kurulu, ilçelerde İlçe İdare kurulu ele alacak ve soruşturacaktır. Bu kurullar “Lüzumu muhakeme kararı” (Yargılanma) verirlerse konu C.

savcılığı kanalıyla yargı organına götürülecek, “Meni muhakeme” (yargılanmama) kararı verirlerse işkenceci memur yargılanmayacaktır.

Sıddık Bilgin adındaki vatandaşın 4 asker ve bir sivil kişi tarafından işkence ile öldürülmesi nedeniyle açılan davada ve yine İmdat Halis adındaki vatandaşa işkence yaptıkları ileri sürülerek bir başkomiser ve iki polis memuru hakkında açılan davada C. savcısı tarafından Terörle mücadele yasasının 15/son. maddesinin uygulanması ve davanın durdurulması, dava dosyasının il idare kuruluna gönderilmesi istenilmiştir. Bu iki olay, uygulamanın anımsadığımız iki örneğini oluşturmaktadır.

Gerek Terörle mücadele yasasının 15/son. maddesi ve gerekse bu maddenin gönderme yaptığı “Memurin Muhakematı hakkında kanun” (Memurların yargılanması yasası) Anayasa’nın Yargı, güçler ayrılığı ve eşitlik ilkelerine aykırı düşmektedir.

Anayasaya aykırılıklar

Yürürlükte bulunan Anayasa, 7, 8 ve 9. maddeleriyle “Güçler Ayrılığı” ilkesini kabul etmiş, Yasama, Yürütme ve Yargının görev ve işlevlerini birbirinden ayırmış ve ayrı ayrı organlara vermiştir. Bilindiği gibi güçler ayrılığı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek elde toplanmasının sakıncalarını ortadan kaldırmak için kabul edilmiş bir ilkedir. Geçmiş dönemlerde Hükümdarın, padişahın ya da imparatorun, hem yasa koyması, bu yasaları uygulaması ve hem de yargılama yapması (kendisi ya da onun adına bir başkası), İnsan Hakları, savunma hakkı ve kişi güvenliği açılarından

haksızlıklar doğurmuş, keyfi yönetime karşı kamu hukuku alanında verilen mücadeleler sonunda bu yetki ve işlevlerin tek elde toplanması yerine ayrı ayrı kurumlara ya da organlara verilmesi yoluna gidilmiştir. Yasa yapma yetkisi yasama organına, yasaları uygulama görevi yürütme organına ve yargı işlevi de bağımsız mahkemelere verilmiştir.

Terörle Mücadele Yasası'nın, işkence yapan emniyet görevlilerinin yargılanmalarını, Memurin Muhakematı hakkında kanuna gönderme yaparak İl ve İlçe İdare Kurulları'nın bu konuda karar vermeleri koşuluna bağlayan 15/son. maddesi böylece Anayasa'nın güçler ayrılığı ilkesini düzenleyen 7, 8. ve 9. maddelerine ters düşmektedir.

Yargıya müdahale

Anayasa, 9. maddesiyle Yargı yetkisini bağımsız mahkemelere tanımıştır. Bu temel yasanın 138. maddesine göre: "Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz."

Kuşkusuz hâkimler ve C. savcılar hukuk eğitimi görmüş kişilerdir. Anayasa "Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunu düzenleyerek hâkim ve C. savcılarına belli güvenceler sağlamış, atanma, yer değiştirme ve özlük haklarını kurallara bağlamıştır.

Oysa Terörle Mücadele Yasası'nın 15/son.

maddesinin gönderme yaptığı “Memurin Muhakematı hakkında kanun” hükümlerine göre suç işleyen memur hakkında soruşturmayı C. savcısı değil, devlet memurlarından oluşan bir kurul yapacaktır. Bu kurulu oluşturan kişiler hâkim niteliğine sahip olmadıkları gibi hâkimlere ve C. savcılarına sağlanan güvencelere de sahip değildirler. Bu kurullarda görev alan kişiler, yürütme organının yani hükümetin emrindeki kişilerdir, idare tarafından verilen emirleri yerine getirmekle yükümlüdürler. İşte bu kurullar, işkence olaylarını inceleyecek, sanığı sorguya çekecek, tanık dinleyecek, kanıt toplayacak ve bunları değerlendirerek Lüzumu Muhakeme (Yargılanma) ya da Meni Muhakeme (yargılanmama) kararları verecektir.

Bütün bu işlevler bir yargı görevidir. Böylece yargının görevi yürütme organına, idareye devredilmiş olmaktadır. Altını çizerek söylemekte yarar vardır ki bu kurullar siyasal iktidarın partizan etkilerine, baskılarına ve yönlendirmelerine açık kurullardır. Bu kurulların verecekleri meni muhakeme yani yargılanmama kararı suçlu memurun yargı önüne çıkmasını engelleyebilir ve işkence gören vatandaşın haklarının çiğnenmesi sonucunu doğurabilir. Bu da adaleti yaralar, kamuoyunda huzursuzluklar, tedirginlikler yaratabilir ve adalete olan güveni sarsar.

Bu açıdan yargının görevini yürütme organına veren Terörle Mücadele Yasası’nın 15/son. maddesi ile Memurin Muhakematı hakkındaki yasa hükümleri Anayasanın 9. ve 138. maddelerine aykırı düşmektedir.

Eşitlik ilkesi

Anayasanın 10. maddesine göre “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet siyasi düşünce, felsefi inanç, din mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. “Oysa Terörle mücadele yasasının 15/son, maddesi ve M.M.H.K. hükümleri vatandaş ile memur arasında eşitsizlik yaratmıştır. İşkence yapan emniyet görevlisi C. savcısına değil idare kuruluna gönderilecektir. Suç işleyen herhangi bir vatandaş C. savcısına gönderilirken aynı durumda olan memurun idare kuruluna gönderilmesi memur ile vatandaş arasında açık bir eşitsizlik yaratmakta, Terörle Mücadele Yasası’nın öteki maddelerinde olduğu gibi işkence yapan memura koruma sağlamaktadır.

M.M.H. Kanun 1913 yılında kabul edilmiş, Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma bir yasadır. 78 yıl önce çıkarılan bu yasa, padişahlığı her şeyin üstünde gören, baskıcı bir anlayışın ürünüdür. Cumhuriyetten sonra yürürlüğe giren Anayasalarla Anayasa Hukuku’nun güçler ayrılığı, yargı bağımsızlığı, yargı güvencesi ilkeleri kabul edilmiş ve çağdaş bir hukuk anlayışı yörüngesine girilmiştir. Toplum yaşamında devlete değil, insana öncelik veren, “Devlet insan içindir”, her şey insan içindir”, “Devletin görevi insanın kişiliğine, sağlığına ve onuruna saygılı bir düzeni oluşturmaktır” görüşlerini benimseyen çağdaş bir devlet anlayışı karşısında, insanı bağımsız bir yargının güvencesinden yoksun bırakan ve onu çağdışı kalmış bir imparatorluk yasasının uygulama alanına iten terörle mücadele yasasının 15/son. maddesi yürürlükten kaldırılmalıdır.

TERÖRÜ ÖNLEME Mİ, POLİS DEVLETİ Mİ?

Yasa, geçici maddeleriyle, şartlı salıvermede, TCY'nın 125 ve 146/-2. maddelerini kapsam dışı bırakmış, adi suçlardan ötürü verilen ölüm cezalarında 10 yıl, ömür boyu ağır hapis cezalarında 8 yıl yatan hükümlülere salıverilme hakkı tanırken 125 ve 146. maddelerden ceza alanlar için bu süreleri iki katına çıkararak 20 yıl ve 15 yıl kabul etmiştir. Bu, eşitlik ilkesini çiğneyen bir düzenlemedir. Af edilen suç değil cezadır.

Terörle Mücadele Yasası, Şartlı Salıverme Yasası'yla birleştirilerek TBMM'ce kabul edildi. ANAP iki yasayı birleştirerek ve bayramda cezaevlerini boşaltma vaadi ile yasanın bayram öncesi görüşülmesini sağlayarak ince bir taktikle muhalefetin karşı çıkışını önledi. Böylece bir polis devletinin yasal koşullarını oluşturan, terörü önleme görüntüsü altında devlet terörüne ortam hazırlayan bir yasa yürürlüğe konuldu.

Bu yasa; ceza hukukunun ana kurallarını altüst etmiş, savunma hakkına yeni kısıtlamalar getirmiş, anayasanın ve ülkemiz tarafından onaylanan uluslararası antlaşmaların “eşitlik” ilkesini çiğnemiş ve basın özgürlüğüne yeni bir darbe vurmuştur. Anti-terör yasası bu nitelikleriyle siyasal iktidarın demokratikleşme savlarının içtenlikten uzak olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

141-142-163 kaldırıldı mı?

Bu maddeler TCY'dan kaldırılmış, ancak daha da ağırlaştırılarak anti-terör yasasına yerleştirilmiştir. Bu yasanın 7. maddesine göre, terörü tanımlayan 1. maddenin kapsamına giren örgütleri kuranlar, faaliyetlerini düzenleyenler ya da yönetenler 5 yıldan 10 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılacaktır. Örgüte girenlere 3-5 yıl, örgütün propagandasını yapanlara 1-5 yıl ağır hapis cezası verilecektir.

Burada önemli olan, 7. maddenin gönderme yaptığı ve terörün tanımını yapan 1. maddedir. Buna göre “Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini ve genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir.”

Maddede silahlı eylemden söz edilmediğine göre, hangi söz ya da davranışta, eylemde, “korkutma”, “yıldırma”, “sindirme” amacı varsayılacaktır? “Cumhuriyetin... siyasi, hukuki, sosyal, ekonomik düzeni” ne demektir? Hangi söz ya da davranışlar bu düzeni değiştirme amacına yönelik sayılacaktır? Hangi söz ya da eylemler “devletin iç ve dış güvenliğini” bozma niteliğinde görülecektir? “Kamu düzeni” ne zaman bozulmuş

sayılacaktır?

Görülüyor ki bu madde, kaldırılan 141-142. maddelerden çok daha yoruma elverişli, her yöne çekilebilen, uygulamada değişik kararların oluşturulmasına olanak veren bir düzenleme getirmiştir.

Bugüne kadar TCY'nin 146. maddesinin uygulanmasında sıkıyönetim askeri mahkemeleri ve Askeri Yargıtay, maddede sözü geçen "cebir" in maddi ve manevi de olabileceği görüşünü benimsemişler ve bu yolda kararlar oluşturmuşlardır. Terör suçunun tanımlanmasında silahtan söz edilmediğine göre "manevi baskı"nın da terör suçunu oluşturabileceği yorumuna gidilebilir ve bu da kimi yasal eylemlerin terör suçu olarak nitelenmesine olanak verebilir. Böylece suçsuz insanların suçlanması yolları açılabilir.

İki yüzlü düzenleme

Anti-terör Yasası bir yandan TCY'nin 142. maddesini kaldırırken öte yandan 8. maddesiyle 142. maddenin üçüncü fıkrasını yeniden getirmiştir. Maddeye göre "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda, toplantı ve yürüyüş" yapanlar 2-5 yıl ağır hapis cezası ve 50 milyondan 100 milyona kadar ağır para cezasıyla cezalandırılacaklardır. Böylece, düşünce suçlarını kaldırıyoruz, kaldırdık diyenler yeni bir düşünce suçunu oluşturmuşlardır. Bu suçu gazete ve dergiler yoluyla işleyenlerden sorumlu müdürler 6 aydan iki yıla kadar hapis ve yayın sahipleri de ağır para cezalarına çarptırılacaklardır. Böylece ANAP iktidarı bir yandan Kürtçe konuşma yasağını kaldırırken öte yandan yeni bir

düşünce suçu oluşturarak iki yüzlü bir politikanın örneğini vermiştir.

İşkenceyi teşvik

Bir yandan “İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza ve Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi”ni onaylayarak işkencenin önlenmesi için her türlü önlemi alacağını kabul eden siyasal iktidar, öte yandan anti-terör yasasına getirdiği hükümlerle işkenceyi ve işkenceciyi teşvik etmekte ve ödüllendirmektedir.

İşkence suçlularının tutuksuz yargılanması, bu sanıklar için devlet tarafından avukat görevlendirilmesi, ücretlerinin devlet tarafından ödenmesi, emniyet tutanaklarının mahkemelerde gizli oturumlarda okunması, güvenlik görevlilerinin para ile ödüllendirilmesi, onlara sahte kimlik, evlenme cüzdanı, ehliyet, diploma, nüfus kaydı verilmesi, estetik ameliyatla yüzlerinin değiştirilmesi ve haklarında “Memurin Muhakematı Hakkında Kanun” hükümlerinin uygulanması, işkence olaylarını arttıracak ve işkencecilere cesaret verecektir.»

Çift standart

Yasa, geçici maddeleriyle, şartlı salıvermede, TCY’nin 125 ve 146/1-2. maddelerini kapsam dışı bırakmış, adi suçlardan ötürü verilen ölüm cezalarında 10 yıl, ömür boyu ağır hapis cezalarında 8 yıl yatan hükümlülere salıverilme hakkı tanırken 125 ve 146. maddelerden ceza alanlar için bu süreleri iki katına çıkararak 20 yıl ve 15 yıl kabul etmiştir. Bu eşitlik ilkesini çiğneyen bir düzenlemedir. Af edilen suç değil cezadır.

Hükümlünün suçla bağı kalmamıştır. Suçları göz önüne alarak hükümlüler arasında ayırım yamak hukuk ilkelerine aykırı düşer.

Suç ve cezada orantı

Yasa, “cezaların arttırılması” başlığı altında, bu yasa kasanıma giren suçlarda verilecek cezaların yarı oranında arttırılacağını kabul ettikten sonra “Bu suretle tayin olunacak ceza gerek o fiil için, gerek her nevi ceza için muayyen olan cezanın yukarı sınırı aşılabılır. Ancak şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalarda bu sınır ağır hapiste 36 yıl, hapiste 25 yıl, hafif hapiste 10 yılı geçemez” demektedir. Bu hükme göre hâkim 1-5 yıl ağır hapis cezasını 36 yıla kadar (ölüm cezasına denk bir ceza) çıkarabilecektir. Bu da ceza hukukunda suç ile ceza arasında gözetilmesi gereken oranı ortadan kaldırmış ve sanığı güvenceden yoksun bırakmıştır.

Kimi yönlerini kısaca açıklamaya çalıştığımız Te-rörle Mücadele Yasası; ayrıca suç ve cezaların kişiselliği ilkesine aykırı olarak gazete ve dergilerin sorumlu müdürleri için hapis cezaları, yayın sahipleri için çok ağır para cezaları getirmiş, böylece basın özgürlüğünü daha da kısıtlamıştır. Hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayan, bir polis devletinin koşullarını hazırlayan bu yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurmak, hukuka bağlı devlet anlayışının ve demokratik ilkelere bağlılığın bir gereğidir.

BASIN VE TERÖRLE MÜCADELE YASASI

Demokratik bir düzenin ayrılmaz bir parçası düşünce ve basın özgürlüğünü kısıtlayan ve koalisyon iktidarının hükümet programına da ters düşen Terörle Mücadele Yasası'nın tümünden yürürlükten kaldırılması demokratikleşme çalışmaları içinde yer almalıdır.

Geçtiğimiz günlerin gazete haberlerine bakıyoruz: Terörle Mücadele Yasası'nın yürürlüğe girdiği 12. 4. 1991 gününden bu yana gazetecilere verilen hapis cezası 157.5 aya, para cezası da 4 milyar 135 milyon 476 bin 445 liraya ulaşmış. Çağdaş Gazeteciler Derneği Genel Başkanı Mustafa Ekmekçi, "Terörle Mücadele Yasası 141-142'ye tüy dikmiştir. 10 Ocak Basın Bayramı kutlanamaz" diyor. Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Orhan Erinç, "Tüm sözlere karşın fikir suçu kavramı, Damokles'in Kılıcı gibi basın organlarının üzerinde durmaktadır" sözleriyle tepkisini dile getiriyor. Gazete ve dergi yöneticileri de, 141-142'yi arıyoruz, 141-142 hayaleti bir an önce basın üzerinden kaldırılmalıdır, diyorlar. (Cumhuriyet 7, 8, 11.1.1993) Bu dergilerin ve çoğu gazetelerin bu kadar büyük para cezalarını ödemeleri olanaksız. Büyük olasılıkla kapanma durumunda kalacaklar. Sermaye sahipleri kredi açarken borçlunun ödeme gücünü göz önüne alırlar, alacaklarının kendilerine geri dönmesini sağlamaya çalışırlar. Terörle

Mücadele Yasası'nı çıkaranlar da kuşkusuz buna benzer bir hesap yapmışlardır. Bu hesapta hapis cezası, para cezası ve kapatma gibi üçlü bir yaptırımın hedeflendiğini düşünmek yanlış olmayacaktır sanıyoruz. Para cezalarına hüküm veren yargı organlarını da eleştirmenin doğru olmadığına inanıyoruz. Onların görevi yürürlükteki yasaları uygulamaktır, burada kusur yasanın kendisinde aranmalıdır.

Kutlu ay doğuşundan belliydi. Terörle Mücadele Yasası gerek tasarı halindeyken ve gerekse yasalaştıktan sonra ona karşı çıkmış, bu yasayla bir yandan 141,142. maddeler kaldırılırken öte yandan yeni düşünce suçları türetildiğini (Madde: 7-8), basına ağır para cezaları getirildiğini, böylece basın özgürlüğünün baskı altına alındığını, yürürlükteki Basın Yasası çağdaş ceza hukuku anlayışına uygun olarak sorumlu yönetmenler için hapis cezasını kaldırmışken buna ilişkin hükmün Terörle Mücadele Yasası'yla geçersiz hale getirildiğini, bu yasanın düşünce açıklama ve basın özgürlüğü açısından doğuracağı ağır sonuçların ileride uygulamayla daha açık ortaya çıkacağını söylemiştik. (Cumhuriyet 24.3.1991, 25.4.1991, 28.10.1991 S.lı)

Gerçekten yasanın yedi ve sekizinci maddeleri propagandayı yani düşünce açıklamasını suç saymış ve böylece Türk Ceza Yasası'nın yürürlükten kaldırılan 141-142. maddelerini daha ağırlaştırarak yeniden düzenlemiş ve propaganda suçundan ötürü hem yazarı, hem de gazete ve derginin sorumlu yönetmenini ve de sahibini aynı zamanda cezalandırmıştır. Oysa yürürlükte bulunan Basın Yasası yazarı belli olan bir yazıdan ötürü sadece yazıyı yazan kişiyi hapis cezası ile ce-

zalandırmakta, gazete ve derginin sorumlu yönetmenine hapis cezası vermemektedir. Çünkü Anayasa ve uluslararası belgelere göre ceza hukuku açısından “Suç ve cezanın kişiselliği” ilkesi geçerlidir. Başka bir deyişle kişi, kendi eyleminden sorumludur, bu eylemden ötürü başka bir kişi sorumlu tutulamaz. Bir kişinin yazdığı yazıdan ötürü başka bir kişiye örneğin gazete ve derginin sorumlu yönetmenine ve sahibine hapis cezası verilemez.

Eylül uzantısı bir iktidarın getirdiği Terörle Mücadele Yasası daha sonra Anayasa Mahkemesi’ne götürülmüş, basına yansıyan haberlere göre Yüksek Mahkemece bu yasanın birçok maddeleri Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş, ancak gerekçeli karar yazılıp Resmi Gazete’de yayınlanmadığı için yasa hükümlerinin uygulanmasına devam edilegelmiştir.

Çağımızın Kriminoloji (Suçlar bilimi) anlayışına göre suçlar ağır cezalarla değil, suç sayılan eylemlerin toplumsal ve ekonomik itici nedenlerini ortadan kaldırarak önlenabilir, suçlarla cezalar arasında adil bir denge kurulmalıdır.

Demokratik bir düzenin ayrılmaz bir parçası düşünce ve basın özgürlüğünü kısıtlayan ve koalisyon iktidarının hükümet programına da ters düşen Terörle Mücadele Yasası’nın tümünden yürürlükten kaldırılması demokratikleşme çalışmaları içinde yer almalıdır. Anayasa Mahkemesinin, bu yasa konusunda hukuk devleti (Demokrasi) ilkelerine uygun bir karar vereceğine inanıyoruz. Ancak, bu konudaki esas görevin yasa koyucuya ait olduğunu da anımsatmak gerekiyor.

ANTI-TERÖR YASASI VE İSVEÇ CEZAEVLERİ

Gezdiğimiz birinci cezaevi yemyeşil koruluklar içinde inşa edilmiş, çamlar arasında bir bina. Her hükümlünün bir odası var, tertemiz yataklar, çalışma masası, sandalyeler, televizyon, yazı makinesi, radyo ve banyo. Bunlar her odada bulunuyor. Hükümlüler için yapılmış büyük bir oturma ve çay salonu. Lüks bir otelin salonu kadar iyi döşenmiş.

“Terörle Mücadele Kanunu” 12 Nisan 1991 gününde yürürlüğe girdi. Bu yasa kamuoyunda ve hukuk çevrelerinde büyük tepkiyle karşılandı. Siyasal partiler, hukuk kuruluşları, üniversite öğretim üyeleri ve demokratik kitle örgütleri yasaya karşı çıktılar. İstanbul 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi, Ankara 4. Kolordu Askeri Mahkemesi, yasanın “şartlı salıvermeye ilişkin maddelerinin anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğunu ileri sürerek konuyu Anayasa Mahkemesi’ne götürdüler. SHP, yasanın öteki birçok maddelerinin anayasaya ve hukuk ilkelerine ters düştüğünü açıklayarak Anayasa Mahkemesi’nde iptal davası açtı.

Biz de bu sütunlarda yasa tasarısının ve daha sonraları yasanın birçok yönleri üzerinde düşüncelerimizi açıkladık ve bu yasanın “devlet terörü”ne yol açtığını söyledik. Bugün burada Antiterör Yasası’nın infaza (cezaların yerine getirilmesi) ilişkin hükümleri ve İsveç ce-

zaevlerindeki düzenlemeler üzerinde durmak istiyoruz.

İnfazda çağdaşlık

Terörle Mücadele Yasası'nın 16/1. maddesinde, bu yasa kapsamına giren suçlardan hükümlü olanların cezaları "tek kişilik veya üç kişilik odalarda infaz edilir" denildikten sonra maddenin 4. fıkrasında, bu suçlardan tutuklananların da birinci fıkrada gösterilen şekilde inşa edilmiş tutukevlerinde muhafaza edilecekleri hükme bağlanmıştır. Yani tutuklular da hükümlüler gibi bu cezaevlerinde bulundurulacaklardır.

Bu maddeye göre henüz yargılanmamış, terör suçu işleyip işlemediği kesin bir mahkeme kararıyla saptanmamış kişiler de hücrelere konulacaktır. "Hücre"nin bir tabutluktan pek farkı olmadığını, buralarda asgari ölçülerde insanca yaşamının olanaksız olduğunu, bu hücrelerde kalmanın başlı başına bir işkence oluşturduğunu söylemeye gerek yoktur sanıyoruz.

İsveç'te cezaevleri

Yasanın bu maddelerini okurken bir süre önce yaşam arkadaşım avukat Şekibe Çelenk'le birlikte gidip gezdiğimiz İsveç cezaevlerini anımsıyorum ve infaz sistemi yönünden cezaevlerimizin ne kadar çağdışı bir durumda bulunduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum.

Stockholm'e gidiyoruz. Bir İsveç yüksek mahkeme üyesinin yardımı ile Yargıtay Ceza Dairesi'nde bir duruşma izliyor ve daha sonra iki cezaevinde incelemeler yapıyoruz. Duruşma sürerken daire başkanı ayağa kalkarak bize hoş geldiniz diyor ve yer gösteriyor. Hâkimler,

savcı ve taraflar salonda aynı düzeyde yerlerde oturuyor. Sanık savcının yanında, savunmanlar da karşılarında oturuyor.

Bize yardımda bulunan yüksek mahkeme üyesi, göreceğimiz birinci cezaevinin infazlarından 8-12 ayı kalmış hükümlülerin bulunduğu bir cezaevi, ikincisinin de ağır cezalı hükümlü ve tutukluların bulunduğu bir cezaevi olduğunu söylüyor.

Gezdiğimiz birinci cezaevi yemyeşil koruluklar içinde inşa edilmiş, çamlar arasında bir bina. Her hükümlünün bir odası var, tertemiz yataklar, çalışma masası, sandalyeler, televizyon, yazı makinesi, radyo ve banyo. Bunlar her odada bulunuyor. Hükümlüler için yapılmış büyük bir oturma ve çay salonu. Lüks bir otelin salonu kadar iyi döşenmiş. Yine kataloglarda görebildiğimiz modern bir mutfak. Hükümlü odalarında bulunan kitaplıklar dışında ayrıca büyük bir kitaplık ve okuma salonu da var. Pingpong masası, bir bilardo salonu, bahçede basketbol alanı, banklar ve spor aletleri. Bahçe açık, duvar ya da tel örgü göremiyoruz.

Cezaevi personelinin tümü bayanlardan oluşuyor. Cezaevi bomboş. Odalarda ve salonlarda kimsecikler yok. Soruyoruz, hükümlüler kahvaltılarını yaptıktan sonra evlerine, sinemaya, tiyatroya ya da gezmeye gitmişler, akşama yatmaya gelecekler. Böylece infazın bitiminde hükümlünün toplum yaşamına uyumu sağlanıyor. Salonda bize çay, pasta ikram ediyorlar, cezaevi ile ilgili bilgiler veriyorlar.

Üç ay tatil

Cezaevinden çıkarken eşim Şekibe Çelenk bana: “Ben burada üç ay tatil yapabilirim” diyor, gülüşüyoruz.

Daha sonra Stockholm’e 60 kilometre uzaklıkta bulunan, ağır cezalı hükümlü ve tutukluların kaldığı cezaevine gidiyoruz. Bu cezaevi de koruluklar içinde değişik tonda yemyeşil çamlar çevreyi sarmış. İstanbul’un Yakacık Sanatoryumu’nu anımsıyoruz. Cezaevi personelinin hemen tümü bayan. Cezaevini yöneten bayan (müdire) bizi kapıda karşılıyor. Odasında oturuyoruz. Cezaevi hakkında bize bilgiler veriyor. Önünde dosyalar ve notlar. Biz cezaevinde ne kadar adi ve siyasal suçlu olduğunu, işlenen suçların türlerini, oranlarını vb. soruyoruz. Bu cezaevinde adam öldürme, yaralama, hırsızlık, sahtekârlık, emniyeti kötüye kullanma, dolandırıcılık vb. suçlardan kimsenin bulunmadığını, ülkelerinde bu suçların pek az görüldüğünü söylüyor. Cezaevinde bulunanların hangi suçlardan tutuklu ya da hükümlü bulunduklarını soruyoruz. Uyuşturucu kullanmak ya da satmak diyor, bu suçların cezasının çok ağır olduğunu, bu suçları işleyenlere 1 yıldan üç yıla kadar hapis cezası verildiğini söylüyor. Biz, dağıttığı bildirilerden ötürü örgüt üyesi sayılan ve 10 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılan gençlerimizi anımsıyoruz.

Bu cezaevinde de her tutuklu ya da hükümlünün birer odası var. Daha önce gördüğümüz cezaevinde olduğu gibi bu odalarda da temiz yataklar, lavabo, televizyon, kitaplık, radyo, yazı makinesi ve sandalyeler var. Odaların dışarıdaki yeşillikleri gören pencereleri var. Koridorda her üç oda için bir banyo yapılmış. Yönetici

byan her kişi için birer banyo yapmanın hazırlıklarını yaptıklarını sylyyor. Cezaevinin kitaplığında dünya klasikleri yanında Yaşar Kemal'in İsveççe'ye çevrilmiş İnce Memed romanını görüyoruz. Okuma odasında hükümlüler renkli elbiseleri içinde, kimileri ağızlarında pipoları koltuklara uzanmış kitap okuyorlar.

Koridorda bir telefon kulübesi var, bir hükümlü telefonla konuşuyor. İsteyen hükümlü jetonla yurtiçinde ya da yurtdışında istediği kimselerle görüşebiliyor. Cezaevinin geniş bir bahçesi var. Etrafı şebeke telle çevrilmiş. Havalandırma burada yapılıyor. şebeke tel aralığından dışarıdaki koruluk görülüyor. Hükümlülerin alışması için resim ve heykel atölyelerinin yanında dokuma, marangozluk ve benzeri atölyeler var. Cezaevinde tek tip elbise gibi bir uygulama yok. Her tutuklu ya da hükümlü istediği gibi giyiniyor.

Cinsel gereksinme

İsveç cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin cinsel gereksinmeleri de dşnlmş ve düzenlenmiş. Hükümlü ya da tutuklunun eşi ya da arkadaşı belli günlerde hükümlünün ve tutuklunun odasında bir gece kalabiliyor. Hükümlü ya da tutuklular, kimi sınırlamalar dışında, görevlilerin yardımı ile kendi evine, eşinin yanma ya da kadın ya da erkek arkadaşının evine bir gece kalmak üzere götürülüyor ve ertesi günü sabahleyin geri getiriliyor. Kaçma girişiminde bulunanlara sınırlamalar getiriliyor.

İnsanın sağlığına, kişiliğine ve onuruna değer veren, onu toplumdaki yaşamına yeniden kazandırmayı amaçlayan bir infaz sisteminin önemini düşünerek ce-

zaevinden ayrılıyoruz.

YARGISIZ İNFAZ VE HUKUK

Çağımızın hukuk anlayışına ve yasal düzenlemelere göre polisin temel görevi, izlediği kişi hükümlü ise onu yakalayarak infaz kurumlarına teslim etmektir, eğer zanlı ise onu yakalayarak yargılanmasını sağlamaktır.

Yıllardan beri süren, geçen aylarda daha da yoğunluk kazanan, basında ve hukukçular arasında “yargısız infaz” olarak nitelenen öldürme olayları ülkemiz yönetiminde ivedi çözüm bekleyen önemli bir sorun haline gelmiştir. Emniyet görevlilerinin izlemeleri ya da yapılan ihbarlar sonunda zanlı kişilerin barındığı saptanan evlerde ya da apartman dairelerinde operasyonlar düzenlemekte, zanlılar bu operasyonlar sonunda öldürülmüş olarak bulunmaktadır.

Bu uygulamalar kamuoyunun büyük tepkisine neden olmakta, öldürüm olayları, halkın emniyet güçlerine güvenini sarsmaktadır. Bu konuda akla gelen soru şudur:

Emniyet görevlileri silah kullanabilir mi? Kullanabilirse hangi hallerde kullanabilir? Bu silah kullanma yetkisinin ölçü, sınır ve koşulları nelerdir?

Konuyu düzenleyen Polis Görev ve Yetki Yasası’nın 16. maddesi ve asayişe müessir fiillerin önlenmesi hakkındaki 1481 sayılı yasa kolluk güçlerine silah kullanma yetkisini tanımakta, ancak bu yetkinin

kullanılabilmesi için kimi koşulların gerçekleşmesini öngörmektedir. Bu koşullar gerçekleşmeden silah kullanan, adam öldüren ya da yaralayan emniyet görevlisi hakkında C. Savcılığı'nca soruşturma ve kamu davası açılabilmekte ve polis görevlisi cezalandırılabilir.

Yasal durum

Polis Görev ve Yetki Yasası, polise, nefsi müdafaa (meşru müdafaa) durumunda kalmışsa, ağır cezalı bir suçtan yakalanıp da kaçma ya da polise taarruz etme durumunda olan kişi yapılacak ihtarlara uymamış, kaçmaya ve taarruza engel olmak için başka çarede bulamamışsa, ağır cezalı bir suçtan hükümlü ya da zanlı olup zabıtaca aranan bir kişi yakalanmaya teşebbüs edildiği sırada kaçır ve dur emrine kulak asmayarak başka türlü ele geçirilmesi kabil olmazsa silah kullanma yetkisi tanımıştır.

Çağımızın hukuk anlayışına ve yasal düzenlemelere göre polisin temel görevi, izlediği kişi hükümlü ise onu yakalayarak infaz kurumlarına teslim etmektir, eğer zanlı ise onu yakalayarak yargılanmasını sağlamaktır.

Her iki halde de kolluk görevlisinin görevi izlediği kişiyi sağ olarak ele geçirmektir. Çünkü yaşam hakkı kişinin temel haklarından. Bu hakkı onun elinden almaya kimsenin yetkisi yoktur. Ölüm cezalarını yasalarından kaldıran Batı ülkelerinin çoğunluğu insanın bu temel hakkına saygının örneğini vermişlerdir. Suç bilimine (kriminoloji) göre suçların kökeni toplumsaldır. Toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal koşulları, yani toplumsal düzen, suçların koşullarını hazırlar. İnsanoğlu suç koşullarını tamamen ortadan kaldıran bir toplumsal

düzene henüz ulaşamadı. İnsan doğuştan suçlu değildir. Onu toplum yaşamında suç sayılan eylemlere iten, yine toplumsal koşullardır. Ruh hastaları ve psikişik anomaliye duçar olanlar bunun istisnasını oluştururlar. Ayrıca “bağımsız bir mahkemede yargılanma hakkı” da insanın temel haklarından. Bütün bunlar izlenen kişinin sağ olarak ele geçirilmesini zorunlu hale getirir.

Yukarıda değinilen ve açıklanmaya alışılan yasa maddelerindeki “...Kaçmaya ve taarruza mani olmak için başka çare bulunmamış” “...Dur emrine kulak asmayarak başka türlü ele geçirilmesi kabil olmazsa” hükümleri emniyet görevlisinin zanlı ya da hükümlüyü yakalamak için bütün çarelere, yollara, yöntemlere başvurması, onu sağ olarak ele geçirmek için tüm olanakları kullanması gerektiğini anlatmaktadır. Örneğin zanlı ya da kaçak kişinin barındığı ev ya da apartman dairesi sarılmış, kolluk güçlerince giriş ve çıkışlar engellenmiş, dışarı ile bağlantısı kesilmiş, bu kişilerin teslim olmalarını sağlayacak tüm önlemler alınmışsa, zaman içinde amaca ulaşılması mümkün iken saldırı yoluna gidilmesi, yürürlükteki yasanın metnine ve amacına ters düşecektir.

“Nefsi müdafaa”

Nefsi müdafaa (meşru müdafaa) durumuna gelince: Yasa emniyet görevlisinin yaşamını korumak için de hükümler getirmiştir. Yaşamı açısından meşru müdafaa durumunda kalan polis, silah kullanabilecektir. Ancak yasa, nefsi müdafaa durumu için de keyfiligi önlemek amacıyla kimi koşullar getirmiştir. Polisin, nefsinin müdafaa amacıyla silahını kullanabilmesi için kendisine

yönelik bir saldırının o anda var olması, saldırıya uğrayan görevlinin bu saldırıdan kurtulması için başka bir yolun kalmamış olması, saldırı ile savunma arasında bir 'oran'ın bulunması (bıçağa karşı tabanca oransızlıktır) savunmanın saldırıyı yok edecek ölçüde olması gereklidir. Bu koşulların gerçekleşmemesi halinde nefsi müdafaadan söz edilemeyecektir.

Yasalarımıza göre kolluk güçlerinin görevi, zanlıyı yakalamak ve suç kanıtlarıyla birlikte C. Savcısına ve yargı organlarına teslim etmektir. Bunun da amacı suç zanlısının yargılanmasını sağlamaktır. Bağımsız bir mahkemede yargılanma vatandaş için bir hak olduğu gibi yargılama işlevi de toplumun huzuru için gereklidir, iki açıdan da zanlının sağ olarak ele geçirilmesi gerekir. Yukarıda açıklanan yasa hükümleri bu nedenlerle kolluk görevlisine zanlıyı sağ olarak yakalamak için her türlü çabayı gösterme, tüm olanakları kullanma yükümlülüğünü getirmiştir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi, zanlıyı sağ olarak ele geçirmek için gereken tüm önlemlerin alınmaması ve hukuksal koşullar gerçekleşmeden silah kullanma yoluna gidilmesi sonucu öldürme olaylarının ortaya çıkması yargısız infaz nitelemelerine haklılık kazandıracaktır.

Siyasal iktidarların ve C. Savcılıklarının, insan haklarını ve özellikle yaşam hakkım doğrudan doğruya ilgilendiren bu tür uygulamalara titizlikle eğilmesi, silah kullanma yetkisinin hukuka, yargıya ve olaya uygun biçimde kullanılıp kullanılmadığını denetlemesi ve keyfî uygulamaları engelleyici önlemleri alması gereğine inanıyoruz.

Bölüm:

DEĞİŞİK KONULAR

DİSK DAVASI 11 YAŞINDA

Dava neden açıldı?

1961 Anayasası genelde demokratik hak ve özgürlüklere ve sendikal haklara saygı gösteren bir anayasaydı. Grev hakkı tanımamakla beraber kamu personeline de sendika kurma hakkını tanıyordu. 274 sayılı Sendikalar Yasası, 275 sayılı Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası ve daha sonra 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Yasası, bu anayasaya göre kabul edildi. DİSK bu hak ve özgürlükleri kullanarak işçi sınıfının toplu iş sözleşmelerinde daha fazla haklar elde etmesine, kişinin ve halkın bilinçlenmesine çaba gösterdi. Bu konfederasyon, daha önce yapılan işçi sınıfı mücadelesinden farklı bir mücadele yöntemi geliştirdi. Kendi üyesi işçilerin bilinç düzeyini yükseltmek için eğitim seminerleri ve merkezleri kurdu ve çalıştırdı. 15-16 Haziran, 1 Mayıs ve DGM direnişi eylemleri işçi sınıfının ve halkımızın bilinçlenmesinde önemli rol oynadı.

1961 Anayasasının getirdiği hak ve özgürlükler ve bu hakların kullanılması, işçi ücretlerinin eskiye göre bir oranda da olsa artması, sermayenin ulusal gelirden aldığı payın artış oranının azalması, emekçi halkın bilinçlenme olanaklarına kavuşması tekелci sermaye çevrelerini tedirgin etti. Bu çevreler ve onların temsilcileri 1961

Anayasasının ve ona dayanılarak çıkarılan yasaların kaldırılması, temel hak ve özgürlüklerin geri alınması ya da kısıtlanması için çeşitli yollarla mücadeleye başladılar.

Tekelci sermayenin temel amacı, ülkemizde dışa bağımlı çarpık kapitalist bir ekonomi sistemini yerleştirmek ve uygulamaktı. 24 Ocak kararlarıyla beslenen böyle bir ekonomi sisteminin, işçinin ve emekçi halk yığınlarının daha da yoksullaşması sonucunu doğuracağı belliydi. Nitekim günümüzde bu yoksullaşma tüm halk kesimlerinde açıkça görülmektedir.

Böyle bir politikanın uygulanması, normal koşullarda işçinin, emekçi halk yığınlarının ve demokrasi güçlerinin tepkisini çekeceği öngörüldüğünden, yeni yöntemler düşünülmüş, darbe ve sıkıyönetim yolları yeğlenmişti. Böylece tepkileri engellemek ve önlemek mümkün olacaktı. Nitekim darbecilerin ilk icraatı DİSK ve bağlı sendikaların faaliyetlerini durdurmak, grev ve toplu sözleşmeleri askıya almak olmuştur.

Tekelci sermaye ve işbirlikçileri böyle istiyordu.

Koç Evren'den ne istedi?

Vehbi Koç 5.1.1980 günlü Milliyet gazetesinde yayınlanan konuşmasında:

“1974 başından itibaren bozulan ekonomimiz, 1980 başında, bugünkü hale gelmiştir, memleket mukadderatının söz konusu olduğu böyle bir devirde, fiyatlar, ücretler, kiralara, temettüleri belirli bir süre içinde dondurulmalıdır.” diyordu.

TİSK’de XIII. genel kurula sunduğu raporda ücret

artışlarının ülkeyi darboğaza sürüklediğini söylüyordu.

Bu istekler yerine getirildi. Ücret artışları önlendi, ücretler donduruldu.

Koç'tan Evren'e teşekkürler

Vehbi Koç bundan ötürü dönemin MGK başkanı Kenan Evren'e bir mektup yazarak teşekkürlerini bildiriyor ve şunları söylüyordu:

".. Şimdi; 'Faşist ordu iktidara geldi, kapitalistlerle birleşerek, Türk işçisini istismar ediyor' propagandası yapılmaktadır. Böyle bir iftira karşısında, işçi işveren ilişkilerini düzenleyecek olan kanunlar dikkatle incelenerek, taraflar için adilane bir şekilde ve asgari hata ile çıkarılmalıdır. Bu düzenleme yapılırken, bazı sendikaların Türk devletini ve ekonomisini yıkmak için bugüne kadar yaptıkları aşırı hareketler göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer taraftan DİSK'in kapatılmış olmasından dolayı bir kısım işçiler, sendikal münasebetler yönünden bekleyiş içindedirler. Militan sendikacılar bu işçileri tahrik etmek ve faaliyeti devam eden sendikaların yönetim kadrolarına sızarak, kendi davalarını devam ettirmek niyetindedirler. Bu durum bilinerek, hazırlanacak kanunlarda gerekli tedbirler alınmalıdır". (Kırk Haramiler Türkiye'de. Mustafa Sönmez, s. 349)

Bu talimatlar, 1982 Anayasası'nda, Sendikalar Yasası'nda ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt yasasında işçinin sendikal haklarına, toplu sözleşme ve grev haklarına getirilen kısıtlamaların nasıl gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

12 Eylül darbesi ve yönetimi kendi kurum ve ku-

rallarını da beraberinde getirdi: 1982 Anayasası, Yeni Sendikalar Yasası, Toplu Sözleşme ve Grev yasası, toplumsal tüm yasalarda yeni düzenlemeler, Sıkıyönetim Askeri mahkemeleri...

Darbe ile birlikte DİSK yöneticileri tutuklandılar. Onlara ağır işkenceler yapıldı. Haklarında ölüm cezası isteyen iddianameler düzenlendi, davalar açıldı...

Yargılama

Hukuk bilimine göre yargılama hukukuna en yabancı kavram “olağandışı yargılama”dır. Sıkıyönetim askeri yargısı, olağan yargılamanın tersidir. DİSK ve bağlı sendikaların yöneticileri böyle olağandışı bir mahkemede yargıldılar. Hâkim ve savcılar siyasi iktidar tarafından görevlendirilen bir mahkemede... Bu mahkemeler “doğal hâkim” ilkesine aykırı olarak kurulmuş, hâkimleri bağımsızlıktan, “Hâkim güvencesinden yoksun mahkemelerdir. Kararları beğenilmeyen hâkim ya da mahkemeler her zaman görevden alınabilirler. Savunma hakkı kısıtlıdır. Beş dakika süreli bir savunmadan sonra ölüm cezasına hükmedilebilir, sanık ve avukatı gelişi güzel ve takdire bağlı nedenlerle mahkeme salonundan çıkarılabilir, iki kez mahkemeden çıkarılan sanık ya da avukatı bir daha o davanın duruşmasına katılamaz. Bu tür savunma kısıtlamalarına usul yasasından ve uygulamadan sayısız örnekler verilebilir.

Sıkıyönetimsiz sıkıyönetim mahkemeleri

Sıkıyönetimin kaldırılmış olmasına karşın sıkıyönetim askeri mahkemeleri görevlerini sürdürmektedir-

ler. Burada konuya ilişkin daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından verilen iptal kararından, bu karardan sonra konunun Anayasa hükmü haline getirilmesinden, Sıkıyönetim Yasası'nın 23. maddesinden ve 1982 Anayasası'nda bu konuya yer verilmemiş olması nedeniyle ve başka nedenlerle sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görevlerini sürdürmelerinin hukuksal bir dayanağı bulunmadığından söz etmek istemiyoruz. Söylemek istediğimiz şudur: Sıkıyönetimin ilan nedenleri ortadan kalktıktan, sıkıyönetim kaldırıldıktan ve normal düzene geçildikten sonra sıkıyönetim askeri mahkemelerinde bulunan dava dosyalarının genel mahkemelere gönderilmesi hukukun gereğidir. Böyle yapılmadığı takdirde önümüzde daha 5 yıl - 10 yıl sürebilecek davalar bulunduğuna göre (Dev-yol, Dev-sol, DİSK davaları gibi) sıkıyönetim askeri mahkemelerinin 5-10 yıl daha görevlerini sürdürmeleri gerekecektir ki bu, genel mahkemelere güvensizliğin bir göstergesi olduğu gibi dünyanın hiçbir yerinde örneği bulunmayan bir uygulamadır. DİSK davası da bu tür hukuk dışı bir uygulamaya konu olmuştur.

DİSK ve bağlı sendikalar yöneticilerini yargılayan sıkıyönetim askeri mahkemesi, yargılamalar sonunda, sanıkların eylemlerini TCY'nın 146/1. maddesine değil, 141/1. maddesine uygun görmüş, yani sanıkların, yöneticisi oldukları örgütleri "sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek", giderek marksist-leninist bir düzen kurmak amacıyla yasadışına dönüştürdükleri sonucuna varmış ve sanıklara on yıla

varan ağır hapis cezaları vermiştir.

Dava 11 yaşında

DİSK davası, adalet tarihinde eşi görülmemiş biçimde 11 yıl sürmüş ve halen de Askeri Yargıtay'da sürmektedir. Bu süre, uluslararası antlaşmalarda davalar için kabul edilen “makul süre”nin kat kat üstündedir.

11 yıl, insan yaşamı içinde özellikle yaşamın en verimli dönemleri için çok değerli bir evreyi oluşturmaktadır. 25 yaşlarındaki bir insan (sanık) orta yaşa gelinceye kadar düşünce suçlusu olarak bir davanın sonucunu bekleyecek ve yaşamına bir yön veremeyecek, özel yaşamında istikrardan ve güvenceden yoksun kalacaktır. Bir insan için bunun ne kadar yıkıcı, yaşam karartıcı olduğunu açıklamaya sanınız gerek yoktur.

Mallara el konuldu

Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi, on yıla varan ağır hapis cezalarıyla birlikte DİSK ve bağlı sendikaların taşınır taşınmaz tüm mallarının da zoralımına karar verdi.

Bu mal varlığı; bankalarda nakit olarak bulunan 58 milyon, 653 bin, 620 dolar ile 465 milyon, 825 bin, 965 dolar değerinde mallardan oluşuyordu ki toplam olarak 524 milyon, 479 bin, 585 dolara varıyordu.

Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi, bu mal varlığının zoralımına TCY'nın 36. maddesine dayanarak karar vermişti. Bu karar haksız bir karar olduğu gibi yürürlükteki yasaya da aykırı düşüyordu. Mahkemenin dayandığı 36. maddeye göre, “suçta kullanılan veya kul-

lanılmak üzere hazırlanan fiilin irtikâbından husule gelen" eşyanın zoralarına karar verilebilirdi. Ayrıca "kullanılması, yapılması, taşınması, bulundurulması veya satılması" suç oluşturan (dinamit, uyuşturuu, patlayıcı madde gibi) eşyanın da bir mahkûmiyet kararı olmasa bile zoralarına hükmlunabilirdi.

Oysa DİSK ve bağı sendikaların malları ne herhangi bir suçun işlenmesinde kullanılmıştır ve ne de uyuşturuu ya da patlayıcı madde gibi doğrudan zoraları gereken mallardandır. Açıktır ki DİSK ve bağı sendikalara ait olan malların, yasal bir dayanağı olmadan, zoralarına karar verilmiştir. Bu, hukuk açısından bir gasp niteliğı taşımaktadır.

Mallar halâ kayyumda

DİSK ve bağı sendikaların faaliyetleri MGK'nin 12 Eylül 1980 gün ve 7 sayılı bildirisi ile durdurulmuş, daha sonra da DİSK ve bağı sendikalara ait mallar kayyuma teslim edilmişti. MGK ve sıkıyönetim dönemiyle sınırlı olarak yayınlanan ve salt bu dönem için geçerli olan söz konusu bildiri hükmü, 7/11/198 tarihinde yürürlüğe giren Anayasa'nın 177/e ve geçici 3. maddesine göre ve TBMM başkanlık divanının oluşmasıyla kendiliğinden ortadan kalkmıştır. DİSK davasında bu faaliyetlerle ilgili herhangi bir ihtiyati tedbir kararı da verilmemiştir. Bu durum karşısında da 7 numaralı bildirinin hükmü ortadan kalkmış, sıkıyönetim sona ermiş ve 2821 sayılı yasanın geçici 5. maddesinin de DİSK ve bağı sendika yöneticileri hakkında uygulanamayacağı göz önüne alınarak söz konusu malların DİSK ve bağı sendika yöneticilerine teslimi gerekirken mal varlığı kayyumların

elinde bırakılmıştır. Bu konuda yapılan başvurular sonuçsuz kalmış ve hukuksuzluk bu anlamda sürmüştür.

Sendika ve dernek malları konusunda 12 Eylül hukukunun ilgi çekici görüntüleri var:

Örneğin DİSK'e bağlı ,Genel-İş Sendikası'na ait Ankara, Çankaya'da bulunan 12 katlı, 1000 kişilik konferans salonu olan genel merkez binası düşük bir bedelle kamulaştırılmış ve Anayasa mahkemesine tahsis edilmiştir.

Şimdi Yüksek Mahkeme, işçinin alın terinin ürünü olan bu yerde yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemekte ve hukuk devletinin bekçiliğini yapmaktadır!

DİSK VE TÖB-DER MALLARI

“Terörle Mücadele Yasası”nın geçici 9. maddesiyle, DİSK, TÖB-DER ve benzeri kuruluşların taşınır, taşınmaz tüm mal varlıkları hazineye devir edilmiştir. Bu düzenleme, hukuk açısından, mülkiyet hakkının bir ihlalidir. DİSK davası devam etmektedir ve sıkıyönetim askeri mahkemesi tarafından verilen mahkumiyet kararı Askeri Yargıtay’da incelenmektedir. Bu mahkumiyet, kapatma ve malvarlığına el koyma kararı TCY’nın 141-142. maddelerine dayandırılmıştır. Terörle mücadele yasası bu maddeleri yürürlükten kaldırmıştır. Sanık lehine olduğu için geriye yürümesi gereken bu yasaya göre Askeri Yargıtay’ca davanın düşürülmesine karar verilmesi gerekmektedir.

Ancak burada hukuk ve yasa açısından önemli bir nokta vardır. İstanbul 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi DİSK mallarının zorralımına karar verirken hükmünü TCY’nın 36. maddesine dayandırmıştır. Bu madde iki tür zorralımı öngörmektedir. Birincisi doğrudan doğruya zorralıma tabi eşyadır. Uyuşturucu, patlayıcı madde, silah gibi. İkincisi de “suçta kullanılan maymuncuk, kalpazanlıkta üretilen kalp para gibi.

Disk olayında ne doğrudan doğruya zorralıma tabi bir eşya ve ne de suçta kullanılan bir eşya vardır. DİSK’in parası ile taşınır, taşınmaz malları ile 141-142. maddede

gösterilen suçun bir ilgisi yoktur. Bu açıdan Disk malları hakkında verilen zoralım hükmü yasaya aykırıdır. Bu nedenle Askeri Yargıtay'ın, Terörle Mücadele Yasası'na göre davayı ceza açısından düşürmesi ve zoralım hükmü bakımından bozması, zoralımına karar verilen malların DİSK'e geri verilmesine karar vermesi gerekir.

TÖB-DER mallarına gelince:

Ankara 3 No. lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi dernek yöneticilerini TCY'nın 141. maddesine dayanarak mahkum etmiş, derneği kapatmış ve mallarının hazineye devrine karar vermiştir. Ankara ikinci ağır ceza mahkemesi ise, derneğin genel başkanı Gültekin Gazioğlu ve 19 yöneticisi hakkında aynı dava dosyasına ve kanıtlara dayanılarak TCY'nın 141-142. maddelerine göre açılan dava sonunda beraat kararı vermiş ve derneğin eylemlerinde suç görmemiştir. Yani sıkıyönetim askeri mahkemesine göre dernek yöneticileri suçlu, sivil mahkemeye göre suçsuzdur.

Sıkıyönetim askeri mahkemesince haklarında ağır hapis cezaları verilen dernek yöneticileri ve üyeleri cezalarını çekmişlerdir. Ancak bir ceza hükmünün kaldırılması, geriye yürütülmesi (makabline şamil olması) gereken bir hükümdür. Yani o yasa maddesine göre daha önce haklarında dava açılmış kişilerin davaları düşecektir. Ceza almış kişilerin bu cezaları çektirilmeyecektir.

Geriye yürütülmesi gereken böyle bir hükmün, cezalarını çekmiş olan kişiler açısından pratik bir değeri söz konusu olamaz. Ancak eğer görülen dava sonunda kişilere verilen cezalar dışında örgüt malları hakkında

zoralm ya da hazineye devir kararı verilmişse burada yeni hukuksal bir durum ortaya çıkmaktadır.

Yeni yasa ile dernek yöneticilerinin eylemleri suç olmakta çıkarılmıştır. Dava günümüzde görülseydi ya da devam ediyor olsaydı dava düşürülecek ve sanıklara ceza verilmeyecekti. Derneğin malları da hazineye devredilmeyecek ve derneğe ait olarak kalacaktı.

Ceza yasasının 2. maddesine göre: "... İşlendikten sonra yapılan kanuna göre cürüm veya kabahat sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz. Eğer böyle bir ceza hükmolunmuşsa icrası ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkar."

Olayımızda dernek mallarının hazineye devri, verilen cezalandırma hükmünün kanuni neticeleridir. Yani yasal sonuçlarıdır. Ceza Yasası bu yasal sonuçların kendiliğinden ortadan kalkacağını kabul etmiştir.

O halde 141-142. maddeler kaldırıldığına, buna ilişkin yeni yasa hükmü geriye yürüyeceğine göre hazineye devrine karar verilen malların Ceza Yasası'nın ikinci maddesine göre TÖB-DER'e geri verilmesi ve yukarıda açıklanan hukuksal nedenlerle DİSK'in ve TÖB-DER'in faaliyetlerine olanak sağlanması gerekir.

PİŞMANLIK YASASI

Yargı, kesinlik ister, kuşkuya karşıdır. Kuşkulu bilgilere dayalı bir hüküm, gerçeği yansıtamaz. Böyle bir hüküm adalete yardımcı olamaz. İtirafçı sanıkların, kendilerini idamdan ve cezadan kurtarmak için verdikleri anlatımlara dayalı hükümler, adalet tarihimizde kuşkulu kararlar olarak yerini alacaktır.

Kamuoyunda Pişmanlık ya da İtirafçılık Yasası olarak bilinen 3216 sayılı yasanın yürürlük süresi iki yıl daha uzatıldı. Bu yasaya göre yasadışı bir örgüt yanlısı olup da örgüt hakkında yetkili yerlere bilgi vererek ve açıklama yaparak örgütün dağılmasına ya da ortaya çıkarılmasına yardımcı olanların cezaları hafifletilmekte, ölüm cezası yerine 15 yıl, ömür boyu ağır hapis yerine de 10 yıl ağır hapis cezası verilmekte ve itirafçı sanık salıverilebilmektedir. Uygulamada, itirafçı sanıklar tanıdıkları ya da tanımadıkları kişiler hakkında, çoğu kez gerçeğe aykırı açıklamalar yapmakta, onları suçlamakta, yasanın getirdiği olanaklardan yararlanma ve kendilerini kurtarma yollarına başvurumaktadırlar.

Hukuk ve yasa

Yasak ile hukuk arasındaki ayrım bilinmektedir. Bir yasa haksız, ahlak kurallarına ve kamu yararına aykırı olabilir. Köleliği haklı gören, engizisyon döneminde ikrar

elde etmek için uygulanan işkence yöntemlerini olağan yargılama biçimi olarak kabul eden, bir sınıfın öteki işçi ve emekçi sınıflar üzerinde baskı aracı olarak kullandığı lokavtı bir “hak” olarak niteleyen yasalar bunun değişik örnekleri olarak anımsanabilir. Ama hukuk ve özellikle “insan haklarına dayalı hukuk” kuralları bu haksızlıkları, baskı yöntemlerini ve ahlak dışılıkları reddeder. Temelde yasaların, hukuk kurallarına, insan haklarına dayalı bir hukuk anlayışına uygun olması, “hukukun üstünlüğü” ve “hukuk devleti” ilkelerinin vazgeçilmez koşuludur. Ancak siyasal iktidarlar, dayandıkları sınıfların çıkarlarını korumak için sözü geçen ilkeleri sık sık çiğnemektedirler. İtirafçılık Yasası bunun son ve çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır.

Her şey insan için...

Ünlü Yunan düşünürü Protagoras “Her şeyin ölçüsü insandır” diyordu. Anayasa hukuku uzmanı Sayın Hocamız Bahri Savcı da “insan hakları öğretisinin eksenidir, merceği insandır” demektedir⁽⁴⁴⁾. Sayın Hocamız Faruk Erem’e göre “hukukun bütün tarifleri eksiktir. Doğrusu şudur: Hukuk insanlıktır. Gerçek hukukçunun çabası bu yöndedir. Onu başarıya götürecek tek araç akıl çağına yakışır olandır. Geri kalana inanmamalı. Geri kalan yalandır”⁽⁴⁵⁾.

Bu sözler, hukukun insan için var olduğunu insanın kişiliğini, onurunu, insancıl değerlerini koruması gerektiğini anlatıyor. Başka bir deyişle hukuk, insan

⁴⁴ Yaşam Hakkı ve Boyutları: S: 3

⁴⁵ Olağandışı yargılamalar: S: 18

içindir. İnsan hukuk için değildir. Nasıl ki çağdaş devlet anlayışında, devlet insan için ve insan devlet için değildir.

“Yasaları idare eden yasalar da vardır. Bu da insan hakları ve ahlak yasalarıdır. Hukuk-ahlak ayrımı yapaydır. Sadece yasaya uymak her zaman şerefli bir davranış değildir. Yasaya uymak, ahlaka uymak şeklinde anlaşılırsa üstün bir anlam kazanır. Fakat bunun için de yasaların ahlaklı olmaları şarttır”⁽⁴⁶⁾. Gerçekten ceza ve yargılama yasaları insan haklarına, insanlık yasalarına dayandığı ölçüde bir değer kazanabilir. Ceza ve yargılama yasaları değişebilir, ama insanlık yasaları değişmez, bu yasalar evrensel yasalardır. Bu konuda önemli bir nokta da hukuk ile ahlakın ilişkisidir. Kuşkusuz “hukuk = ahlak”tır denilemez. Ama ahlaksız bir hukuk da olamaz. Ahlak kurallarına aykırı yasal düzenlemelerle bir toplum yönetilemez.

Anayasa hukukunun, insan haklarına dayalı hukukun ve öğretinin (doktrinin) bu verileri karşısında 3216 sayılı Pişmanlık Yasası’nın ahlak değerlerini koruyan bir yasa olduğunu söylemek olanaksızdır. Bu yasa, insan onurunu, insan haysiyetini ve kişiliğini yaralayan bir nitelik taşımaktadır. Bu yasa, tutuklu sanığı, “ölüm cezası” ile “cezadan kurtulma” hatta salıverilme gibi insanlık açısından korkunç bir ikili tutum arasında bırakan bir yasadır. Bu yasanın sağladığı cezadan kurtulma yolları karşısında sanık, tüm ahlaki değerlere sırt çevirebilmekte, geçmişini inkâr edebilmekte, kendi kişiliğini, insanlık onurunu bir yana itebilmekte ve

⁴⁶ Prof. Faruk Erem. Ceza kanununda Hümanist doktrin: S: 36

suçsuz bir insanı ya da insanları suçlama yollarına yönelebilmektedir. Böyle bir yasanın adalete yardımcı olduğunu söylemek de olanaksızdır.

Tahliye edilen itirafçı sanıkların dışarıda, bazı sanıklar hakkında gerçek dışı ifadeler vermek zorunda kaldıklarını söylemeleri, bundan vicdan azabı duyduklarını anlatmaları, kendilerine nasıl menfaatler vaat edildiğini, paralar ödendiğini açıklamaları düşüncelerimizin yerin deliğini ortaya koymaktadır.⁽⁴⁷⁾

Çağdaş anlayışta devlet nasıl adam öldüremezse, bireyin kişiliğini de yok edemez, etmemelidir. Ona suçsuz insanları suçlama yollarını açmamalıdır. Böyle bir tutum, çağdaş devlet anlayışı ile bağdaşmaz. “İnsanüstü yapay kurallar yaratmak ve insanı bu kurallara feda etmek hümanist doktrine ters düşer”⁽⁴⁸⁾ Çağdaş devletin görevi, insanın kendi kişiliğini ve onurunu korumasına yardımcı olmaktır.

İtirafçılık Yasası’nın; itirafçı sanık anlatımlarının doğruluğunun emniyet örgütlerinden, yürütme organı birimlerinden sorulması, araştırılması yolundaki hükmü de yargının görevlerine bir tecavüz, emniyeti mahkeme yerine koyan ve yargının bağımsızlığını zedeleyen bir hükümdür.

Düşünmek gerekir

Emniyetin topladığı bilgilerin doğruluğunu kim saptayacaktır? Bu bilgiler nereden, hangi ölçülere göre toplanmıştır? Bilgilerin toplanmasında hangi yöntemler

⁴⁷ Yeni Gündem. Ek: Nasıl itirafçı oldum?

⁴⁸ Prof. Faruk Erem. aynı yapıt S: 41

uygulanmıştır? Bu bilgilerin nesnel ölçölere göre mi, öznel ölçölere göre mi toplandığını ve derlendiğini kim inceleyecektir? Bu bilgileri derleyen görevliler yargıç niteliğinde kişiler olmadığına göre mahkemeler, bu görevliler tarafından verilen raporlara göre nasıl hüküm oluşturacaklardır? İtirafçı sanık anlatımlarının, emniyet bilgileriyle karşılaştırılarak bundan bir sonuç çıkarma yoluna gidilmesi; kuşkulu anlatımların başka kuşkulu bilgilerle doğrulanması sonucunu doğuracaktır ki bu, bilinmeyenle bilinmeyenle çözmek demek değil midir?

Oysa yargı, kesinlik ister, kuşkuya karşıdır. Kuşkulu bilgilere dayalı bir hüküm, gerçeği yansıtamaz. Böyle bir hüküm adalete yardımcı olamaz.

İtirafçı sanıkların, kendilerini idamdan ve cezadan kurtarmak için verdikleri anlatımlara dayalı hükümler, adalet tarihimizde kuşkulu kararlar olarak yerini alacaktır.

12 EYLÜL YARGISI VE TÖB-DER KARARI

TÖB-DER hakkındaki bu uygulama, olağanüstü dönemlerde, olağandışı yargılamaların ne denli adaletsizliklere yol açtığını ortaya koyan çarpıcı bir örnektir.

Ceza yargılaması tarihinde biri “olağan” ve öteki “olağan dışı” (ya da olağanüstü) olmak üzere iki tür yargıya rastlanmaktadır. Olağan yargı yerleri, bağımsız, “doğal hâkim” ilkesine uygun, yani suçun işlenmesinden ve sanıkların belli olmasından önce kurulan genel mahkemelerdir: Sulh ceza, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri gibi. Bu mahkemelerin hâkimleri, kendi meslek kuruluşları, örneğin Yüksek Hâkimler Kurulu tarafından görevlendirilir, siyasal iktidarın etkilerinden uzaktırlar. Olağan dışı yargı yerleri, yani olağandışı mahkemeler, siyasal iktidarların olağan ve genel mahkemelere güvensizliklerinden kaynaklanan, suçun işlenmesinden sonra siyasal amaçlarla kurulan mahkemelerdir. “Olağan dışı mahkemelere gereksinme, olağan mahkemelere güvenmemekten gelir. Asıl neden budur. Daha hızlı adalet ve benzeri düşünceler baha-nedir”⁽⁴⁹⁾

⁴⁹ Olağandışı Yargılamalar. F. Erem. Sa: 11-12

TÖB-DER olayı

Bu tür yargı yerlerinin en belirgin örneği, özellikle ülkemizde, sıkıyönetim askeri mahkemeleridir. Bu mahkemeler, hâkim ve savcılarını siyasal iktidar tarafından görevlendirilen, “mahkemelerin bağımsızlığı” ilkesine aykırı olarak kurulmuş mahkemelerdir. Doğal hâkim ilkesine de uygun olmayan bu mahkemeler, 12 Eylül döneminde örnekleri görüldüğü gibi, siyasal iktidarın etki ve telkinlerine açık yargı yerleridir.

12 Eylül döneminde, TÖB-DER hakkındaki mahkûmiyet kararını bu tür olağan dışı bir mahkeme vermiştir. Bu kararın onanmasına ilişkin askeri Yargıtay kararında olağan ve genel mahkemelere, hatta 12 Eylül öncesi C. savcılıkları kararlarına güvenilmediği dile getirilmiştir.

Askeri Yargıtay’ın gerekçesi...

Sözü geçen mahkeme tarafından verilen mahkûmiyet kararı, benim de içinde bulunduğum savunmanlarca temyiz edilmiş ve 12 Eylül öncesinde de ülkemizde bir devletin var olduğu, yargı yetkisine sahip mahkemelerin, dava açma yetkisine sahip C. savcılarının görev başında oldukları, 12 Eylül öncesinde dernek hakkında aynı eylemler için mahkemeler ve C. savcılıklarınca beraat ve takipsizlik kararları verildiği, bu kararların kesinleştiği, ceza yargılama kurallarına ve uluslararası antlaşma ve sözleşmelere göre kişinin bir eyleminden ötürü bir kez yargılanabileceği, aynı eylemden ötürü ikinci kez yargılanamayacağı, savcılıkça ileri sürülen bir bölüm eylemler için dava zaman aşımının dolduğu, bu nedenle anılan eylemlerin yeniden

yargılama konusu yapılamayacağı ileri sürülmüştür. Bu savunma askeri Yargıtay'da da sözlü ve yazılı olarak açıklanmış ve yinelenmiştir.

TÖB-DER hakkında sıkıyönetim askeri mahkemesince verilen mahkûmiyet kararını onaylayan Askeri Yargıtay 4. Dairesi, onama kararında bu savunmayı reddederken şu gerekçeyi ileri sürmüştür:

“Kanunların; bütün kurum ve kuruluşları ile fonksiyonlarını tam olarak yerine getiren, suçların işlenmesinin istisnai olduğu ve suçluların da en kısa sürede yargı mercileri önüne istisnasız olarak çıkartabildiği bir kamu düzeninde uygulanmak üzere kabul edilip çıkarıldıkları; bu kanunlara vatandaşları ve egemenlik hudutları içinde bulunan kişileri riayet ettirmek ve kamu düzeninin bozulmasını engelleyemediği takdirde, suç işlemekle kamu düzenini bozmuş kişileri önceden konmuş bulunan kurallara göre zamanında gerekli şekilde cezalandırmak yetkisi var olmakla beraber, devletin bu görevini, bütün kurum ve kuruluşları ile uyum içinde çalışabildiği oranda yerine getirebileceği, devletin sözünü ettiğimiz bu fonksiyonunu yerine getirmede değişik nedenlerle zaafa düştüğü zamanlarda makul ve suç işleme kastini taşımayan kişilerin, soyut kuralların arkasına sığınıp bozulmuş olan kamu düzeninden yararlanmak ve kamu düzenindeki bozuklukları daha büyük boyutlara ulaştıracak taleplerde bulunmalarının demokratik ve makul düşünce kurallarına aykırılığı aşikâr olduğu;”⁽⁵⁰⁾

Bu karara göre 12 Eylül öncesinde, Adliye, mahke-

⁵⁰ As. Yar. 4. D.15/2/1983 T. 983/1 es. 1983/155 S.1ı K.

meler, C. savcılıkları zaafa (yani acze) düşmüşler ve bundan ötürü görevlerini yapamamışlar, isabetli kararlar verememişlerdir. Bu nedenle o mahkemeler ve C. savcılıklarınca verilen beraat ve takipsizlik kararlarının hukuksal bir değeri yoktur. Gerçek ve tüzel kişiler, daha önce genel mahkemelerce yargılanmış, beraat etmiş ya da C. savcılıklarından takipsizlik kararları almış olsalar bile olağanüstü dönemlerde yeniden yargılanabilirler.

Güvenceden yoksun

Böyle bir gerekçe, devlet ve toplum yaşamında kararlılığı (istikrar) ve güveni ortadan kaldıran, vatandaş yargı organları ile ve giderek devletle ilişkilerinde güvenceden yoksun bırakan, siyasal niteliği ağır basan ve hukuk devleti ilkesine ters düşen bir gerekçedir. Öte yandan bu gerekçe, “devletin sürekliliği” ilkesine de aykırı düşmektedir. Çünkü devlet, olağanüstü dönemlerde de varlığını ve sürekliliğini korumakta, tüm kurum ve kuruluşlarıyla işler halde bulunmaktadır. Vatandaş bir davada beraat ettikten ya da bir kovuşturmada takipsizlik kararı aldıktan sonra kendini güvence içinde görmeli, ileride bu konuda yeniden yargılanabileceğini düşünmemelidir, bu, vatandaşın güvenlik haklarındandır.

Yukarıda açıklanan anlayışa göre genel, olağan, bağımsız, siyasal etkilere açık olmayan, doğal hâkim ilkesine uygun olarak kurulan mahkemelerin verdikleri kararlar geçersiz sayılmakta, siyasal iktidara bağımlı, doğal hâkim ilkesine aykırı, siyasal etki ve telkinlere açık olağandışı bir mahkemenin verdiği karar geçerli ve adil kabul edilmektedir. TÖB-DER davasında uygulama bu

ölçülere göre yapılmıştır⁽⁵¹⁾.

Sonuç

Bu uygulama kimi sorulan gündeme getirmektedir: 12 Eylül müdahalesinden geriye doğru devlet ve yargı kaç yıl zaafa düşmüştür? Hangi davaların ve olayların yargılanmasında acze düşmüştür? Böylece devletin ve devlet kurumlarının acze düşmesi nedeniyle verilen beraat ve takipsizlik kararları yanında mahkûmiyet kararları geçersiz sayılacak mıdır? Mahkûmiyet kararları geçerli sayılacaksa, beraat kararlarının geçersizlik gerekçesi nasıl açıklanabilecektir? Yapılacak böyle bir ayırım da haklılık payı ne olacaktır?

Bu tür değerlendirmeler, olaya olağanüstü bir dönemin geçici ve dar çerçevesinden bakan çevreler açısından yerinde görülebilir, ama hukuka saygılı kişileri doyuramaz. TÖB-DER hakkındaki bu uygulama, olağandışı yargılamaların ne denli adaletsizliklere yol açtığını ortaya koyan çarpıcı bir örnektir.

⁵¹ Sıkıyönetim kalktıktan sonra, daha önce sorguları yapılamadığı için haklarında Sıkıyönetim mahkemesinde dava açılmayan 20 TÖB-DER yöneticisi hakkında Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesinde aynı eylemlerden ötürü dava açılmış ve beraat kararı verilmiştir. Bu kararların ortaya koyduğu hukuksal durum ayrı bir yazıda inceleme konusu yapılacaktır.

22 MİLLETVEKİLİ VE 125. MADDE

Fiil, düşünceyi değil eylemi anlatır. O halde suçun oluşabilmesi için bir fiilin, bir eylemin, maddi bir hareketin ortaya çıkması gerekir.

Basında yer alan haberlerden öğrendiğimize göre Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcılığı, HEP kökenli 22 milletvekili hakkında soruşturma açmış ve TBMM’den bu milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir. Bu haberlere göre Meclis Başkanı Sayın Hüsamettin Cindoruk, istemi anayasanın 83. maddesiyle düzenlenen “yasama sorumsuzluğu” ilkesine aykırı bularak işleme koymamış ve geri çevirmiştir. Ankara DGM Başsavcılığı ise isteminde direnmiş ve daha sonra konu başkan vekilinin işleme koymasıyla TBMM’nin gündemine girmiştir.

Cumhuriyet Savcılığı sözü geçen yirmi iki milletvekilinin Meclis’te ve Meclis dışında yaptıkları konuşmaları ceza yasasının 125. maddesine aykırı bulmuş ve ölüm cezasını gerektiren bu suçtan ötürü haklarında dâva açabilmek için dokunulmazlıklarının kaldırılmasını istemiştir.

Ankara DGM Savcılığı’nın bu istem ve girişimi, iki önemli hukuksal sorunu gündeme getirmiştir. Bunlardan birisi, milletvekillerinin TBMM’de yaptıkları konuşmalardan ötürü suç işledikleri iddiası ile cumhuriyet

savcılar tarafından haklarında soruşturma ve dava açılabilir mi? Başka bir deyişle, bu durumlarda milletvekilleri anayasanın 83. maddesinde yazılı “yasama sorumsuzluğu”ndan yararlanabileceklerindirmi? İkinci sorun ise meclis içinde ya da dışında yapılan konuşmalarla TCY’nin 125. maddesinde yazılı suç işlenebilir mi?

Biz burada ikinci sorun üzerindeki düşüncelerimizi açıklamaya çalışacağız.

125. maddenin niteliği: Bu madde, ceza yasasının, ölüm cezası ile cezalandırdığı en ağır suçlarından birini düzenlemiştir. Maddenin bölüm başlığı “Devletin arsiulusal şahsiyetine karşı cürümlerdir. İtalyan ceza yasasından alınan bu maddeye göre: “Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya veya devletin istiklâlini tenkise veya birliğini bozmaya veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya matuf bir fiil işleyen kimse ölüm cezasıyla cezalandırılır.”

Burada sorun şudur: Bu madde ile düzenlenen suç nasıl oluşacaktır? Başka bir deyişle suçun öğeleri nelerdir? Suçun manevi öğesi, maddede sayılan eylemleri gerçekleştirme amacı, yasal deyişle ile kastıdır. Ancak böyle bir düşünce ve amacın, kişinin kafasında yer alması suçun oluşması için elbette ki yeterli değildir. Amacın suça dönüşebilmesi için eylemin gerçekleşmesi gerekir? Yasa bunu “...matuf (yönelik) bir fiil işleyen kimse” sözleriyle anlatmış ve açıklamıştır.

125. maddede gösterilen suç yazı yazarak, düşünce açıklayarak, demeç vererek işlenebilir mi? Başka bir

deyişle bu suç, bir düşünce suçu mudur? Yasa, yukarıya alınan maddede görüldüğü gibi “...bir fiil işleyen...” kimseden söz ettiğine, düşünce açıklamak da bir fiil, bir eylem, maddi bir hareket olmadığına göre bu soruya olumlu yanıt vermek olanaksızdır. Gerçekten hukukta fiil sözcüğü eylem karşılığı olarak kullanılmaktadır. Fiil düşünceyi değil eylemi anlatır. O halde suçun oluşabilmesi için bir fiilin, bir eylemin, maddi bir hareketin ortaya çıkması gerekir.

Türk ceza yasasının kaynağı olan İtalyan Ceza Yasası hazırlanırken 125. maddenin karşılığı olan 104. madde yoğun tartışmalara konu olmuş, madde ile korunmak istenen menfaatin fiilen ihlal edilmesi halinde suçun oluşacağı temel düşüncesinden hareket edilmiş ve maddede “Doğrudan doğruya bir fiilin irtikap edilmesi” sözlerine yer verilerek amaç açıklanmaya çalışılmıştır⁽⁵²⁾.

Böylece kaynak yasada eylem ve icra hareketleri dışındaki düşünce açıklamalarının 125. maddenin kapsamı dışında kalması sağlanmıştır. Ceza yasamızda 125. maddede “...fiilin işlenmesi”nden söz edildiğine göre İtalyan Ceza Yasası’nda olduğu gibi bu maddedeki suçun düşünce açıklaması yoluyla işlenemeyeceği açıktır.

Demokratikleşmede Engeller:

Yarım yüzyılı aşkın bir süre yürürlükte kalan, düşünceyi cezalandıran ve ülkemizin bilim, sanat ve kültür

⁵² Bak. Türk-İtalyan Ceza Kanunları Şerhi. Adalet Bak. 1927, cilt 2, s. 3-10.

alanında gelişmesini köstekleyen ceza yasasının 141-142. maddeleri Terörle Mücadele Yasası'yla yürürlükten kaldırıldı. Ancak ülkemizde düşünce suçları(!) bugün de varlığını korumaktadır. Çünkü Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi düşünce suçlarını değişik bir kılıfla yeniden düzenlemiştir. Geçen günlerde bu maddeye dayanılarak Ankara DGM tarafından İsmail Beşikçi'ye 900 milyon lira para cezası verilmiş ve kitapları toplatılmıştır. Biz Terörle Mücadele Yasası daha taslak halinde iken ona karşı çıkmış, tasarının maddelerini eleştirmiş, yasanın doğuracağı bu çoğulcu demokratik bir düzende böyle bir yasanın yeri olamayacağını anlatmaya çalışmıştık. Daha sonra SHP tarafından yasanın çoğu maddelerinin anayasaya aykırılığı ileri sürülerek iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. Basına yansıyan haberlere göre yasanın birçok maddesi yüksek mahkemece iptal edilmiştir.

12 Eylül hukuk anlayışının bir ürünü olan Terörle Mücadele Yasası'na karşı verile gelen savaşımlar, ülkemizde insanların düşüncelerinden ötürü suçlanmalarını, herkesin serbestçe düşüncelerini savunabilmesini ve giderek demokratikleşme sürecinde önemli adımlar atılmasını sağlamayı amaçlıyordu.

Son yıllarda demokratikleşme çabaları, ağır da olsa, kimi eksiklikleri ve yetersizlikleri beraberinde de getirse sürmektedir. Kamuoyu bu çalışmaların sonuçlarını görme beklentisi içindedir. Ancak ceza yasasının ölüm cezasını içeren en ağır maddelerinden biri olan 125. maddesinin, kimi yorumlarla düşünce açıklamalarına uygulanmaya kalkışılması, yasanın amacına, metnine, kaynak İtalyan Ceza Yasası'nın açıklamalarına aykırı

düştüğü gibi ölkemizin demokratikleşme ve çağdaşlaşma
çabalarına da ters düşmektedir.

19.6.992

İŞKENCE SÖZLEŞMESİ VE YARGILAMALAR

Siyasal iktidarın sözcüleri tarafından basında ve radyo-televizyonda sık sık yurt ve dünya kamuoyuna duyurulan işkenceye Karşı Avrupa Sözleşmesi'nin uygulanması ve yaşama geçirilmesi, inancımıza göre hukukumuzun çağdaşlaşması ve ülkemizin demokratikleşmesi sürecinde önemli bir adım olacaktır.

“İşkenceye ve diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya cezaya karşı birleşmiş Milletler sözleşmesi” devletimizce imzalanmıştır. Bu konudaki Avrupa sözleşmesi de yürürlüğe girmiştir... Söz konusu sözleşmeye devletimizin katılmış olması onurlandırıcı bir olaydır”.⁽⁵³⁾

Yukarıya aktarılan sözler, Sayın Prof. Sulhi Dönmezer tarafından Tercüman gazetesinde yayımlanan “İşkence Sözleşmesi” başlıklı yazıdan alınmıştır. Bu sözleşme, ceza yargılaması açısından önemli olduğu gibi işkencenin bir sorgulama yöntemi olarak yoğun bir biçimde uygulandığı ülkemizde işkencenin önlenmesi bakımından da büyük önem taşımaktadır.

TBMM’ce onaylanan, Resmi Gazete’de yayımlanan ve böylece bir iç hukuk normu niteliği kazanan bu

⁵³ 7.3.1988 tarihli Tercüman Gazetesi

sözleşmenin en önemli maddeleri, 1., 2. ve 15. maddeleridir. İşkencenin ne olduğunu tanımlayan birinci maddeye göre “İşkence bir kimseyi kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi ya da bir itiraf sağlamak, kendisinin ya da bir üçüncü kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, kendisine ya da bir üçüncü kişiye gözdağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi bir türden ayırım gözetmeye dayalı bir nedenle bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da onayı ya da izniyle bilerek maddi ya da manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulunmaktır”. Yasanın bu hükmüne göre işkence maddi de manevi de olabilir. Sözleşmenin ikinci maddesi, savaş ya da olağanüstü durumlar örneğinin sıkıyönetim uygulamalarının işkenceyi haklı gösteremeyeceği hükmünü getirmiştir. Böylece sözleşmeye göre savaş, olağanüstü hal ve sıkıyönetim dönemlerinde de insanlara maddi ya da manevi işkence yapılamayacaktır.

Neler Getirdi?

Gerek 1961 ve 1982 Anayasalarında ve gerekse Ceza Yasası’nda daha önce de işkence yasağına ilişkin hükümlere ve yeterli olmamakla beraber işkence suçluları ile ilgili yaptırımlara yer verilmiştir. Ancak bu yasalarda işkence tanımlanmamış, işkenceli anlatımların kanıt değeri üzerinde durulmamış, savaş ve olağanüstü dönemlerle ilgili düzenlemeler yer almamıştır. Avrupa Sözleşmesi bu konularda yeni hükümler getirmiştir.

Sözleşmenin getirdiği en önemli hüküm 15. maddede yer almaktadır. Bu maddeye göre, ‘İşkence yapı-

larak alındığı tespit olunan herhangi bir ifadenin işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhinde delil olarak kullanılması hariç, herhangi bir kovuşturmada delil olarak kabul edilmesi” olanaksızdır. Sayın Prof. Sulhi Dönmezer, yukarıda sözü geçen yazısında bu konuda şöyle demektedir; “Bu hüküm, şimdiye kadar yerleşmiş Yargıtay ve Askeri Yargıtay içtihatlarının ve mahkemelerimizin uygulamalarının gözden geçirilmesini gerektirecek niteliktedir. Bilindiği üzere bugüne kadar olan uygulamada işkence iddiaları karşısında mahkemelerimiz hareketsiz kalmakta ve sanığa kovuşturma mercilerini göstermekle yetinmekte idiler. Söz konusu taahhüt muvacehesinde işkence iddialarının mahkemece tahkik edilmesi ve neticesine göre hüküm verilmesi ve işkence sonucu elde edilen delillerin hukuki sayılmaması mecburi hale gelmiştir.”

Bir iç hukuk normu niteliği kazanan sözleşmeye göre, mahkemeler işkence savunmaları karşısında durumunu inceleyecekler, araştıracaklar, bu konuda gösterilen ve toplanması olanaklı her türlü kanıtı toplayacaklardır. Araştırılması gereken nokta, sanığa gerçekten maddi ya da manevi işkence yapıp yapılmadığıdır. Yukarıda açıklanan 15. maddenin uygulanabilmesi için işkencenin kim tarafından yapıldığının saptanması zorunlu değildir. Eğer sanığa işkence yapıldığı sonucuna varılırsa, işkence altında düzenlenen anlatım tutanakları kanıt sayılamayacak ve hükme dayanak yapılamayacaktır.

“Vıcdani Delil Sistemi”

Günümüz ceza yargılamasında kabul edilen “vic-

dani delil sistemi”ne göre mahkemeler, yazılı ya da sözlü her türlü delili incelemekte ve bu delilleri değerlendirerek karar vermektedirler. Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri’nin ve Askeri Yargıtay’ın günümüze kadar devam eden ve özellikle 12 Eylül döneminde görülen uygulamaları, işkenceli ikrar tutanaklarını da suç kanıtları arasında değerlendirme doğrultusunda olmuştur. Verilen kararlarda işkenceli anlatımlar, başka sanık anlatımlarıyla ya da yan delillerle doğrulanıyorsa hükme esas alınmış ve ölüm cezalarına varan kararlar oluşturulmuştur. Askeri Yargıtay’ın daha önceki kararlarında hukuka uygun olarak “kanuna, adaba ve ahlaka aykırı yollarla elde edilen deliller” kanıt olarak kabul edilemez denilirken, daha sonraları işkenceli sanık anlatımlarının da yan delillerle doğrulanması halinde kanıt olarak incelenebileceği, ancak işkence yapanlar hakkında ayrıca kovuşturma açılabileceği yolunda çağdaş yargılama anlayışına aykırı hükümler oluşturulmuştur. Bütün bu kararlar vicdani delil sistemine dayanılarak verilmiştir. Oysa bir anlatımın işkence altında alındığı anlaşılıyorsa, yan deliller onu doğrulasa bile kanıt olarak ele alınmamalıdır. Ancak işkenceli anlatım dışında, suç işlendiğine ilişkin inandırıcı kanıtlar elde edilmişse yalnız bunlara dayanılarak hüküm verilmelidir.

İşte işkence sözleşmesi bu konuya açıklık getirmiştir. Sözleşmeye göre işkenceli anlatım tutanakları ne tek başına ve ne de yan delillerle birlikte bir kanıt olarak ele alınamayacak ve değerlendirme konusu yapılamayacaktır. Böylece bu sözleşme ile vicdani delil sistemine işkenceli anlatımlarla ilgili bir sınırlama getirilmiştir.

Başka bir deyişle, işkenceli anlatım tutanakları, mahkemelerin kanıt değerlendirme alanının dışına çıkarılmıştır.

Geriye Yürür

İnceleme konusu sözleşmenin 15. maddesinin getirdiği bu hüküm Prof. Sulhi Dönmezer'in yazısında da belirttiği gibi yargılamaya ilişkin bir usul hükmü olduğu için geriye yürüyecek, hukuk diliyle "makable şamil" olacak, özellikle sürmekte olan davalarda uygulanacaktır. Sayın hocalarımız, ceza hukuku uzmanı Prof. Tahir Taner (Ceza Muhakemeleri Usulü, s: 7), Ceza ve Usul Hukuku Prof. N. Kunter (Ceza Yargılama Usulü Hukuku, s: 375) ve Prof. Faruk Erem de (Ceza Y. H. s: 73-74), usule ve yargılamaya ilişkin hükümlerin geriye yürüyeceği, çünkü bu hükümlerin adaletin gerçekleşmesine yardımcı olduğu, bu nedenle hükme bağlanmamış davalarda derhal uygulanması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.

Günümüzde devam etmekte olan kimi önemli davalarda, TBMM tarafından onaylanarak yasa niteliği kazanan, anayasanın 90. maddesi hükmü karşısında anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyen ve böylece bir iç hukuk kuralı olarak ayrı bir özelliğe sahip olan Avrupa Sözleşmesinin 15. maddesinin gereklerinin yerine getirilmediği gözlenmektedir.

Siyasal iktidarların sözcüleri tarafından basında ve radyo-tele vizyon da sık sık yurt ve dünya kamuoyuna duyurulan işkenceye karşı Avrupa Sözleşmesi'nin uygulanması ve yaşama geçirilmesi, inancımıza göre hukukumuzun çağdaşlaşması ve ülkemizin demokra-

tikleşmesi sürecinde önemli bir adım olacaktır.

MEMUR SENDİKALARI AMA NASIL?

KOALİSYON hükümetini oluşturan iki parti DYP ve SHP, gerek seçim konuşmalarında ve gerekse koalisyon çalışmaları aşamasında öğretmenlere sendika hakkı tanıyacaklarını ve buna ilişkin yasal düzenlemeleri yapacaklarını açıkladılar. Daha sonra Meclis'te okunan hükümet programında da: "Kamu görevlilerine sendikal hak ve özgürlüklerini tanıyacak gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı, bunun anayasal yönü için gerekli girişimlerin başlatılacağı" söylenerek bu sendikal haklar koalisyon programına alındı.

Böyle bir hakkın tanınması, hükümetin çağdaşlaşma ve demokratikleşme hedeflerinin doğal bir uzantısı ve gereği olarak değerlendirilmelidir.

Temelde siyasal bilimler alanında uygar toplumların örgütlü toplumlar olduğu, başka bir deyişle, toplumsal yaşamda örgütlü olmanın, uygarlığın önkoşulu olduğu, kabul edilmektedir. Bu toplumlarda tüm sınıf ve katmanlara bağlı kişilerin dernekler, sendikalar, birlikler, siyasal partiler, vakıflar, kooperatifler vb. biçiminde örgütlendikleri gözlenmektedir. Birey, hak ve özgürlüklerini kendi örgütü aracılığıyla aramakta ve savunmaktadır. Bu hukuksal ve akılcı yol kişilere önemli güvenceler sağlamaktadır.

18. yüzyılda İngiltere'de başlayan sendikal hare-

ketler Fransa'da daha çok gelişme olanağı bulmuş ve daha sonra öteki ülkelere yayılmıştır. Önceleri işçi sınıfının bir örgütlenme biçimi olarak kendini gösteren bu hareket daha sonraları memurlar tarafından da benimsenmiş, bu doğrultuda verilen mücadeleler sonunda memur sendikaları kurulmuş ve memurlara da toplu sözleşme ve grev hakkı tanınmıştır.

Bugün İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Almanya, İsviçre, Belçika, İsrail, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Lüksemburg, Kanada, Kıbrıs, Japonya, Avustralya ve Avusturya'da memura sendika kurma hakkı ve bunun yanında toplu sözleşme ve grev hakkı tanınmıştır.

1961 Anayasası, 46. maddesinde şöyle diyordu: "İşçi ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir."

27 Mayıs hareketinden sonra bu madde ile memura sendika kurma hakkı tanınmış ancak toplu sözleşme ve grev hakkı verilmemiştir. 1965 yılında Anayasa'nın bu maddesine dayanılarak 624 sayılı "Devlet Personeli Sendikaları Kanunu" kabul edilmiş ve kamu görevlileri kısıtlı da olsa sendika kurma olanağına kavuşmuştur.

Yasanın kabul edildiği 1965 yılından 3/7/1968 gününe kadar üç yıl içinde Türkiye'de 453 personel sendikası kurulmuştur. Bu kısa süre içinde devlet memurlarının böylesine yoğun bir sendikalaşma çabasına girmeleri, ülkemizde memur sendikalarına duyulan ge-

reksinmeyi açıkça göstermiştir.

Ancak 12 Mart darbesinden sonra, çıkarları bozulan sermaye çevrelerinin baskısı ile 1961 Anayasasının getirdiği temel hak ve özgürlükler ortadan kaldırılmış, yürürlükteki Anayasa'nın temel haklara, bağımsız yargıya, memurun sendikal haklarına ilişkin 60 maddesi değiştirilmiş ve bu arada memurun sendika kurma hakkı da geri alınmıştır.

1965 yılında kabul edilen ve 12 Mart darbesinden sonra yapılan Anayasa değişikliğiyle ortadan kaldırılan 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Yasası, yürürlükte kaldığı sürece, toplu sözleşme ve grev hakkını içermemesi nedeniyle ağır ve haklı eleştirilere konu olmuştur. Gerçekten bir hak ve özgürlük, koruma mekanizmalarına sahip değilse o hak ve özgürlüğü kullanmak ve ondan yararlanmak olanaksızdır. Kamu görevlisine sadece sendika kurma hakkını tanımak ama ona toplu sözleşme ve grev hakkını tanımamak, sendikayı bir dernek niteliğine dönüştürür.

Batı ülkelerinde kamu personeline dernek kurma hakkı değil de sendika kurma hakkı tanınmasının nedeni budur. Sendika derneğe göre daha gelişmiş, daha çağdaş bir örgütlenme biçimidir. Derneklerin yasalara göre işlevi, üyelerinin hak ve istemlerini toplu halde ve değişik araçlarla (bildiri, basın açıklaması, açık ve kapalı salon toplantıları, mitingler vb.) kamuoyuna açıklamak ve siyasal iktidara duyurmaktır. Ancak bu düşünce ve istemlerini yaşama geçirebilmek için bir yaptırım gücüne sahip değildirler. Oysa sendikalar, toplu sözleşme ve grev hakkını kullanarak üyelerinin haklarını yaşama

geçirebilme doğrultusunda yaptırım gücüne sahiptirler. Temelde, toplu sözleşme ve grevsiz sendika olamaz. Böyle bir sendika, aldatmacadan başka bir şey değildir. Başka bir deyişle toplu sözleşme ve grev hakkı sendikanın ayrılmaz, vazgeçilmez bir parçasıdır. Önemle belirtelim ki, toplu sözleşme ve grev hakkı tüm uygar ülkelerde demokratik bir mücadele aracıdır.

Özetlersek, kamu görevlilerine sendika kurma hakkı tanınırken toplu sözleşme ve grev hakkı da tanınmalıdır. Bu açıdan kamu görevlisine güvenilmelidir. O, en az uygar ülkelerin memurları kadar bu hakka layıktır. Toplu sözleşme ve grev hakkı tanımadan sendika kurma hakkı tanımanın bir yararı yoktur. Unutulmamalıdır ki, Anayasa Mahkemesi kararlarına göre bir hakkın amacına uygun olarak kullanılmasını engelleyen sınırlamalar o hakkın özünü ortadan kaldırır. Demokratikleşme, çağdaşlaşma yolunda adımlar atarken çağın gerisine düşmeyelim.

DİKİLİ VE ÖREN'DE ANAYASA TARTIŞMASI

Son yıllarda ülkemizin değişik yörelerinde yapılan festivallerde bir değişim gözleniyor. Önceleri sadece bir eğlence niteliğinde geçen bu festivaller bilim, sanat ve kültür etkinliklerine ağırlık vermeye başladılar. Kendileriyle görüştüğümüz festival yöneticileri bu isteklerin yöre ve çevre halkından ve festivallere katılan dinleyici ve izleyicilerden geldiğini, müzik, gösteri ve şiir dinletileri yanında güncel yurt sorunlarının da tartışılmasının önerildiğini dile getirdiler.

Dikili'de Çamlaraltında, Örende Set Bahçede, Kartal'da belediye parkında ve Silifke'de belediye salonunda yapılan paneller büyük ilgi topluyor. Yöre ve çevre halkı yanında büyük kentlerden gelip festivallere katılanlar, belediyelerin çağrılısı olarak gelen sanatçılar, yazarlar ozanlar, üniversite öğretim üyeleri ve hukukçular toplantılara renk katıyor. Yazın sıcak havasında öğle saatlerine kadar denizde, kumsalda serinleyen insanlar daha sonra şiir dinletilerine, panellere, konferanslara, sergilere, müzik programlarına, imza günlerine koşuyor, ruhsal ve düşüncel susamışlıklarını gidermeye çalışıyor. Nazım Hikmet ve Ruhi Su gecelerinde inançla sanatın içiçeliğini, karşılıklı işlevlerini, etkilerini görüyor ve yaşıyor.

Dikili ve Örende üniversite öğretim üyeleri, hu-

kukçular, siyasal parti temsilcileri, yazarlar ve araştırmacıların çağrılı olduğu ve bizim de katıldığımız toplantılarda Anayasa ve Demokratikleşme konuları tartışıldı.

12 Eylül anayasasının insan haklarına aykırılığı ve çağdışı bir hukuk anlayışının ürünü olduğu üzerinde duran konuşmacılar, bu anayasanın kimi maddelerini değiştirmenin Türkiye'nin gereksinmesi olan çağdaş bir anayasa için yeterli olup olmadığı, parlamentonun bugünkü yapısının, istenen nitelikte bir anayasanın üretilmesine elverişli olup olmadığı, bir Kurucu Meclise gereksinme bulunup bulunmadığı konuları üzerinde görüşlerini açıkladılar.

1982 Anayasasının “Kutsal devlet” anlayışı ile devleti bir Kâbe düzeyine yükselttiği, vatandaşı da Kul durumuna indirgediği, yoğun kısıtlamalarla insan hak ve özgürlüklerini kullanılamaz hale getirdiği, bu niteliği ile askeri bir talimnameye benzediği, yaşam hakkına getirdiği istisnalarla yargısız infaza olanak sağladığı, birçok yönetsel kararı yargı denetimi dışında bırakarak Hukuk devleti ilkesini yaraladığı konuları üzerinde durulan toplantıda ayrıca Yargıtay cumhuriyet başsavcısının ve vekilinin, Anayasa mahkemesi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Danıştay üyelerinin seçiminde Cumhurbaşkanı'nın yetkilerine son verilmesi ve yürütmenin yargı üzerindeki etkinliğinin kaldırılması istenildi.

Toplantılarda ayrıca, Ceza Yargılamaları Usulü Yasası'nda yapılan, gözaltı süresi ile avukatın emniyet sorgusunda hazır bulunmasına ilişkin yasa değişiklik

tasarılarını (ki bu değişiklikler işkenceyi önlemek amacıyla düzenlenmişti) yasalaştıramayan ve bunları Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine giren suçlarda iki yıl erteleme kararı alan iki büyük partiden ve parlamentodan, insan haklarına saygılı demokratik bir anayasayı gerçekleştirmenin beklenemeyeceği görüşü savunuldu ve kurucu meclis sorunu tartışıldı. Yapılan tartışmalar sonunda, iyi bir seçim mekanizması ile oluşturulacak, toplumun tüm sınıf ve katmanlarını temsil edebilecek bir kurucu meclisin Anayasayı hazırlaması en doğru bir yol olarak değerlendirildi, ancak pratikte kurucu meclis yoluna gitmenin olanaksız olduğu düşüncesine de yer verildi.

Açıklanan düşünceler sonunda kamu oyunun beklentilerini saptamak amacıyla; başta Üniversiteler, Türkiye Barolar Birliği, barolar olmak üzere Türk-İş, DİSK, Hak-İş, Türk Hukuk Kurumu, Mülkiyeliler Birliği, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, Türk Tabipleri Birliği, TMMOB, Türkiye Gazeteciler Sendikası, İnsan Hakları Derneği, Türkiye Yazarlar Sendikası, Çağdaş Hukukçular Derneği ve öteki kitle örgütleri temsilcilerinden oluşacak bir kurultayın (Anayasa kurultayı) toplanması, bir Anayasa taslağının hazırlanması, bu taslağın kamuoyunca tartışılmasına olanak sağlanması, taslağın TBMM'ne iletilmesi görüşüne ulaşılarak halkımız için yaşamsal önem taşıyan bu çalışmalarda T.B.B.'nin öncülük etmesi düşüncesi benimsendi. Bu görüşün bir çağrı olarak değerlendirilmesi istenildi.

DİKİLİ'DE BİR GÜN

1992 yılı Ağustos ayı. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi, Dikili belediye başkanı değerli insan, değerli dost Osman Özgüven arkadaşımın çağrılısı olarak festival etkinliklerine katılmak üzere Dikili'deyim. Bu güzel beldede, çamlar altında panellere katılacak, konuşmalar yapacak, imza günlerinde kitap imzalayacak, şenliğe katılanlarla söyleşilerde bulunacağız.

Son yıllarda ülkemizin çeşitli yörelerinde festivaler, başka bir deyişle Şenlikler düzenleniyor, bilim, sanat ve kültür alanlarında çeşitli etkinlikler yapılıyor, şenlikler büyük ilgi topluyor. Bu şenlikleri başlatma, geliştirme ve sürdürmede Dikili Belediyesi başı çekiyor. Önceleri eğlence ağırlıklı olarak yapılan şenlikler, daha sonraları şenliğe katılanların, dinleyici ve izleyicilerin, yöre halkının istem ve beklentileri göz önüne alınarak müzik, gösteri ve şiir dinletileri yanında güncel yurt sorunlarını da içine alıyor.

Bu şenlik günlerinde büyük kentlerden Dikiliye akın akın insanlar geliyor, panellere söyleşilere, müzik ve şiir dinletilerine katılıyor. Böylece Dikilide bir bilim, sanat ve kültür havası esiyor. Yöre ve çevre halkı yanında büyük kentlerden gelip festivallere katılanlar, belediyenin çağrılısı olarak gelen sanatçılar, yazarlar, şairler, üniversite öğretim üyeleri ve hukukçular top-

lantılara renk katıyor. Yazın sıcak havasında öğle saatlerine kadar denizde ve kumsalda serinleyen insanlar daha sonra şiir dinletilerine, panellere, konferanslara, sergilere, müzik programlarına, imza günlerine koşuyor, ruhsal ve düşünsel susamışlıklarını gidermeye çalışıyor. Nazım Hikmet ve Ruhi Su gecelerinde inançla sanatın içiçeliğini, karşılıklı işlevlerini, etkilerini görüyor yaşıyor.

İmza günlerindeki söyleşilere kadın ve çocuklar ayrı bir renk katıyor. Ana caddenin gölgelendiği ve serinlediği akşam saatlerinde imza kuyrukları uzuyor.

Bir anne, kucağındaki bebeği ile geliyor. Bebek bir buçuk yaşlarında. Annenin elinde üç kitap: İdam gecesi Anıları, Hukuksuz Demokrasi ve 12 Eylül ve Hukuk adlı kitaplar. Bunları imzalatmak istiyor. İmza için adını soruyorum. Bebeği işaret ederek onun adını söylüyor... Özgür, diyor. Kitapların Özgür adına imzalanmasını istiyor.

Anne şunları söylüyor:

Ben öğretmenim. Okumayı seviyorum. Kitap, insan düşüncesine onun kültürel gelişmesine en büyük yardımcı. Özgür için bir kitaplık hazırlıyorum. Kitaplık da onunla beraber büyüyecek, ileride arkadaş olacaklar. Özgür okuyacak, geçmişi, geleceği, bilimi sanatı, tanıyacak, öğrenecek, çağdaş bir insan olacak. Ona en büyük katkım düşünsel alanda olsun diyorum. İçinde bulunduğumuz koşullarda buna büyük gereksinme var. Yanlış mı düşünüyorum?

Söyleşimiz sürüyor. Anımsadığıma göre ben de ona:

12 Eylül döneminde bir kitap düşmanlığı alıp yü-

rüdüğü, radyolarda, televizyonlarda “yasak kitap”ların suç kanıtı olarak teşhir edildiğini böylece kitaba karşı kamuoyunda bir korku yaratılmaya çalışıldığını, okullarda felsefe dersinin seçme ders haline getirildiğini buna karşılık din dersinin mecburi ders yapıldığını, yüzbinlerce kitabın yakıldığını, böylece çocukların, gençlerin ve tüm insanların okumalarının, aydınlanmalarının engellendiğini, böyle bir ortamda anne ve babalara önemli görevler düştüğünü, Özgür’le ilgili tutumundan ötürü kendisini kutladığımı, söylüyorum.

Ben kitapları küçük Özgür adına imzalıyorum. Üç kitaba ayrı ayrı üç tümce yazıyorum:

“Nükleer silahlar yerine senin gibi dünya güzeli çocuklarımıza oyuncaklar yapalım.”

“Barış dolu, özgür ve sömürsüz bir dünyada yaşamam dileğiyle seni öpüyorum.”

“Yaşamın bahar gibi olsun tatlı çocuk.”

Özgür’ü öpüyorum. Tüm dünya çocuklarını öper gibi oluyorum. Anne, bebeği kucağında, teşekkür ediyor ve uzaklaşıyor. İçimde kabaran duygular. “Tüm anneler böyle olsa...” tümceleri dudaklarımdan dökülüyor.

Birinci baskı ile ilgili bilgiler:

Çağdaş Yayınları

Çağdaş Gazete, Dergi, Kitap Basım ve Pazarlama A.Ş.

Türkocağı Caddesi No: 39-41 Cağaloğlu - İstanbul

Dizgi-Baskı-Cilt: Erdini Basım ve Yayınevi, Türkocağı

Cad. Gürsoy Han No: 31-32 Kat. 3 No. 28 Telf: 514 07
40

İstanbul—1993

İnternet edisyonu düzenleme: AB-KG

ARKA KAPAK

Ben bir savunmanım. Güzel insanları savundum. Halkını seven, onların “Bir orman gibi kardeşçesine” yaşaması için gencecik yaşamlarını veren insanları. Özgürlüklerini, yaşanmamış yemyeşil yıllarını ortaya koyan insanları. Hakça toplumsal bir düzene giden yola ışık saçan insanları savundum.

Onlar bir çiçek gibi arı, taze ve renkliydiler. İnsan olmaktı suçları. İnsanları sevmekti, baskısız, sömürsüz, özgür bir dünya istemekti.

Her biri birer dünyaydı. İdealleri için öldüler, idam edildiler, hapis yattılar.

Ben bu güzel insanları savunarak, onlarla beraber, insan sevgisini, barış dolu, özgür ve mutlu bir dünyayı savundum.

Bu güzel insanları seviyorum.

Bir yaşam bu sevgiyle geçti. Kendilerini tüm insanlığa adayanlara bir yaşam vermek çok mu?